

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇALIŞAN KURAN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN
ÇEŞİTLİ ROLLERİNİN DİNİ HAYATLARINA ETKİSİ

AYŞENUR ÇİBUK

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. VAHDETTİN IŞIK

İSTANBUL, 2024

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇALIŞAN KURAN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN
ÇEŞİTLİ ROLLERİNİN DİNİ HAYATLARINA ETKİSİ

AYŞENUR ÇİBUK

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. VAHDETTİN IŞIK

İSTANBUL, 2024

TEZ ONAY SAYFASI

Bu tez tarafımızca okunmuş olup kapsam ve nitelik açısından, Din Bilimleri alanında yüksek lisans derecesini alabilmek için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri

Unvan – Ad Soyad

Kanaati

İmza

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

Bu tezin İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Teslim Tarihi

Mühür/İmza

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Ayşenur Çibuk

İmza:

ÖZ

ÇALIŞAN KURAN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN ÇEŞİTLİ
ROLLERİNİN DİNİ HAYATLARINA ETKİSİ

Çibuk, Ayşenur

Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans

Öğrenci Numarası: 194016019

Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0009-0009-9476-547X

Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası: 10590035

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Vahdettin Işık

Nisan 2024, 122 Sayfa

Bu araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslarda görev yapan Kuran Kursu Öğreticilerinin eş olma, anne olma, iş hayatındaki rolleri ve dini hayatları arasındaki ilişkiyi anlamak amacıyla yapılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan araştırma, Sakarya ili Ferizli İlçesi ve Düzce ilinde ikamet eden, kadın, annesi çalışmamış kendisi çalışan evli ve çocuklu 8 katılımcıdan mülakat tekniği ile veriler toplanmıştır. Görüşmeler, eş olma, anne olma, iş hayatı ve dini hayat temelli sorular etrafında yapılmıştır. Gönüllü katılımcılardan elde edilen veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir.

İş hayatı merkeze alınarak, çalışmanın eş olma, anne olma ve dini hayata etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın alt problemleri doğrultusunda, görüşme soruları vasıtasıyla katılımcıların rol düzlemindeki rolleri arasındaki ilişkiler, rol beklentileri ve rol çatışmaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Annelik, Dini Hayat, Eş Olma, Kadın.

ABSTRACT

THE IMPACT OF VARIOUS ROLES OF WORKING QURAN COURSE INSTRUCTORS ON THEIR RELIGIOUS LIVES

Çibuk, Ayşenur

MA in Religious Studies

Student ID: 194016019

Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0009-0009-9476-547X

National Thesis Center Reference Number: 10590035

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Vahdettin Işık

April 2024, 122 Pages

This research was conducted to understand the relationship between being a wife, mother, their roles in business life and religious lives of Quran Course Instructors working in courses affiliated with the Presidency of Religious Affairs.

The research was conducted using the qualitative research method. Data was collected by interview technique from 8 participants who were women, whose mothers did not work, and who were married and had children, residing in Skaraya province's Ferizli district and Düzce province. The interviews were conducted around questions based on being a wife, mother, business life and religious life. The data obtained from volunteer participants were examined using the content analysis technique.

By focusing on business life, the effects of working on being a wife, mother and religious life have been tried to be investigated. In line with the sub-problems of the research, the relationships between the participants' roles, role expectations and role conflicts were examined through interview questions.

Keywords: Motherhood, Religious Life, Role, Wife, Woman.

TEŞEKKÜR

Bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda yardımcı olan değerli Danışman Hocam Doç. Dr. Vahdettin Işık'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazma sürecimde beni her zaman destekleyen arkadaşlarım Büşra Balkay, Feyza Nur Aslan, Beyzanur Kaya, Kübra Karagöz ve Kevser Karakulunç'a, teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında beni yalnız bırakmayan, her zaman beni destekleyen biricik anneme, babama ve kardeşlerime sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Ayşenur ÇİBUK
İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
BÖLÜM I GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Sayıtlılar	4
1.4. Sınırlılıklar.....	5
BÖLÜM II KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği	6
2.1.1. Rol ile İlgili Kavramlar	6
2.1.1.1. Rol Davranışı.....	6
2.1.1.2. Rol Çeşitleri.....	7
2.1.1.3. Rol Çatışması	8
2.1.1.3.1. Rol Çatışması Türleri	9
2.1.1.3.1.1. Rol Göndericinin Kendi İçinde Çatışması.....	9
2.1.1.3.1.1.1. Göndericiler Arası Çatışma	10
2.1.1.3.1.1.2. Roller Arası Çatışma	10
2.1.1.3.1.1.3. Kişi-Rol Çatışması	10
2.1.1.3.1.1.4. Aşırı Rol Yüklenme.....	11
2.1.1.3.2. Rol Çatışmasının Nedenleri.....	11
2.1.1.3.3. Rol Çatışmasının Sonuçları	12
2.1.1.4. Rol Belirsizliği Kavramı	13

2.1.1.4.1. Rol Belirsizliği Türleri	14
2.1.1.4.2. Rol Belirsizliği Sonuçları	14
2.1.1.5. Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği ile Başa Çıkma Yolları	15
2.2. Aile Kavramı	16
2.2.1. Ailenin Türü ve İşlevleri	16
2.2.2. Ailenin Değişimi	17
2.3. İş ile İlgili Kavramlar	20
2.3.1. Çalışma ve İş Kavramları	20
2.3.2. Meslek Kavramı	22
2.3.3. Kadının Çalışması	23
2.4. Dindarlık.....	25
2.4.1. Dindarlık Olgusu	25
2.4.2. Kadınlarda Dini İlgi ve Yaklaşımlar	27
BÖLÜM III YÖNTEM.....	31
3.1. Araştırmanın Deseni.....	31
3.2. Çalışma Grubu.....	31
3.3. Veri Toplama Araçları.....	33
3.4. Veri Toplama Süreci	33
3.5. Verilerin Analizi.....	33
BÖLÜM IV BULGULAR VE ANALİZ KISMI	35
4.1. İş Yaşamında Üstlenilen Rollerin Eş Olma Durumuna Etkisine Dair Bulgular..	35
4.2. İş Yaşamında Üstlenilen Rollerin Anne Olma Durumuna Etkisine Dair Bulgular.....	42
4.3. Annesi Çalışmamış Kendisi Çalışıyor Olan Kadınların Çocuk Yetiştirme Tarzları	46
4.4. İş Yaşamındaki Roller, Eş Olma ve Anne Olma Rollerinin Dini Hayat Üzerindeki Etkisi.....	50

BÖLÜM V SONUÇ VE ÖNERİLER	61
REFERANSLAR.....	69
EKLER.....	81
EK A	81
EK B	82
EK C	121
ÖZGEÇMİŞ.....	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Demografik Veriler.....	32
Tablo B.1. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Eş Olma Durumunuza Etkisi Var Mıdır? Var ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	82
Tablo B.2. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Eş Olma Durumunuza Etkisi Var Mıdır? Var ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	84
Tablo B.3. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Annelik ve Çocuk Yetiştirme Konusunda Sizi Etkilediğini Düşünüyor Musunuz? Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	85
Tablo B.4. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Annelik ve Çocuk Yetiştirme Konusunda Sizi Etkilediğini Düşünüyor Musunuz? Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu.....	89
Tablo B.5. “Çocuklarınızı Yetiştirme Tarzınız ile Annenizin Sizi Yetiştirme Tarzı Arasında Farklılık veya Benzerlikler Var Mıdır? Var ise Nelerdir? Neden Kaynaklandığını Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	90
Tablo B.6. “Çocuklarınızı Yetiştirme Tarzınız ile Annenizin Sizi Yetiştirme Tarzı Arasında Farklılık veya Benzerlikler Var Mıdır? Var ise Nelerdir? Neden Kaynaklandığını Düşünüyorsunuz?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	94
Tablo B.7. “Anneniz Çalışıyor Olsaydı Sizin Yetiştirilme Tarzınızda Değişiklik Olacağını Düşünüyor Musunuz? Var ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	95
Tablo B.8. “Anneniz Çalışıyor Olsaydı Sizin Yetiştirilme Tarzınızda Değişiklik Olacağını Düşünüyor Musunuz? Var ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	97
Tablo B.9. “Çalışıp Para Kazanmanız Eşinizle Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	98
Tablo B.10. “Çalışıp Para Kazanmanız Eşinizle Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu.....	100
Tablo B.11. “Çalışıp Para Kazanmanız Çocuklarınızla Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	101

Tablo B.12. “Çalışıp Para Kazanmanız Çocuklarınızla Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	103
Tablo B.13. “Çalışıp Para Kazanmanızın Aile İçerisindeki Rolünüze Etki Ettiğini Düşünüyor Musunuz? Neden?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	104
Tablo B.14. “Çalışıp Para Kazanmanızın Aile İçerisindeki Rolünüze Etki Ettiğini Düşünüyor Musunuz? Neden?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	106
Tablo B.15. “Çalışan Bir Eş Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	107
Tablo B.16. “Çalışan Bir Eş Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	110
Tablo B.17. “Çalışan Bir Anne Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	110
Tablo B.18. “Çalışan Bir Anne Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	113
Tablo B.19. “Çalışmayan Bir Eş Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	114
Tablo B.20. “Çalışmayan Bir Eş Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	116
Tablo B.21. “Çalışmayan Bir Anne Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusuna Verilen Yanıtlar	117
Tablo B.22. “Çalışmayan Bir Anne Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu	120

SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ

APA	American Psychological Association (Amerikan Psikoloji Derneği)
bas.	Basımevi
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
ed.	Editör
diğ.	Diğerleri
KKÖ	Kuran Kursu Öğreticisi
s.	Sayfa
vb.	Ve Benzerleri
yay.	Yayınları

BÖLÜM I

GİRİŞ

Cinsiyet kavramı literatürde, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak iki temel kavram ile ifade edilmektedir (Şahin , 2019). Cinsiyet (sex), bireyleri kadın ve erkek olarak evrensel biyolojik yasalara göre sınıflandıran ve bu bireyler arasındaki farklılıkları kapsayan özelliklere denilebilir (Fischer, E., Arnold, S. J., 1994). Cinsiyet, “bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren yaradılış özelliği” (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2024) olarak tanımlandığından, var olan farklılıklar tüm kültür ve toplumlar da geçerlidir. Toplumsal cinsiyet (gender) ise, biyolojik temellerden ziyade toplumsal yapıya göre belirlenmektedir. En genel anlamı ile toplumsal cinsiyet, “ bireyin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye, bu bilgi dâhilinde olmak üzere toplumsal düzlemde bireyden beklenenlere ve toplumda bireye biçilen konuma işaret eder” (Vatandaş, 2007). Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley, toplumsal cinsiyetin kültür ile ilişkili olduğunu ve kadın ve erkek kavramlarının dişi ve eril ayrımına işaret ettiğini belirtmektedir (Bhasin, 2003, s. 9). Kısaca, toplumsal cinsiyet, iki cins arasındaki beden farklılıklarının anlamlarını düzenleyen toplumsal kategorileşmedir; kadın ve erkek arasındaki beden farklılıklarının toplumsal olarak anlamını bina eder.

Yeni doğan bebeğin biyolojik olarak cinsiyeti vardır, fakat toplumsal cinsiyete henüz sahip değildir (Connell, 1998), çünkü toplumsal cinsiyet doğuştan kazanılan bir şey değildir, sonradan edinilir (Saygan, B.B., Uludağlı, N.P., 2021). İlk olarak ailede başlayan sosyalleşme süreci, bireyin çevresini genişletmesi ile davranış örüntüleri geliştirir. İçerisinde bulunulan toplum ve kültür bireylerin davranışlarını etkilemektedir ve sosyalleşme süreci de bu durumu pekiştirir (Simon, 1992). Sosyalleşme süreci bireyin değişimine ve gelişimine neden olur (Fichter, 2016). Deneyimlenen süreçler kültürlere, toplumlara hatta statülere göre de farklılık arz edebilir. Biyolojik olarak bir cinsiyete sahip bireyler, kültürün ve toplumun cinsiyet rol beklentilerine göre eril veya dişi olmayı öğrenirler (Terzioğlu, F., Taşkın, L.,

2008). Toplum tarafından kadın ve erkeklerden beklenen çeşitli roller ise toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmaktadır (Yılmaz, Y., Gürkan, S., Akdeniz, E.T., Tınaz, S.N., 2022). Bu da göstermektedir ki, kadın veya erkeğin toplumsal yaşama katılım oranı, görünürlüğü, şekli ve temsil düzeyi yaşanan toplumun cinsiyet algısına göre belirlenir (Çakır, 2016). Toplum için cinsiyet rolleri önem arz etmektedir ve toplum rollerin yerine getirilmesi ve sürdürülmesi için baskı uygulayabilmektedir. Kadının ve erkeğin rolleri birbirini destekler niteliktedir ve birbirini var etmektedir (West, C., Zimmerman D.H., 1987).

Kadın ve erkeklerin cinsiyet rolleri, geleneksel toplumlarda belirlenmiş ve kalıplaşmıştır. Bireylerden rollerine uygun davranılması beklenir. Genel algı kadının ev işlerinden sorumlu olması, erkeğin ise dışarıda para kazanmakla sorumlu olması üzerine kuruludur ve eşler arasındaki dengede bu sisteme göre kurulmuştur (Yüksel, 2013). Sanayileşme süreciyle birlikte toplumsal cinsiyet rollerinde kadının ev işlerinin yanında hizmet işlerini kapsayan işlerde de çalışmak, erkeğin ise kariyer odaklı rollerini yerine getirmesi şeklinde değişim meydana gelmiştir (Marshall, 1999).

Kadın ve erkeklerin aile içerisinde üstleneceği rollerde toplum tarafından belirlenmektedir; farklı bir değişle, toplumsal cinsiyete dair kalıplar, bireylerin aile içindeki rollerini de inşa etmektedir (Bulut, 1993). Kalıp yargılar, “belirli grupların üyelerinin özellikleri, nitelikleri ve davranışları hakkındaki inançlarıdır” (Ağgöl, C., Yılmaz, F., 2023, s. 280). Toplumsal cinsiyet kalıpları ise toplumun, “cinsiyet bağlamında kadın ve erkekten birbirlerine oranla farklı şekilde göstermelerini istediği özellikler” (Vatandaş S. , 2020, s. 762) dir. Kalıp yargılar, değişmeyen bir yapıda değildir, ancak değişim oranları hızlı değildir. Kalıp yargılardaki değişim, sanayileşme ile başlamış ve günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçerek değişime uğramıştır. Batı toplumlarında yapılan bir araştırmaya göre, kadın ve erkeklerin kalıp yargılarında değişimlerin olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonucuna göre, kadınların 1970’lerden sonra erkeksi özelliklerinin çoğaldığı bunun nedeninin ise, kadınların rollerinin çoğalmasına, değerlerin değişmesine ve kadınların para kazanma rolünden kaynaklanabileceği ileri sürülmüştür (Dökmen, 2019).

Kadının toplumsal rolü geleneksel dönemlere nazaran değişmiş, kadın iş hayatına dâhil olmuş olsa dahi kadının ev içindeki yemek ve temizlik yapma, çocuk bakım ve

beslenmesi, eşine karşı yerine getirmesi gereken rol ve beklentiler büyük bir değişime uğramamıştır. Kadın çalışma hayatına girse de, toplumsal cinsiyet kalıplarının gereği eş olma, anne olma ve ailedeki rolleri devam etmektedir (Araptarlı, 2024).

Herhangi bir dine aidiyet, bireyin günlük hayatını şekillendiren temel faktörlerden biri olmuştur. Dinin ve dindarlığın nasıl algılandığı, hayata olan yansımalarını da şekillendirmektedir. Bu sebepten bu araştırmamızda, çalışan Kuran Kursu Öğreticilerinin çeşitli rolleri ve dini hayatlarına etkisi araştırılacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma da, Kuran Kursu Öğreticilerinin çeşitli rollerinin dini hayatlarına etkisinin nasıl olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- i. Çalışan KKÖ'lerinin çeşitli rollerinin eş olma durumlarına nasıl bir etkisi vardır?
- ii. Çalışan KKÖ'lerinin çeşitli rollerinin, onların anneliğine ve çocuk yetiştirme tarzlarına etkileri nasıl olmuştur?
- iii. Annesi çalışmamış olan KKÖ'lerin, anneleri ile kendilerinin çocuk yetiştirme tarzları arasında farklar nelerdir?
- iv. KKÖ'lerinin para kazanıyor olmaları, kendilerini ve ailelerini etkilemekte midir?
- v. KKÖ'lerin iş hayatı, evlilik ve annelik rolleri dini yaşamlarını nasıl etkilemektedir?

1.2. Araştırmanın Önemi

TÜİK verilerine göre Türkiye'de çalışanların %35,1'ini kadınlar oluşturmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024). Bu durumdan, genel olarak kadının ev işleriyle erkeğin ise ev dışı işlerle tanımlandığı toplum yapısının etkilemesi beklenir. Aynı şekilde toplumun nüvesini oluşturan aile yapısının da bundan etkilenmemesi beklenemez. Genel olarak ev içi işlerden sorumlu olan kadının çalışmak için ev dışına çıkması, onun çocuklarıyla, eşiyle ve ev ile olan ilişkisini de etkilemektedir.

Çocuğuyla ve eşıyle artık daha az zaman geçirmektedir. Ailesiyle bağlantılı rolleri, iş hayatındaki rolleri ve toplumdaki diğer rollerini yerine getirmeye çalışan kadın zaman zaman rolleri arasında denge kuramamakta, beklentileri karşılayamamakta ve rol çatışması yaşayabilmektedir. Ancak bu süreçle başa çıkabilen, anne olma, eş olma veya iş hayatındaki rollerinin sınırlarını belirleyebilen kadınlar da mevcuttur. Aynı zamanda çalışan kadın veya çalışan anne olma arasında da farklar mevcuttur. Çalışma şartları da kadının, ailesi ile olan ilişkisine etki etmektedir.

Dinlerin yaşamın her alanına dair bir takım kuralları vardır; dinler, inananlarının hayatlarını şekillendirerek, onlara hayata dair bir bakış açısı ve zihniyet kazandırmaktadır. İş hayatına katılmakla çeşitli rolleri üstelenen kadınların, dini hayatları da bu süreçten etkilenebilmektedir. Bu nedenle araştırmamızda, dindar olduğu düşünülen çalışan Kuran Kursu Öğreticileri'nin çeşitlenen rollerinin birbiri ile olan etkileşimi ve dini hayatlarına etkisi araştırılmak istenmektedir. Anne olma, eş olma veya kadın olma gibi roller, bireyin etrafında gelişen ve birbirini etkileyen süreçlerdir. Bu rollerin her biri, birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Kadınların tecrübe ettiği bu durumu anlamak, hem birey hem de toplumda meydana gelebilecek sorunlara karşı çözüm yolu sunabileceğinden bu konunun araştırılması önemli bir husustur.

1.3. Sayıtlar

Araştırmaya katılan Kuran Kursu Öğreticilerinin, ölçme araçlarından olan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara samimi bir şekilde ve doğru cevap verdikleri varsayılmaktadır. Buna ek olarak,

Araştırmaya katılan kadınların iş hayatının, eş olma rollerini etkilemediği ancak anne olma rollerini olumsuz etkilediği,

Kadınların, para kazanıyor olmalarının onların aile içindeki rollerine etki ettiği,

Kuran Kursu Öğreticilerinin, çalışmayan annelerine göre, kendileri çalıştıkları için çocuklarının yetiştirilmesinde annelerinden farklı bir yetiştirme tarzına sahip oldukları,

İş hayatındaki roller, eş olma ve anne olma rollerinin aşırı rol yükleme sebebiyle rol çatışmasına neden olduğu,

Rol çatışması ve rol beklentilerinin, dini hayatı olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- 2024 yılının ilk yarısında yapılmıştır.
- Bu çalışma, spesifik bir grup olan annesi çalışmamış, kendisi çalışan, evli, çocuklu, 34-46 yaşları arasındaki kadın Kuran Kursu Öğreticileri ile sınırlandırılmıştır.
- Çalışma, şartları araştırmaya uyan 8 kişi ile gerçekleştirilmiştir.
- Araştırma Sakarya ve Düzce illerinde gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği

2.1.1. Rol ile İlgili Kavramlar

2.1.1.1. Rol Davranışı

Rol kavramını, statü ile ele alıp tanımlayan ilk kişi Linton'dur (Kasapoğlu, 1994, s. 217). Linton 1936 yılında yayımlanan "The Study of Man" adlı çalışmasıyla "Rol, statünün dinamik yönüdür." şeklinde tanımlama yaparak rol davranışını, statünün tayin ettiği hak ve görevlerin bireyler tarafından kullanılması olduğunu belirtmiştir (Erdoğan, 1994, s. 84). Kişinin rolünün gereklerini yerine getirmesi demek, statünün verdiği hakları kullanabilmesi ve ödevlerini yapabilmesidir. Kısaca ifade edilirse, statü ve rol birbirini tamamlayan kavramlardır (Ceylan, 2011, s. 99).

Statü kelime olarak, pozisyon, mevki, makam (Ceylan, 2011, s. 93) anlamına gelmektedir; toplumsal statü ise, "kişinin toplumsal yapı içerisinde işgal ettiği konumu" (Bozkurt, 2017, s. 212-215) ifade etmektedir. Rol ise "statü ya da toplumsal konumlara atfedilen toplumsal beklentileri ortaya koyar..." (Marshall G. , 1999, s. 624) Statünün dinamik tarafını, rol üstlenmektedir. Her bir statünün gerektirdiği özel davranış şekillerini vardır ve bunlar rolü oluşturmaktadır (Erdoğan, İ., 2007, s. 187). "Rol, sosyal bir birimde kendisine konum sağlanan kişiden beklenen davranış örüntülerini kapsar" (Robbins, S.P., Judge, T.A., 2013, s. 252). Farklı bir ifade ile ise, rol davranışı, belirli statüye sahip kişiden beklenen davranış bütünüdür.

Rol kavramı, rol davranışı, rol beklentileri ve rol grubundan oluşmaktadır (Alıcı, 2019). Rol davranışı, "statünün tanımlamış olduğu hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi" (Kılınç, 1991) şeklinde tanımlanabilir. Rol beklentileri, belirli bir statüdeki kişinin yapması gereken davranışların ifade etmektedir (Alıcı, 2019). Rol

tanımı, “ belirli bir konumda bulunan ya da belli bir fonksiyon ile görevlendirilen birinden beklenen davranış” (Köroğlu, Ö., Köroğlu, A., Alper, B., 2012) olarak ifade edilebilir. Rol grubu ise, birden fazla rolü içerisinde bulunduran gruba denilmektedir; rol çatışmasına da rol grubundaki roller arasındaki uyumsuzluk neden olabilmektedir (Varol, 1990, s. 203).

Rol kavramı ile ilgili iki farklı yaklaşım vardır: birincisi, toplumsal yapı içerisindeki rollerin bir değerlendirmesidir. İkincisi ise, daha çok toplumsal – psikolojik bir yapıya sahiptir: rol oynama, rol üstlenme gibi. İlk yaklaşıma Parsons’ın rol tanımını örnek verebiliriz: “bireylerin birbirlerine karşı belirli etkileşim bağlamlarıyla ilgili organize beklentileridir” (Say, 2023). İkinci yaklaşıma ise şu tanımlama yeterlidir: Bir aktör, oynadığı oyunda canlandırdığı karakterin özelliklerini benimser ve sanki oymuşçasına rolünü oynar. Sosyal rol’de buna benzer ancak geçici veya kurgusal değildir; kişi, sosyal rolde kendisini oynamaktadır. Herkes birçok role sahiptir; bireylerin rollerinin gerektirdiği düşünceler ve davranışlar birbiri ile iç içe ve özümsemiştir (Fichter, 2016, s. 110). İnsan, çeşitli statü ve rollerin yer aldığı dünyaya ailesi vasıtası ile katılır; yaşamı boyunca yeni statü ve rolleri benimseyerek hayatına devam eder. Eğitim, ekonomi ve kültür alanlarında farklı gruplara katılarak ilişki ağlarını çeşitlendirir. Dolayısıyla insan, birlikte yaşama, dayanışma, paylaşma, birlik ve beraberlik içerisinde hayatını idame ettirir. Her ne kadar bağımsız bir varlık olduğunu iddia etse de, bir ölçüde başkalarına bağımlıdır: her şeyden önce birinin kızı veya oğludur. Kısaca insan, kendi kendine yaşayan bir varlık değil, ilişkili içerisinde olduğu toplumun özü ve özetidir (Çapcıoğlu, 2021, s. 110-111).

2.1.1.2. Rol Çeşitleri

Rollerin yaygınlıklarına ve uygulanma şekillerine göre çeşitli kategoriler yapılmaktadır. Örneğin M. Banton, temel, genel ve bağımsız roller olarak üçlü bir ayırım yapmıştır (Kundakçı, 2003)

- i. Temel roller: Bütün toplumlarda genel olarak bulunan anne, baba, çocuk gibi geleneksel rollere denir (Kundakçı, 2003). Biyolojik cinsiyete ve yaşa göre toplumların bireylerden beklediği roller, temel rolleri oluşturmaktadır; kadının annelik rolü, erkeğin babalık rolü buna örnek verilebilir. Toplumsal yapı

içerisinde kadınların veya yaşlıların yerine getiremeyeceği bazı rollerde mevcuttur (Güney, 2020).

- ii. Genel roller: Toplum tarafından geçerli olan, sınırları kendi çerçevesi içerisinde değişebilen, sonuçları ise grup veya toplumları etkileyen rollerdir. Öğretmenlik, doktorluk gibi mesleki roller bu grup içerisinde değerlendirilebilir. Kişinin yaşadığı toplum genel rolleri meydana getirdiğinden, kişi genel rolünü yerine getirdiğinde asıl özne kendi dışındaki sosyal grup ya da topluluktur; toplumun beklentilerine göre hareket etme çabasıyla genel roller ortaya çıkmaktadır (Eroğlu, 2006, s. 93-94).
- iii. Bağımsız roller: Bireylerin kendi istekleri ile meydana getirdikleri ve etkisi bireysel olan rol çeşididir. Örneğin, yüksek lisans yapmak veya sinemaya gitmek isteğe bağlıdır ve kadın/erkek olmak veya yaş sınırı gibi şartları da yoktur. Bireyler bu etkinlikleri yapacağı zaman içerisinde bulunacağı statüyle ilgili rol davranışlarını da yerine getirmek durumundadır ancak rol davranışlarını yerine getirmediğinde de sadece kendisi etkilenmektedir (Erdoğan, 1994).

Sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmelerle birlikte toplumlarda demokratik uygulamaların gelişmesi, cinsiyet ve yaşa dayanan rollerin önemini kaybetmesine neden olmuş ve bağımsız rollerin önemini ve sayısını artırmıştır denilebilir (Tikici, 2005).

2.1.1.3. Rol Çatışması

Rol çatışması kavramı 1950 yıllarından itibaren çeşitli araştırmaların konusu olmuştur. Sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji gibi alanlarda rol çatışması kavramının çeşitli tanımları yapılmıştır (Basım, H.N., Erkenekli, M., Şeşen H., 2010, s. 179). Katz ve Kahn a göre rol çatışması, “aynı anda iki ya da daha fazla rol göndermesinin birine uyulmasına diğerine uymayı güçleştirecek şekilde meydana gelmesi durumudur” (Katz, D., Kahn, R.L., 1977, s. 202). Nicholson ve Goh ise, rol çatışmasını, “iş görevleri, kaynaklar, kurallar veya politikalar ile diğer insanlar arasındaki uyumsuzluğu içerir” (Nicholson, P.J., Goh, S.C., 1983, s. 149) şeklinde tanımlamışlardır. Bireyler, farklı statülerden gelen çeşitli rollerden hangisini yerine getireceğini konusunda kararsız kalabilir veya kişiden beklenen rol ile kişinin kendi

değerleri arasında uyumsuzluk olabilir. Bu durum ise, bireylerde rol çatışmasına neden olabilmektedir (Bumin, B., Şengül, A., 2000, s. 573)

Bireylerin veya grupların istekleri, amaçları, hedefleri, amaç ve isteklerinin birbiri ile uyumlu olmaması rol çatışmasını meydana getirebilmektedir. Çatışma, temelinde birey ya da gruplar arasındaki uyumsuzluk, anlaşmazlıklar, zıtlık ve çelişkileri bünyesinde barındırır (Ertürk, 1998). Toplumun yapısı gereği birey ve grupların etkileşimde olması çatışmayı da tetiklemektedir. Bir tarafın isteği veya gereksinimi diğer tarafa engelliyorsa veya taraflar arasında değerlerde uyumsuzluk var ise çatışmanın meydana gelmesi olasıdır. Bu çatışmalar kişinin kendi içerisinde, kişiler arasında, grubun içerisinde veya gruplar arasında meydana gelebilir (Çıtak, 2006).

Rol çatışmasının meydana getirdiği stres, azalan bağlılık ve güven hissine, iç çatışmaya ve azalan iş doyumuna neden olabilmektedir. Rol çatışması, bireylerde davranış değişikliğine yönelik bir baskı oluşturmaktadır ve bu da çatışmayı perçinleyen bir unsur olabilmektedir (Bumin, B., Şengül, A., 2000, s. 574). Ancak çatışmanın her zaman olumsuz sonuçlar doğurduğu da iddia edilemez; rol çatışması, kişilerin yeni düşünce üretimine yönelmesini sağlayabilir. Sorun olarak ortaya çıkan çatışma, yeni yollarla çözüme kavuşturulurken yeni düşüncelerin üretildiği de görülecektir (Başaran, 2000, s. 266).

2.1.1.3.1. Rol Çatışması Türleri

İstenilen rolle ilgili beklentilerin uyumsuzluğu olarak ifade edilen rol çatışması, Kahn ve arkadaşları tarafından rol göndericinin kendi içinde çatışması, göndericiler arası çatışma, roller arası çatışma, kişi-rol çatışması ve aşırı rol yüklenme şeklinde beş türde açıklanmıştır (Katz, D., Kahn, R.L., 1977).

2.1.1.3.1.1. Rol Göndericinin Kendi İçinde Çatışması

Bu tür çatışma, bir rol göndericisi tarafından bir rol yükümlüsüne aynı anda çelişen rol beklentilerinin gönderilmesini ifade etmektedir (Baysal, A.C., Tekarslan, E., 1996, s. 298). Çatışmanın nedeni ise, beklentilerden birini gerçekleştirmek, diğerini mümkün kılmamaktadır. Roller arasında kararsız kalan birey, hangi rolü tercih edeceğini

bilemeyecek ve bu da onu bunalıma sevk edecektir. Örneğin; yöneticinin çalışanından normal yoldan elde edemeyeceği bir şeyi istemesi ancak aynı zamanda kurallara riayet etmesini de istemesi rol göndericinin kendi içinde çatışmasına neden olmaktadır.

2.1.1.3.1.2. Göndericiler Arası Çatışma

Belirli bir rol göndericisinden, rol yükümlüsüne gönderilen talep veya beklentinin diğer rol göndericisinin talep veya beklentisi ile çelişkili olmak durumudur (Kılınç, 1991, s. 22). Başka bir şekilde ifade edilecek olur ise, iki farklı rol göndericinin bir kişiden birbiri ile çelişen talepleri sonucu ortaya çıkan çatışma türüdür (Baysal, A.C., Tekarslan, E., 1996). Örneğin, üstleri tarafından sıkı bir denetim için görevlendirilen bir müfettişin, asları tarafından daha esnek iş sahası talebi ile karşılaşması sonucu meydana gelen göndericiler arası çatışmadır.

2.1.1.3.1.3. Roller Arası Çatışma

Roller arası çatışma bireylerin, sahip olduğu rollerinin beklentilerinin çakışması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Tokat, 1999, s. 34). Birey aynı anda birbiri ile çelişen rolleri benimsediğinde rolleri çatışmaktadır; birbiri ile uyumsuz değerlere sahip birden fazla gruba üye olmak bu tür çatışmayı artırmaktadır. Birey bir grubu seçtiğinde, diğer grup tarafından dışlanacaktır (Baysal, A.C., Tekarslan, E., 1996, s. 298). Örneğin, yoğun çalışma saatlerine sahip bir kadının, ailesine karşı olan rollerini yerine getirme konusunda vakit bulamaması sonucu yaşadığı gerilim ile rolleri arasında kalması, bu çatışmaya örnek verilebilir.

2.1.1.3.1.4. Kişi-Rol Çatışması

Rolün bireyden beklentisi ile bireyin değerleri arasındaki uyumsuzluğu ve çatışmayı ifade etmektedir (Luthans, 2002, s. 408) . Çatışmanın nedeni ise, kişinin istenilen role uygun olmaması veya rolün beklentilerini yerine getirmek istememesinden kaynaklanmaktadır (Erdoğan, 1994). Diğer çatışmalarda rol beklentileri başkalarına ait iken, kişi-rol çatışmasında rolün gereksinimleri ile odak kişinin beklenti, değer, yetenek ve gereksinimleri arasında uyumsuzluk vardır (Baysal, A.C., Tekarslan, E.,

1996, s. 299). Müslüman bir kişinin, domuzdan üretilen ürünleri satmak istememesi bu tür çatışmaya örnek verilebilir (Kılınç, 1985, s. 121).

2.1.1.3.1.5. Aşırı Rol Yüklenme

Yukarıda ifade edilen rol çatışma türlerinin karmaşık bir oluşumudur, denilebilir. Rolü gerçekleştirecek kişinin kabiliyetlerinden daha fazla bir rol beklentisi, aşırı rol yüklenmesine sebebiyet verebilir (Trayambak, S., Kumar, P., JHA, A.N., 2012, s. 45). Odak kişi aynı anda farklı rol yükleyicilerden bir görev aldığı anda, önce hangisini yapacağını bilemez ve bu durum odak kişinin yeteneklerini aşar ise bu durumda rol çatışması meydana gelebilir (Bumin, B., Şengül, A., 2000, s. 574). Birey, kendisinden istenilen görevleri belirli nicel ve nitel gerekliliklere göre yerine getiremeyeceğini anlar, ancak bunları geri çeviremediğinde de zorlanır ve bu durumda aşırı yüklenmeyi ortaya çıkararak kişi-rol çatışmasına, rol göndericileri ve göndericiler ile rol alıcısı kişi arasında çatışmayı içeren karmaşık bir durum ortaya çıkarabilir (Katz, D., Kahn, R.L., 1977, s. 203-204).

Bu çatışma türleriyle birlikte, çatışma, sebeplerine göre üç farklı türde gerçekleşebilir: Zaman esaslı çatışma, bireyin bir rolüyle ilgili aktivitesinin, diğer rollerine ayırdığı zamanı azaltmasıyla rollerine katılımını engellemesidir. Zihinsel ve duygusal gerginlik esaslı çatışma, iş hayatına bağlı olarak yaşanan gerginlik, kaygı, yorgunluk ve depresyon gibi hisler veyahut aile içi huzursuzluk ve uyuşmazlığın çatışmaya neden olmasıdır. Bir diğeri ise davranış esaslı çatışmadır. Bireylerin çeşitli rolleri arasındaki uyumsuzluğun, onların davranışlarının temelinde çatışmaya neden olabilme durumudur (Greenhaus, J. H., Beutell, N. J, 1985) (Uzun, T., Özen, S., 2005, s. 130-133). Odak kişi, bu çatışma türlerinden birini yaşayabileceği gibi, hepsini aynı anda da tecrübe edebilmektedir.

2.1.1.3.2. Rol Çatışmasının Nedenleri

Rol çatışmasının nedenleri genel ve örgütsel olarak ikiye ayrılmaktadır. Örgütsel nedenlerin kaynağı örgüt iken, genel nedenlerin kaynağı ise, değişen süreç içerisinde ortaya çıktığı söylenebilir (Boz, 2019, s. 11).

Genel nedenler şu şekilde sıralanabilir (Evrin, 1972, s. 126) :

- Toplumun sürekli bir değişim halinde olmasından dolayı, geleneksel rolün yanında gelişmeyi takip eden bir rolünde ortaya çıkması,
- Rolü gerçekleştirecek olan bireylerin, öznel olarak çelişen unsurları bünyesinde barındırması,
- Kitle iletişim araçlarının gelişimi ve göç gibi unsurlarla birlikte kültürün heterojen bir yapıya evrilmesiyle bireylerin birbiriyle çelişen rolleri yerine getirmek zorunda kalması,
- Rollerin zamanla değişime uğrayarak birbiri ile çelişmesi veya birbiri ile uyuşmamaları.

Örgütsel nedenler ise üç ana çerçevede incelenebilir (Kahn, R.L., Wolfe, D.M., Quinn, R.P., Snoek, J.D., Rosenthal, R.A., 1964) :

- Rolün gereksinimlerinin örgütsel sınırları aşma ihtiyacı; örgüt içi ve dışındaki rolün kapsamı genişlemektedir. Bu ise, kişiden beklenen rol ve beklentilerin artmasına neden olarak rol çatışmasına zemin hazırlayabilmektedir (Çimen).
- Rolün yeniliklere karşı sorun çözümlü yaklaşması; değişen şartlarla birlikte farklı rolleri benimsemek zorunda kalan kişiler rol çatışması ile karşı karşıya kalabilmektedir.
- Kişiler arasındaki etkileşimin niteliği; kurulan ilişkilerde aşırı güç ve baskı rol çatışmasını artırabilmektedir. Rizzo, House ve Lirtzman, karmaşık toplumlarda rol çatışmasının asıl nedeninin, emir-komuta birliğinin olmamasından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir (Rizzo, John R., , Robert J.House, , Sidney I. Lirtzman, 1970).

2.1.1.3.3. Rol Çatışmasının Sonuçları

Rol çatışmasının sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

- Bireyin engellemeye uğraması: Bireyler ve örgütler karşılıklı bir takım beklenti içerisindeyler. Bireylerin beklentilerinin örgüt tarafından karşılanmaması

veya karşılıklı olarak beklentilerin uyuşmaması genel olarak bireylerin beklentilerinin engellenmesi ile sonuçlanmaktadır.

- Stresin artması: Rol çatışması yaşayan bireylerde genel olarak stres de beraberinde gelmektedir. Stres mide, kalp şikayetleri veya yasaklı madde kullanımı gibi fizyolojik problemlere neden olur iken; kimi zaman ise, öfke, kaygı, unutkanlık gibi psikolojik olarak bireyleri olumsuz etkilemektedir. Bu durumun sıkça yaşanması da, iş hayatında motivasyonu düşürebilmektedir (Kılınç, 1991).
- Düşük moral ve iş tatmini: Rol çatışması yaşayan bireylerin, motivasyonları da azalacaktır. Kendilerine olan güvenleri azalacak ve kendilerini başarısız hissedeceklerdir.
- İletişim güçlükleri: Çatışma içerisindeki bireyler, zihinsel olarak meşgul oldukları için diğer kişilerle iletişim kurmada sıkıntı çekerler. Bu kişilerin kendilerini ifade etmeleri zorlaşacak, tatminsizlikler karşı tarafa iletilmeyeceği içinde olumsuzlar katlanarak devam edecektir (Akca, C., Erigüç, G., 2006).

2.1.1.4. Rol Belirsizliği Kavramı

Rol belirsizliği, belirli bir görevi yerine getirmek isteyen kişinin, ondan beklenen tutum ve davranışlarını konusunda yeterli bilgisinin olmama durumudur (Karabey, C., Karcıoğlu, F., 2008, s. 27). Kişiden istenilen görevlerin açık olmaması, bu konuda kişilerin açık bir şekilde uyarılmaması, kurum içinde yaşanabilecek rol belirsizlikleri olarak belirtilebilir (Esatoğlu, A.E., Ağırbaş, İ., Akbulut, Y., Çelik, Y., 2004, s. 134) (Sweeney, Paul D., Dean B., McFarlin, 2002, s. 256). Herhangi bir kurumda çalışan kişilerden kurum içi ve kurum dışı beklentilerin ne olduğunun bilinmemesi de rol belirsizliğine neden olabilmektedir; rol belirsizliği ile karşı karşıya kalan personel de sorumluluk ve yetki alanını tam olarak belirleyemeyebilir (Karacoğlu, K., Çetin, İ., 2015, s. 50).

Rol belirsizliğinin nedenleri ise, örgütsel karmaşıklık, hızlı örgütsel değişim ve mevcut yönetim felsefesi (Kahn, R.L., Wolfe, D.M., Quinn, R.P., Snoek, J.D., Rosenthal, R.A., 1964), işletmenin büyük ve karmaşık olması, çalışanları etkileyen çevrelerdeki değişimler olarak sıralanabilir (Kundakçı, 2003). Birey, örgütün karmaşık yapısını anlamakta da zorluk çekebilir veya verilen role yetkin olmadığından ne yapması

gerektiği konusunda belirsizlik yaşayabilir. Bununla beraber hızlı değişimler beraberinde teknolojik, çevresel, toplumsal ve bireysel değişimleri de meydana getirmektedir. Bu da bireyin rolünü kavrayamamasına neden olabilmektedir. Yönetim felsefesinin aşikâr olmaması, bilgi akışını engelleyerek sistem içindeki birey için belirsizliklere neden olabilmektedir (Schwanz, 1996, s. 8). Bir diğer neden ise, bireylerin örgütlerdeki yetkilerini tam olarak bilmemesi de, kendisinden beklenenleri öğrenememelerine ve beklentileri yerine getirememelerine neden olabilmektedir. Görev tanımlarını açık bir şekilde bilemediklerinde de rol belirsizliği yaşamaktadırlar (Ceylan, A., Ulutürk, H., 2006).

2.1.1.4.1. Rol Belirsizliği Türleri

Rol belirsizliğinin türleri, görevlerle ilgili belirsizlikler sosyo-duygusal belirsizlikler olarak ikiye ayrılmaktadır (Kırel, 2013, s. 153) (Topuz, 2006, s. 14).

- i. Görev belirsizliği: Kişilerin yapacağı görev hakkında belirsizlik olması durumudur (Kırel, 2013, s. 13). Kişilerden istenen işin amaçları net bir şekilde açıklanmamış ise kişi ne yapacağını bilememekte ve burunda stres kaçınılmaz olmaktadır; çünkü belirsizlik, güvensizlik, kendini yetersiz hissetme, işten tatmin olmama gibi duyguları meydana getirmektedir (Atılgan, T., Dengizler, İ., 2007, s. 64).
- ii. Sosyal-duygusal belirsizlik: Bireylerin, başkalarının kendilerini nasıl değerlendirdiklerini bilmeme durumudur. Değerlendirme kriterinin belirsiz olması veya diğer bireylerden bir dönüt alınmadığında bu belirsizlik türü ortaya çıkmaktadır (Alıcı, 2019).

2.1.1.4.2. Rol Belirsizliği Sonuçları

Rol belirsizliğinin sonuçları ile rol çatışmasının sonuçları benzerlik göstermektedir. Genel olarak rol belirsizliğinin, fiziksel zorlanma, tatminsizlik, düşük moral, çalışılan örgütsel çevrede yetkin olmadığı düşüncesi, insan kaynaklarını etkin şekilde kullanamama, iletişim güçlüklerine neden olmaktadır (Boz, 2019, s. 17).

Aşırı rol yüklemesinde kişi kendisinden beklenen rolleri yerine getiremez ise rol belirsizliği yaşar. Bu durum rol çatışmasını da neden olabilir. Roller konusunda ne yapacağını bilemeyen birey yoğun strese maruz kalır. Kişisel olarak gelecek endişesi, çevrenin değişimi, yaşam koşullarının değişimi; kişiler arası ilişkilerde diğer kişilerle iletişimin sıklığı; iş hayatında aşırı rol yüklenmesi veya az rol yüklenmesi, rol belirsizlikleri ve rol çatışmaları strese neden olabilmektedir (Schwanz, 1996, s. 11).

Strese bağlı olarak davranış biçimlerinde değişiklik, öfke, kırgınlık, kötü alışkanlıklara meyiletme, sürekli hataları düşünme, aşırı hayal kurma, kişiler arası ilişkilerde güvensizlik, uykusuzluk ve hatta intihar fikirleri ortaya çıkabilmektedir. Bu problemler stresin sıklığı ve yoğunluğuna göre değişkenlik göstermektedir (Kılınç, 1988, s. 109)

Rol belirsizliği her zaman olumsuz sonuçlara neden olmamaktadır. Yaşanan belirsizliklere karşı bireyler çözüm yolları arayarak yeni fikirler üretebilmekte ve motivasyonlarını güçlendirmeye çalışarak rol davranışlarını pekiştirebilmektedirler (Narin, 2010, s. 10).

2.1.1.5. Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği ile Başa Çıkma Yolları

Rol çatışması ve rol belirsizliği sorunları ile başa çıkma yöntemleri şu şekilde sıralanabilir (Köktürk, 2016, s. 29):

- Birey, rollerin gerekleri konusunda seçimler yaparak talep edilen beklentileri reddedebilir.
- Birey, rolü gereği kendisinden beklenen rol gereklerinin tekrardan düzenlenmesini isteyebilir.
- Rol göndericilerinden birinin taleplerini kabul edip, diğer rol göndericisinin talebini geri çevirebilir.
- Rol belirsizliği yaşanması durumunda, iletişim kanallarını kullanarak rol ile ilgili daha fazla bilgilendirme isteyebilir.
- İş yerinde, çalışanlara en fazla faydayı sağlayacak roller belirlenerek, düşük başarı sağlayacak roller geri planda bırakılabilir.

- Az rol yüklenmesi var ise birey, başkasının sorumluluklarını ve rolünü üstlenebilir.

2.2. Aile Kavramı

En genel anlamı ile aile, “doğum, evlilik ya da evlat edinme yolu ile bir araya gelmiş ve aynı çatı altında yaşayan, iki ya da daha fazla sayıda bireylerin oluşturduğu birliktelik” (Arslan, D.A., Arslan, G., 2015, s. 635) olarak tanımlanabilir. Aile, farklı alanları ifade eden sosyal bir kurumdur ve doğal döngü içerisinde var olmaktadır (Sarı, 2013). Aile, kültürün yapı taşı olduğundan sosyal bilimlerin inceleme sahasına girmiştir. Hem toplumun organizasyonun sağlamaktadır hem de kültürün kuşaklar arasında aktarımını kolaylaştırmaktadır (Arslan, D.A., Arslan, G., 2015, s. 636) (Bayer, 2013), neslin devamını da sağlayan aile kurumu, evlilik akdi ile yasallaşarak, toplumsal alanda fiili bir kurum olur (Sarı, 2013). Aile yapısı, içinde bulunduğu toplumun kendine ait olan kültürel ve dini değerleri yansıtır (Birekul, 2013) Aile, topluma dair geleneklerin, inançların, davranış kalıplarının, kültürel faaliyetlerin öğrenildiği, ilk eğitimin alındığı en küçük sosyal birimdir. Bireylerin kimliklerini inşa etmesi ve sosyalleşmelerinde aileler ilk ve önemli bir etkiye sahiptir. Aileler, sevgi temeli üzerine kurulmuştur; birincil ve samimi ilişkiler aile üyelerini birbirine bağlamaktadır (Çapcıoğlu, İ., Çetin, K., 2020, s. 735) (Öztürk, 2014, s. 41).

2.2.1. Ailenin Türü ve İşlevleri

Aile kavramına dair iki farklı yaklaşım mevcuttur. Birinci yaklaşım, aileyi işlevleri aracılığıyla tanımlayarak, ailenin sosyal bir kurum olduğunu belirtmektedir. Aile, hem toplumlar hem de bireyler açısından bazı işlevleri yerine getirmektedir: Demografik açıdan toplumun devamını sağlamak, cinsel ilişkileri düzenlemek, çocuk bakımını sağlamak, neslin devamını sürdürmek, kültürün aktarımını sağlamak, bireylerin sosyalleşmesini ve onların aidiyet duygularını karşılamak... gibi (Arslan, D.A., Arslan, G., 2015, s. 636). Toplumdaki işlevlerini yerine getiren aile, o toplumun devamını da sağlamaktadır, ailenin işlevlerindeki aksamalar ise aile yapısının bozulmasına neden olmaktadır (Wentworth, W. M., Johnson, A. G, 1998). Diğer görüş ise aileyi, biyolojik temeller üzerinden açıklamaktadır. Biyolojik ihtiyaçtan dolayı bir araya gelen çiftler kan bağı ile tarihsel süreçlerini başlatmaktadırlar (Jary, D., Jary J.,

2005). Aileleri işlevlerine göre ikiye ayırarak, işlevleri yerine getirenle aileleri fonksiyonel, işlevleri yerini getirmeyenleri ise fonksiyonel olmayan aile olarak nitelerler.

Temel olarak ailenin işlevlerini biyolojik, psikolojik, eğitim, toplumsal, kültürel ve ekonomik olmak üzere altı başlık altında toplamak mümkündür (Kır, 2011, s. 385). Biyolojik işlev, çiftler arası cinsel ihtiyaçların giderilmesi ve neslin devam ettirilmesiyle ilgilidir (Acar, 1990, s. 23). Aile üyelerinin güvenliğinin sağlanması, özellikle çocuğun psikolojik ve fiziksel tehlikelere karşı korunması da biyolojik işlevin bir parçasıdır (Gökçe, 1990, s. 128). Psikolojik işlev, sevgi, saygı ve huzur gibi duygusal ihtiyaçların giderilmesi ailenin bu işlevi ile ilgilidir. Bu duyguların tatmini, psikolojik olarak aile üyelerini tatmin ederek, iç huzurun sağlanmasına zemin hazırlayacaktır. Aile üyeleri arasında yardımlaşma, dayanışma ve etkileşimlerin artması, bunlara ilave olarak kültürel değer ve inançların gelenek nesillere aktarılmasını sağlama ailenin toplumsal işlevi ile ilişkilidir. Sosyalleşmenin ilk yeri olan aile, bireyleri eğitim yolu ile topluma katarak, onların toplum içerisinde çeşitli statü ve rolleri kazanmasını sağlar. Böylece bireyler, bir topluma ait olma, kabul görme ve kimlik kazanma ihtiyaçlarını da gidermiş olur (Acar, 1990, s. 22-23). Eğitim işlevi, çocuğun aile içerisinde eğitilmesi ile ilişkili işlevdir. Çocuğun topluma kazandırılması için her türlü tutum, davranış ve değerler sistemi aile içerisinde çocuğa öğretilmektedir (Gökçe, 1990, s. 218). Kültürel işlev, çocuğun öğrendiği kültürel değerleri gelecek nesillere aktarılması ile ilişkili bir işlevdir (Kır, 2010, s. 142). Ekonomik işlev, aile üyelerinin üretim ve tüketim alışkanlıklarını düzenleyerek onların davranış ve tutumlarını şekillendirmelerine yardımcı olan işlevdir. Ayrıca, bireylerin meslek sahibi olması iş sahibi olması konularında da belirleyicidir (Tezcan, 1985, s. 158). Bu işlevler her ailede olmasına rağmen toplumun yapısı ve zaman, işlevlerin uygulanış şekillerini değiştirebilmektedir. Geleneksel dönemlerde bu işlevleri yoğun olarak aileler yerine getirirken, günümüzde güvenlik, sağlık, eğitim vb. işlevlerin yerine getirilmesini aileler farklı kurumlarla paylaşmaktadır (Kır, 2011, s. 385).

2.2.2. Ailenin Değişimi

Değişim tüm toplumlarda ve zamanlarda yaşanan, sürekli devam eden bir süreçtir. Toplumsal değişim toplumun yapısında, işlevlerinde, bireylerde, onların rollerinde,

iletişim ve etkileşim ağlarında, davranışlarında, toplumsal kurumlardaki değişimlerde meydana gelmektedir (Kirman, 2004, s. 232). Toplumsal değişim, toplumun normlarını, değerlerini ve kùltùrünü de içermektedir (Özer, 2003, s. 565). Toplumların değişim hızı belirli bir oranda devam etmekteyken modernleşmenin etkisiyle son iki yüzyılda değişimin hızı artmıştır. Hızlı bir değişimin yaşanmasıyla üretim-tüketim ilişkileri, ekonomik yapılanmalar, toplumsal değerler, kùltürel semboller ve dini hayatta önemli ölçüde değişiklikler meydana gelmiştir (Topses, G., Topses, M.D., 2010, s. 175). Rasyonalizm, pozitivizm, sekülerizm, hümanizm ve bireycilik gibi akımlar yaygınlaşmıştır, bu ise toplumun değişimine neden olarak bireyin dünya, düşünce, davranış ve hayat tarzının da önemli oranda değişikliğe uğramasına yol açmıştır. Toplumun önemli bir yapı taşı olan aile kurumu da bu değişimlerden etkilenererek, toplum ve birey üzerindeki etkisi azalmıştır. Ancak aile hala değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Doğan İ. , 2004, s. 237).

Sanayileşme, modernleşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçleri ile birlikte aile de meydana gelen değişimler şu şekilde sıralanabilir:

- Çekirdek aile yapısının yaygınlaşması: Geleneksel dönemlerde çoğu aile yapısı anne, baba, çocuklar ve aile büyüklerinden oluşan geniş aile yapısından oluşmaktayken, modernleşme ile birlikte yerini anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına bırakmıştır (Duman, 2012). Aile üyelerinin sayısının az olması, akrabalık bağlarının eskiye göre daha az olması, dinin ve kùltürel değerlerin aktarımının azalması boşanmalara neden olabilmektedir. Boşanan ebeveynlerin ayrı yaşamasıyla birlikte de, aile üyeleri arasındaki dayanışma, yardımlaşma ve bağlılıkları da azalmaktadır (Gökçe, 1990, s. 222).
- Farklı aile yapılarının meydana gelmesi: Yaşanan değişimlerle birlikte klasik aile yapısında da farklılıklar meydana gelmektedir. Örneğin, boşanan bireyler önceki evliliklerinden olan çocuklarını yeni ailelerine katabilmektedir (Sezal, 2002, s. 161). Diğer bir örnek ise, boşanma, dul kalma veya evlilik dışı çocuk sahibi olarak tek ebeveynli bir aile yapısının ortaya çıkmasıdır. Bu tür ailelerde anne figürü ön plana çıkmakta ve ailesi için mücadele etmektedir (Sancaklı , 2014).
- Bireyselliğin artması: Modernleşmenin bir ürünü olan bireysellik, bireyi özne olarak ele alır ve onun özgürlüğünü temel almaktadır (Cemalloğu, 2023, s.

23). Eylemlerinin faili olan birey, eylemleri ile kabul görmeyi istemektedir. Toplumsal kimlikler, bireyselleşme ile birlikte önemini yitirmiş, bireysel kimlikler ve tercihler önem kazanmıştır (Çelik, 2013, s. 65). Bu değişimden bireyler etkilendiği gibi ailelerde etkilenmektedir çünkü ailenin yapısı ve işlevleri döneminin özellikleri yansıtmaktadır. Bireysel özgürlük arayan, bireysel hedefleri doğrultusunda hayatını idame ettiren bireyler toplumun kısıtlamalarına karşı çıkar ve toplumun değil kendi çıkarlarına uyan değerleri benimser. Bu durum ise, toplumun parçalanmasına neden olabilir. Bununla birlikte evliliğin bireysel özgürlük alanını kısıtladığı anlayışı benimsenerek, evliliğe bakış değişmiş ve evlilik oranları düşmüştür (Şişman, 2005).

- Ailenin işlevlerinin farklılaşması: Ailenin işlevlerinde çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Ailenin biyolojik işlevleri değişime uğrayarak evlilik oranları ve doğurganlık oranları düşmüştür. Anne ve baba çalıştığı için, işten stresli ve yorgun döndüklerinde çocuklarına nitelikli vakit ayıramamaktadır, bu durum ebeveynlerin hem kendisini tatmin etmemekte hem de çocuklara olumsuz yansımaktadır. Ailenin toplumsallaştırma işlevi de sekteye uğramaktadır. Üretim alanı olan aile, değişimlerle birlikte tüketim alanına dönüşmüştür (Arslan, D.A., Arslan, G., 2015, s. 641). Aile içi üretim, eğitim, sağlık, yaşlılara bakım, temizlik, yemek ve barınma gibi işlevler farklı kurumlarla paylaşılmaya başlanmıştır (Wirth, 1938, s. 21).
- Aile üyelerinin rollerinin farklılaşması: Modernleşmeyle birlikte ailenin rollerinde de farklılaşmalar olmuştur. Akraba evliliği azalmaya, eş seçiminde özgürlük, kadın hakları ve çocuk hakları artmaya başlamıştır (Giddens A. , 2017). Geleneksel aile içi ilişkiler sistemi, yerleşik iş bölümü, aile hiyerarşisi, otoritesi, karı-koca ve çocuk rolleri değişmiştir. Kadın ve erkeğin rolleri eşitlenmiş, kadın evde söz sahibi olmaya ve ev ekonomisine katkıda bulunmaya başlamış; erkek de, ev işleri yapmakta ve çocuklarla ilgilenmektedir artık. Ailedeki sorumluluklar sistemi değişmiş, ev dışı işler ve para kazanma görevi sadece erkeklerin rolü olmaktan çıkmış, müşterek bir aile sistemi kurulmaya başlanmıştır (Ayçiçeği-Dinn, A., Kağıtçıbaşı, Ç, 2010, s. 174). Ailede gelenek ve göreneklerin etkisi azalmıştır, aile bireyleri arasındaki ilişkileri bireycilik ve rasyonalizm belirlemeye başlamıştır (Çelik, 2010, s. 25). Aile reisi kavramı önemini yitirerek, kadın ve çocuklar aile içerisinde üst statüleri elde etmişlerdir (Bayer, 2013, s. 103). Geleneksel dönemde, ev işleri

ve çocuk bakımında sorumlu olan kadın, modern dönemle birlikte iş hayatına katılmış, ekonomik bağımsızlığını elde etmiş, kendine güveni artmış, uzmanlaşmış ve erkeğe olan bağlılığı azalmıştır (Duman, 2012, s. 42).

2.3. İş ile İlgili Kavramlar

2.3.1. Çalışma ve İş Kavramları

Çalışma, insanoğlunun ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıkan sosyal bir olgudur (Grinth, 2005, s. 6), zaman zaman insanın varlık şartı olarak da tanımlanmıştır (Berger, 1961, s. 213). Çalışma kavramı “zihinsel, bedensel ve ruhsal bir uğraş olarak bireyin kendisi veya başkaları için değer ifade eden mal ve hizmetleri üretme faaliyetleri” (Kapız, 2002) olarak da tanımlanmıştır. Farklı bir tanım ise, “başka insanlara değer ve hizmet üretmek için harcanan zaman, enerji ya da faaliyetlerin bireyin kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mal ve hizmetlerin kazanılmasıdır” (Tüfekçi, 2011).

Psikolojik olarak çalışma, birey ile görevi arasındaki ilişkiyi ifade ederken, sosyolojik olarak ise, “insanın bir iş ortaya koyabilmesi için diğer bireylerle olan etkileşimi ve hiyerarşik bir düzen içinde belli bir statüye ulaşması” (Aykaç, 2001) olarak tanımlanır.

Bireyler, çalışma ile gelir elde ederek bireysel ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, toplumsal alanda statü ve saygınlıkta elde eder (Turan, 2018). Bu açıdan çalışma kavramı hem psikolojik hem de sosyolojik anlamda birey için önem arz etmektedir. Çalışan bireyler bir davranışı gerçekleştirmek veya bir kazanç elde etmek için zamanlarını harcarlar, bu sebeple çalışma amaçlı bir faaliyettir.

Çalışma kavramı dört kısımda incelenebilir:

- i. Ekonomik anlamda çalışma kavramı, bireyin gereksinimlerini elde etmesi ve hayatını idame ettirebilmesi için gelir elde edebilmesidir (Ören, K., Yüksel, H., 2012).
- ii. Örgütsel anlamda çalışma, örgüt içindeki kültürel normlar, değerler ve iş ortamının belirleyicisidir (Gürcan, 2022).

- iii. Sosyal anlamda çalışma, bireyin görev ve sorumlulukları arasındaki ilişkiler ve toplumsal etkileşimiyle bağlantılıdır.
- iv. Psikolojik anlamda çalışma, kişinin işinin onun karakterine uygun olması, yaptığı işi sevmesi, mutluluk duyması bireyi etkileyen unsurlardandır (Özsoy, 2002, s. 6).

Çalışmanın bireye sağladığı pek çok olumlu etken vardır, bazıları şu şekilde ifade edilebilir: Bireylerin maddi ihtiyaçlarını gidermelerini sağlar, bireylere toplumda statü ve saygınlık kazandırmaktadır, bireylerin toplumsal kimliklerini geliştirerek inşa etmektedir, bireylerin toplumda kabul görmesini sağlar, örgüte aidiyet ile birlikte bireylere aidiyet duygusu kazandırmaktadır, hayata anlam katar, bireyin kimliğini anlamlandırır ve kişiliğini geliştirir (Ören, 2013).

İş kavramının kapsamı ise, çalışma kavramına göre daha dardır; iş, “bireylerin bir işveren ya da kendisi için çalışma faaliyetlerini bir amaca göre belirli zaman diliminde gerçekleştirilmesidir” (Siyah, 2001). Çalışma kavramı ile bütünlük arz eden iş kavramından, üretim faaliyetlerinden gelir elde edildiğinde söz edilebilir (Kapız, 2002). İş kavramı, çalışma kavramının aksine pasif bir kavramdır, işin aktifleşmesi için insanın çalışması gerekmektedir. İş, insan hayatının merkezi unsurlarındandır ve sosyal ve ekonomik hayat iş olmadan düşünülemez (Ören, K., Yüksel, H., 2012, s. 39). İş kavramı ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır; “bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma” (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2024) veya “bireylerin bilgi, beceri ve yeteneklerini yaşamını sürdürebilmesi ekonomik gelir elde etmesi ve topluma katkıda bulunması gibi amaçlarla, çalışma yaşamının gerekleri doğrultusunda kullanarak gerçekleştirdiği bir üretim süreci” (Çalık, T., Ereş, F., 2006) olarak tanımlanmıştır. İş kavramı dört farklı bilim dalı içerisinde tanımlanabilir: Fiziksel anlamda iş, bir cisme uygulanan kuvvetle cismin aynı yönde hareket ettirilmesidir (Üçüncü); psikolojik yönden iş tanımı, amacı en etkin şekilde yerine getirmek için, dış etmenlerin düzenlenmesi, kontrol altına alınması veya değiştirilmesidir (Oruç, 2019). Sosyolojik anlamda iş, çalışma hayatıyla bireylerin diğerleriyle kurduğu ilişkiler bütünü ifade ederken, ekonomik anlamda ise, bireylerin hayatlarını idame ettirmek için, kendilerine ve topluma faydalı olmak için giriştikleri çalışmaların tümüdür (Ören, K., Yüksel, H., 2012, s. 41).

Bireyin bir işe sahip olması, ilk olarak onun ekonomik kazanç elde ettiğinin göstergesi olmaktadır. Ekonomik kazancın yanında iş hayatı, bireylerin sosyal çevrelerini belirlemekte ve sosyalleşme sürecine katkıda bulunmaktadır. İş hayatının en önemli katkısı ise, bireyin kendini keşfetmesi ve yetkinliklerini keşfedebilmesi için bir fırsat sunmasıdır. İnsanın bilgi düzeyinin artmasına, yeni teknolojilere uyum sağlama ve problem çözme gibi birçok alanda bireylere katkı sunmaktadır (ARGE, 2024). Günümüzde çalışma olgusuna büyük anlamlar yüklenmiştir. Bireyler iş yerindeki ve özel hayatlarındaki kimliklerini birbirine aktarır hale gelmiştir (Korkmaz, O., Çevik, N.K., 2014).

2.3.2. Meslek Kavramı

Meslek, bireyin para kazanmak, toplumda bir yer edinmek ve kendisini geliştirmek için düzenli olarak yaptığı bir iş tanımıdır (Sills, 1968). Meslek bireyin toplumda bir rol üstlenmesini ve topluma katkıda bulunmasını sağladığı gibi, bireye toplumda mesleki eğitim ve gelişim imkânları sunar ve gerekli olan sosyal statü ve saygınlığı verir. Bireysel alanlar ve toplumsal alanlar, karşılıklı ve dinamik bir etkileşim ağı ile birbirine bağlıdır. Bireyin eylemleri, seçimleri ve deneyimleri sadece kendisini değil, aynı zamanda yaşadığı toplumu da doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Aynı şekilde toplumun kuralları, değerleri, normları ve sosyoekonomik koşulları da bireyin kimliğini, davranışlarını ve yaşam tarzını şekillendirmektedir. Bu karşılıklı etkileşim, insanın sosyal bir varlık olarak gelişmesini ve toplumsal yapının oluşmasını ve sürekliliğini sağlamaktadır (Eke, 1987). Meslek, bireylerin toplumda bir kimlik kazanmasını ve statüye sahip olmasını sağlamaktadır (İlhan, 2004, s. 132-133). Ayrıca bireylerin, yaşam tarzlarını da etkilemektedir (İlhan, 2008, s. 312-316). Meslek, bireyleri ekonomik açıdan etkilediği gibi, bireyin kimlik ve statü kazanmasını sağlayarak onu psikolojik olarak rahatlatmakta, davranış ve tutumlarını şekillendirerek yaşama bakışını etkilemekte ve bireyin sosyalleşmesine yardımcı olmaktadır (Turan, Ü., Kayıkçı, K., 2019, s. 16).

Çeşitli meslek tanımları yapılmıştır, bunlardan biri Marshall'ın ifadesi ile “emek piyasalarının büyümesinin bir sonucu olarak ev eksenli işlerden ayrılan iktisadi bir rol” olarak tanımlanmaktadır. Farklı bir tanımlama ise, “bireyin bilgi, eğitim, deneyim, yetenek ve beceri gibi birçok kişisel nitelikleri içerisinde barındırdığı, insanın hayatını

kazanmak amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerin bütünüdür” (Yeşilyaprak, 2012) (Sürmen, 2023, s. 20). Dolayısıyla, sosyokültürel ve ekonomik süreçlerin değişimiyle toplumsal hayatta meydana gelen yeni ihtiyaçları karşılamak için ortaya çıkan meslek, bireylerin hayatını idame ettirmek için seçtiği, bir eğitim ve çalışma süreci sonucunda kazanılan rollerin bütünüdür (Cırdı, R., Bulu, Ş., 2021, s. 348).

Bayles’e göre mesleğin temel nitelikleri şu şekildedir: Yoğun bir eğitim süreci, işin deneysel ve objektif olması, mesleğin toplumda önemli bir işlevinin olması ve ahlaki kurallara tabi olmasıdır (Sabancı, 2016). Bernard Barber’e göre ise, “genel ve sistematik, toplumun ihtiyacına yönelik, etik kurallara bağlı olması, ulaşılmak istenen çaba ve sarf edilen sembolize edilmiş ödüller” e bağlı olmalıdır (Sokolowski, 1991, s. 23). Genel olarak ifade edilecek olur ise, bir eylemin meslek sayılabilmesi için toplumun maddi ve manevi gereksinimlerini karşılayan, sadece bireyin değil toplumun da yararına olan, yoğun bir eğitim süreci sonucu elde edilen, eyleme özgü niteliklere sahip olunması ve maddi kazanç sağlaması olarak özetlenebilir (Sürmen, 2023, s. 20).

2.3.3. Kadının Çalışması

Kadın, ailesinde farklı rolleri üstlenen bir birey olarak açıklanabilir. Kadının rolü, ilk olarak annelik ile başlar buna ek olarak, aile içinde yemek hazırlığı yapan, beslenme alanında uzmanlaşan, sağlıkçı, çocuk gelişimiyle ilgili olan, evin ekonomik işlerini düzenleyen, gerektiğinde terziilik yapan ve evin dekorasyonunu düzenleyen bir konumda bulunmaktadır. Kadının çok yönlü rolleri, ailenin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamakta ve ailenin huzurunu sağlamaktadır (Sürmen, 2023, s. 16). Kadın evde, bahçede, çarşıda, pazarda, hastanede, okulda vb. yerlerde bir ücret karşılığı veya ücretsiz olarak sürekli çalışmaktadır ancak çalışan kadın terimi, kadının ücret karşılığı yapılan işlerle ilişkilendirilmiş ve bu bağlamda anlam kaymasına uğramıştır. Bu terim, kadının ekonomik katkısına vurgu yapmakta ve kadını sadece ev içi sorumluluklarla sınırlandırmayıp profesyonel bir işe sahip olabileceğini ifade etmeye başlamıştır (Demir, 2020).

Sanayi Devrimi’nin etkisiyle meydana gelen dönüşümle, kadının çalışma hayatındaki konumu incelenmeye başlanmıştır. Sanayi Devrimi öncesinde ev içi ve ev ile ilgili işlerde çalışan kadınlar, yaşanan dönüşümle birlikte fabrikalarda ücretli işçi olarak

çalışmaya başlamıştır. Makineleşme fiziksel güce ihtiyacı azaltarak, erkeklerle birlikte kadınlarında iş hayatına dâhil olmasını mümkün kılmıştır (Budak, 1991, s. 1). Ekonomik unsurlar, kadının çalışma hayatına dair belirleyici bir unsur olmuştur. Örneğin, 2. Dünya savaşı dönemi kadınların iş hayatına dâhil olmasına dair politikalar yürütülürken (McCarthy, 2020, s. 171), 1973 yılındaki ekonomik kriz kadınları iş hayatından, ev işlerine dönmeye sevk etmiştir (Batinder, 2011, s. 37). Günümüzde ise koşullar kadınların lehine yönelik olduğu için, ev ve iş arasında seçim yapma imkânına sahip olmuşlardır. Doğum sıklıklarına kendileri karar verebilmektedirler ve fırsat eşitliğiyle beraber farklı iş alanlarında çalışabilmektedirler (Hakim, 2000, s. 6-7).

Çalışma hayatına giren kadın, ev ve aile ile ilgili sorumluluklarına yenilerini eklemiş ve sahip olduğu rollere yeni roller eklemiştir. Aile ve iş hayatının kadından beklediği roller çok fazla olduğundan, rolleri yerine getirmede zorlanan kadın, rol çatışması yaşamış ve iş-aile dengesi bozulmuştur. Yapılan araştırmalarda, çocuk sayısı arttıkça daha fazla rol çatışması yaşandığı ve ailedeki ve işteki rollerinin birbirini olumsuz etkilediğini düşünen kadınların daha fazla rol çatışması içerisinde kaldığı neticesine varılmıştır (Şahin, İş-Aile Çatışması ve Kadın Yaşamı Üzerine Etkileri, 2008, s. 188)

Çalışan kadının iş hayatı, onun eşi ile olan ilişkisini farklı açılardan etkilemektedir. Bu ilişki, ailenin maddi durumunu desteklerken bireyin kimlik, kişilik ve özgüvenini de etkilemektedir (Demir, 2020). Ancak çalışma hayatı, eşe, çocuklara ve ev içi işlere yeterli vakit ayıramama sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu ise, aile ve evlilik dinamiklerinde önemli değişikliklere yol açabilmektedir. Kadının ev içi işleri ve iş hayatının uzun çalışma saatleri yorgunluğa neden olabilmektir. Çalışma hayatı, kadının eşine karşı sabır ve tahammülünün azalmasına, motivasyon eksikliğine, eşine yeterince zaman ayıramamasına, ilgisiz davranmasına ve bunun sonucunda da ilişkide ki bağlılığın azalmasıyla sonuçlanabilir. Bu durum kadının, iş ve ev arasındaki dengeyi kurmakta zorlandığının göstergesi olabilir (Bağcı, Z., Kolbaşı, E., 2018, s. 165) (Gilbert, 2008, s. 41). Bunlara ek olarak, kadının kariyer sahibi olması ve gelir elde etmesi de sorun olarak ortaya çıkabilmektedir (Demir, 2020). Kadının çalışması eşler arası ilişkileri olumsuz etkileyebilmektedir. Ancak çalışma hayatı, kadınların kendilerini geliştirme, kimliklerini oluşturma ve sosyalleşmesine aracılık etmektedir. İş tatminiyle birlikte bu unsurlar, eşler arasındaki ilişkinin daha sağlam ve tatmin edici olmasına katkıda bulunmaktadır (Doğan, G.H., Topkaya, N., 2020, s. 86).

Çalışan kadınların çocukları ile olan ilişkilerinde zaman yönetimi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Uzun çalışma saatlerinden sonra eve yorgun ve sinirli gelen annenin temposu düşebilmekte, çocuğuna karşı daha az sabırlı ve daha az sevgi dolu olabilmektedir. Bu durum da, çocuk ile kaliteli vakit geçirmeyi zorlaştırabilmektedir. Ayrıca çocuklar, anneleri ile daha fazla vakit geçirmek ve sevgi dolu bir iletişime ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak annenin evde olmaması, çocuklarda terk edilmişlik ve yalnızlık duygularına neden olabilir (Koçkuzu, 2005) (Uluhan, 2024). Ancak çocukları ile kaliteli vakit geçiren, zaman yönetimi becerisini geliştiren, çocuk ile açık ve samimi iletişim kuran ve çocuk bakımında sorumlulukları eşiyle paylaşan çalışan annelerde vardır. Çalışan anne kavramında, vurgu anne kavramı üzerinedir; kadın hem annelik rolünü yerine getirmeli hem de iş hayatında başarılı olmalıdır. Ancak hiçbir baba, iş yerinde babalık rolü ile yer almaz (Garey, 1999, s. 10). Erkekler iş hayatlarında statülerine göre konumlandırılır ve bu statüleri ailedeki rollerinden bağımsız bir şekilde ifade edilir. Ancak kadınların çocuk sahibi olup olmamaları, onların iş hayatındaki hangi gruba dâhil olacaklarını etkilemektedir. Kadınlar, çocuk sahibi olduktan sonra, çalışan anne’liğe geçiş yapmaktadır. Bu yeni statünün, öncekinden iyi ya da kötü olduğu toplumun normlarına ve toplumsal kimlik anlayışına bağlı olarak değişebilmektedir (Ergin , 2022, s. 35-36).

2.4. Dindarlık

2.4.1. Dindarlık Olgusu

Antropolojik veriler incelendiğinde, insan var olduğundan beri dininde var olageldiği bilinmektedir. Yapılan araştırmalar ve ulaşılan sonuçlar neticesinde dinsiz bir topluma rastlanmamıştır. Geleneksel dönemlerde bireyler bir toplumun üyesi olduğu gibi, bir dininde mensubu olmuşlardır (Yıldırım, 2012, s. 190). Ancak dinin ne olduğu sorusuna tek bir cevap vermek mümkün değildir. Kelime anlamı olarak “Örf, adet, borç, itaat, tutulan ve gidilen yol, ceza ve mükâfat, millet” (Yıldırım, 2012) anlamlarına gelen din kelimesi dilimize Arapça’ dan geçmiştir. Batı dillerinde ise Latince kökenli bağlanmak ve cemaat anlamlarına gelen “religion” kelimesi ile ifade edilir (Ekinci, 2018, s. 325). Dine dair çeşitli tanımlamalar yapılmış olsa da Filozof William R. Alston’un dine dair görüşleri, din hakkında genel bir çerçeve çizmektedir: i. Doğaüstü güçlere inanma, ii. Dua veya doğaüstü güçlerle iletişim sağlama, iii. Tanrı, cennet gibi aşkın gerçeklikler,

iv. Kutsal ve kutsal dışı arasındaki ayırım, v. Dünyaya dair bir bakış açısı, vi. Davranış sistemi, vii. Sadakatli cemaat. Bütün dinler bu unsurları içermemekte ancak özellikle inanç, davranış ve cemaat birlikteliği dinlerin kapsamaları içerisine girmektedir (Delgado, 2020, s. 18). Clark, dinin duygusal bir çehresinin olması ve tanımlamaların sübjektif yansımaları sahip olmasından dolayı dini tanımlamanın zor olduğunu belirtmektedir (Clark, 1958, s. 17-18). Örneğin, kelam alanında yapılan bir din tanımı ile sosyoloji alanında yapılan din tanımı birbirinden farklıdır. Nitekim aynı toplulukta yaşayan insanların namaz ibadetinin onlarda hissettirdikleri şeylerin aynı olması beklenemez.

Din kavramının çok boyutluluğu ve karmaşıklığı, dindarlık kavramının da tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır. Din, bireyin bireysel yönelimi iken, dindarlık ise dinin ilkelerinin bireysel ve toplumsal yaşama yansımasıdır (Köse, A., Ayten, A., 2012, s. 109). Dindarlık içerisinde çeşitli inanç ve ritüelleri kapsayan bir kavramdır ve düşünceyle davranışların ilişkili olduğu yargısına dayanmaktadır (Uysal, 2006, s. 76). Bu sebepten de dindarlık kavramını tanımlamak isteyen sosyologlar, din kavramını farklı boyutları ile ele almıştır. Örneğin, Wach, dini tecrübeyi fenomenolojik olarak ele almış ve onun tezahürlerini teorik (inanç), pratik (ibadet) ve sosyolojik (cemaat) olarak üçlü bir tasnife tabi tutmuştur. Le Bras dini tecrübeyi, inananların oluşturduğu dini topluluk veya cemaat, dinin kutsal-dışı ile olan münasebeti ve görünmez âlemle ilgili olan üç boyutta ele almıştır. Glock ise dini hayatın, birey ya da toplumların tecrübe ettiği idrakleri tecrübi; ibadet, ayin vb. fiili uygulamaları ritüalistik boyut olarak ifade eder. İdeolojik boyutun düşünce ve inançla ilgili olduğunu; konsekansiyel boyutun ise, diğer üç cephenin sonuçları olarak yani dinin bireylerin düşünce ve davranışlarında dinin tezahür etmesi olarak ele almıştır (Güneş, 2018, s. 256). Leger, dini hem kurumsal hem de şahsi boyutta ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu sebeple de, din yerine dindarlık kavramına işaret etmiştir (Leger D. , 2000, s. 291).

Din ve dindarlık kavramlarının benzerlikleri olmakla beraber, her dinin inananlarından istediği eylemler farklılık arz etmektedir. Bununla beraber, aldıkları dini eğitim, mensup oldukları dini gruplar, sosyal çevre ve aile yapıları da çeşitli dindarlıkların oluşmasına neden olmaktadır (Ergin , 2022, s. 40). Dindarlık, “dini inancı hayatla bütünleştirme şekli” (Tokur, 2020, s. 32) “inançtan kaynaklanan, duygusal ve zihinsel etkenlerle beslenen dini ve ahlaki yaşayış biçimi” (Yavuz, 2013, s. 245) olarak

tanımlanabilir. Bu bağlamda dindarlık, bireyin inancına bağlanma ve ona bağlanma şekline göre bireyin yaşamındaki etkileridir denilebilir. Dindarlık kavramının tanımlanmasında vurgulanan unsur, onun ölçülmesinde başat unsur olarak ele alınmaktadır. İlk olarak dindarlığın tek boyutuna odaklanılmıştır, daha sonra ise Durkheim'in *The Elementary Forms Religious Life* adlı eserinde inanç ve ritüeller dini hayatın nüveleri olarak ele alınmıştır (Durkheim E. , 1995). Dindarlığın boyutlarının daha fazla olduğunu ifade eden Stark ve Glock beş boyuttan bahsetmişlerdir: İnanç, ibadet, duygu, bilgi ve etki'dir. İnanç boyutu, her dinin inananlarından o dine ait inanç esaslarını kabul etmesi iken (Hökelekli, 2008, s. 74), ibadet boyutu ise ritüel ve kendini adamadır (Köse,A., Ayten, A., 2012, s. 111). Diğer bir ifade biçimi ile ibadet boyutu, biçimsel veya biçimsel olmayan ibadetlerin tümünü kapsamaktadır. Duygu ya da deneyim boyutu, dini tecrübeyi ifade etmektedir; "inanılan aşkın varlığın etkisini taşıyan ve inanan insana O'nun varlığını hissettiren sezgi, duygu, algı ve duyumların hepsi" (Hökelekli, 2008, s. 74) bu boyut içerisindedir. Bilgi boyutu ise, inanılan dinin inanç esaslarının ve kutsal metinlerinin bilinmesidir. İnanç ve bilgi boyutu birbiri ile bağlantılıdır, ancak bilmek direkt olarak inancı ortaya çıkarmamaktadır ve inançta bilinmeyen unsurların olduğunun da bilinmesi gerekmektedir (Köse,A., Ayten, A., 2012, s. 112). Son olarak ise, diğer boyutların inananın yaşamına etkisi, dini bağlılığın sonucudur denilebilir (Hökelekli, 2008, s. 75). Etki boyutu, diğer boyutlara göre daha karmaşıktır. Bireydeki aile, kültür ve sosyal çevre gibi unsurların etkisinin, dinin etkisi ile karışması olasıdır (Stark, R., Glock, C., 1969, s. 256-257) (Ergin , 2022, s. 41).

2.4.2. Kadınlarda Dini İlgi ve Yaklaşımlar

Dindarlık, bireyin dininin yaşamına olan etkisiyle bağlantılı olduğundan bireyden bireye farklılık arz edebilir. Bu bağlamda, kadın ve erkeğin dindarlık boyutları ve düzeyleri incelendiğinde çeşitli farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Batı'da yapılan araştırmaların sonucunda çoğunlukla, kadınların daha dindar olduğu ön bir kabul olarak ortaya çıkmıştır (Argyle, Michael; Beit-Hallahmi, Benjamin, 1975, s. 139). Kiliseye üyelik, kiliseye devam, inanç, ibadet ve mezheplerin üye sayısı dindarlığı belirleme kriterleri olarak ele alınmıştır (Argyle, Michael; Beit-Hallahmi, Benjamin, 1975, s. 71-78). Gündelik yaşamda erkeklere göre daha fazla risk ile karşı karşıya kaldığı için kadınların dine daha fazla yöneldiğini iddia edenler olduğu gibi (Miller, A. S. ve Hoffman J. P., 1995), kadınların aile içindeki birlik ve beraberliği sağlama,

çocuk yetiştirme gibi görevlerinden dolayı toplumdaki konumlarını meşrulaştırmak için dine yöneldikleri ve daha dindar olduklarına dair görüşler ileri sürülmüştür (Sherkat, D. E. ve Ellison, C. G., 2004). Kadınların erkeklere göre daha dindar olduğuna dair çeşitli görüşler yedi madde altında özetlenebilir (Argyle, Michael; Beit-Hallahmi, Benjamin, 1975, s. 77-80):

- i. Dinin günahkârlık hissinin hafifletilmesi işlevi, kadınların erkeklere nazaran daha fazla hissettiği pişmanlık ve suçluluk duygusunun etkisiyle kadınları daha fazla dine ve dindarlığa yöneltmiştir.
- ii. Kadınların, karşı cinse göre daha itaatkar, çekingen, kaygılı, pasif ve bağımlı yapıları karşılaştıkları zorluklar karşısında dine daha fazla meyletmelerine neden olmuştur.
- iii. Yaygın olan ataerkil toplum yapısının, kadınlara itaati ve sorumluluk almayı yüklerken, erkeklere bağımsız ve özgüvenli olmayı öğrettiği iddia edilmiştir. Bunun neticesinde de, kadınlar toplum yapılarından öğrendikleri itaati, dinin emrettiği “yüce bir varlığa itaat “ anlayışını benimseyerek dine yönelmişlerdir.
- iv. Kadınlar, erkeklere göre daha fazla ikna ve etkiye açık olduğundan dolayı, dini telkine, dini öğrenme ve yaşamaya daha fazla meyillidirler.
- v. Kadınlar, ekonomik bağımsızlık ve meslek edinme gibi konularda erkeklere göre daha fazla engellenmektedir. Kendini gerçekleştirme düzeyi düşük olan kadınlar, tecrübe ettikleri mahrumiyet duygularını, hayal kırıklıklarını din ile telafi etmeye çalışmaktadırlar.
- vi. Çalışmayan ve hızlı bir değişim geçiren modern çağa uyum sağlayamayan kadınlar, geleneksel dini yaşama daha fazla yönelmektedirler.
- vii. Psikanalitik kuramının kız çocuk-baba, erkek çocuk- anne ilişkisini esas alan bu görüş, Hristiyan toplumlarında baba karakteri olarak ifade edilen tanrı anlayışının, kız çocuklarında kendi babalarından tanrıya geçişi kolaylaştırdığı iddia edilmiştir. Bu durum ise kadınları, din konusunda avantajlı bir konuma getirmiştir.

Farklı kriterler üzerinden çeşitli toplumlarda dindarlıkla ilgili çalışmalar yapılmıştır ve dinlerde kadın-erkek dindarlıklarının farklı olduğuna dair bilgiler sunulmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda bu konuda, evrensel ve genel bir sonuca varmanın mümkün olmadığı görülmüştür. Dindarlığın farklılaşmasının nedeninin cevabının toplumsal mı yoksa cinsiyete dayalı mı olduğu konusu tartışılan bir konu olmuştur

(Ergin , 2022, s. 41-42). Biyolojiden ziyade, diğer etmenlerin kadın ve erkek arasındaki dindarlık farklılıklarına neden olduğunu ifade eden Sullins, bu tezini araştırmaları ile de desteklemektedir. Kadınların, erkeklere nazaran daha dindar olduğunu belirterek, din ve dindarlık türlerine göre de cinsiyet ayrımının olduğunu belirtmiştir. Müslüman (Pew Research Center, 2024) ve Yahudi erkeklerinin daha dindar olduğu, onun araştırmaları neticesinde elde ettiği bir sonuçtur. Dua sıklığı, dindarlığa dair öz eleştiri ve Tanrı'ya yakınlık gibi konularda cinsiyetlere göre dindarlık farklılıklarının fazla olduğunu ancak dini konularda gönüllülük, kiliseye üye olma ve kiliseye devam gibi konularda da farkın azaldığını iddia etmiştir (Sullins, 2006).

Kadınların mı erkeklerin mi daha dindar olduğuna dair araştırmalar da farklı sonuçların ortaya çıkmasının nedeni, dini hayatın boyutlarıyla bağlantılı bir husustur. Eğer dindarlık, ibadet boyutu ile ele alınıp incelenir ise, bir cinsiyetin diğerine göre daha fazla dindar olduğu sonucuna varılabilmektedir. Ancak dindarlık çeşitli boyutlarına göre ele alınıp incelenir ise, kadın ve erkeklerin dindarlıklarının, boyutlara göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Pew Research Center tarafından 2016 yılında yapılan dindarlık araştırmasında (Pew Research Center, 2024), Müslüman erkekler kadınlara göre daha fazla dindar gözükmemektedir. Çalışmada dindarlığa dair soru, günlük ve haftalık dini uygulamalara katılım durumu olarak ifade edilmiştir. Müslüman toplumlarda genellikle kadınlar ibadetlerini evde yapmaktadırlar ve Cuma namazına katılmamaktadırlar, bu sebepten de, erkekler bu çalışma da daha dindar bir tablo çizmektedir. Görüldüğü üzere dindarlığın tek bir boyuta indirgenerek açıklanmak istenmesi, onun çeşitli din yapıları ve toplum ile bağlantılarını göz ardı etmesine neden olmaktadır. Çok boyutlu dindarlık araştırmaların da ise, erkeklerin bilgi boyutunda kadınların ise dindarlığın inanç, ibadet ve duygu boyutunda bir yönelime sahip oldukları tespit edilmiştir (Yaparel, 1987) (Cirhinlioğlu, F.G., Ok, Üzeyr, 2011).

Verilen bilgiler çerçevesinde, kadın veya erkeklerin dindarlık düzeylerine dair mutlak bir cevap vermek mümkün gözükmemektedir. Dindarlığın nasıl tanımlandığı, dindarlığın ölçülmesi, ölçme araçları ve örneklemin özellikleri kadın ve erkeklerin dindarlıklarına dair farklı bilgiler verebilmektedir (Yapıcı, 2012, s. 2). Bireylerin yaşadığı toplumsal çevre, ekonomik durumları, eğitimleri, meslek, yaş ve ait oldukları

mezhepsel kimlikler dikkate alınarak yapılan dindarlık araştırmaları daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Kadınların, aile yapısı, ev dışında çalışıp-çalışmamaları, aldıkları eğitim ve meslekleri de onların dindarlık anlayışlarını ve düzeylerini etkilemektedir (Kadriye , 2011). Daha önce ev dışında alışmayan Müslüman kadın, yaşanan değişim ile birlikte ev dışı çalışma hayatına katılmıştır. Kamusal alanda görünür olmasıyla hem kimliği ve değerlerini yeni alana taşımış, hem de kendisi ve dindarlığı bu süreçten etkilenmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde tez araştırmasının yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın nasıl gerçekleştiği izah edilmiş ve yöntemsel yaklaşım, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve veri analizi konuları açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma da Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslarda görev yapan kadın Kuran Kursu Öğreticilerinin, çeşitli rolleri ve dini hayatları ile olan ilişki ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, kadının iş hayatındaki rolü ile anne olma ve eş olma rolleriyle olan ilişkinin meydana getirebileceği beklenti, çatışma veya pozitif etkinin ortaya konulması ve bunların dini hayata olan etkisinin ortaya çıkarılması için kadınlar ile görüşülerek nitel araştırma yöntemi olan mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırma modeli, nitel araştırmalarda kullanılan durum modelidir. Durum çalışması, davranışlar ve olaylarla ilgili kapsamlı ve zengin bakış açıları sağlamasından dolayı, bilgi edinme sürecinde önemli bir yöntemdir (Brown, 2008). Karmaşık bir durumun detaylı bir biçimde tasvir edilmesi ve kendi doğal ortamında unsurlarının belirlenerek incelenmesine fırsat sağlar (Subaşı, M., Okumuş, K., 2017).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2024 yılında Sakarya ili Ferizli ilçesi ve Düzce merkezde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ise, annesi çalışmamış kendisi çalışıyor olan evli, çocuklu ve kadın Kuran Kursu Öğreticileridir. Bu grubun seçilmesinin nedeni ise, araştırmacının kendisinin Kuran Kursu Öğreticisi olması ve çalışan, evli, çocuklu Kuran Kursu Öğreticilerinin yaşamış olduğu rol çatışmalarını incelemektir. Buna ek olarak, Kuran Kursu Öğreticilerin almış oldukları dini eğitim ve mesleklerinden dolayı

topluma nazaran daha dindar olmaları beklenmektedir. Bunların açığa çıkarılması içinde çalışma grubu olarak, bu grup tercih edilmiştir.

Tablo 3.1.'de araştırmada yer alan katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum ve öğrenim durumuna yer verilmektedir.

Tablo 3.1. Demografik Veriler

Demografik Veriler		
Cinsiyet	Kadın	Erkek
	8	-
Yaş	16-21	22-27
	-	-
	28-33	34-39
	2	5
	40-45	
	1	
Medeni Durum	Evli	Bekar
	8	-
Eğitim	Lise	Ön Lisans
	1	2
	Lisans	Diğer
	4	1
Aylık Gelir	9.000-12.000	35.000
	1	7

Yukarıda demografik veriler analiz edilmiş ve bazı neticelere varılmıştır. Araştırmaya katılanların % 100'inin (8'inin) kadın olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun (5 katılımcı) 34-39 yaş aralığında olduğu, 2 katılımcının 28-33 yaş aralığında, 1 katılımcının 40-45 yaş aralığında olduğu ve % 10'unun ise 46 yaş üzerini temsil ettiği görülmektedir. Katılımcılarının % 100'ünün yani tamamının evli olduğu, 1 kişinin lise mezunu, 1 kişinin ön lisans mezunu, 5 kişinin lisans mezunu ve 1 kişinin eğitim durumu bilinmemektedir. Yani katılımcıların çoğunluğu lise öğrencisidir. 1 katılımcının 9.000-12.000 aralığında ve 8

katılımcının ise 35.000 tl aralığında maaş aldıkları bilinmektedir. Katılımcıların 4'ü 3 çocuk sahibi iken, 2'si 2 çocuk sahibi, 2'si ise 1 çocuk sahibidir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın verileri, nitel araştırmalardaki veri toplama tekniklerinden olan yüz yüze bire bir görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme, amaçlı bilgi toplama (Berg, B. L., ve Lune, H., 2015) ya da başka bir deyişle örneklemdaki bireylerin bir durum/konu hakkındaki duygu ve düşüncelerinin incelenmesini içermektedir (Karataş, 2017). Araştırma verileri, ek'te sunulan görüşme formu kullanılarak toplanmıştır, görüşme formu yarı yapılandırılmış açık uçlu 12 sorudan oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakatlarda, araştırmacı sorularını daha önceden hazırlar ve soruların açık ve anlaşılır olmasına dikkat etmelidir. Soruların anlaşılmadığı veya beklenmedik problemler de sorularını tekrar düzenleyerek katılımcıya sorabilir (Polat, 2022, s. 172). Bu kapsamda görüşme soruları, konu içeriğinin daha iyi anlaşılabilmesi için açık ve net bir şekilde ve ilgili literatür de dikkate alınarak hazırlanmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

İlgili görüşmeler 2024 yılı Mart ayında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 30 dakika sürmüştür ve katılımcıların belirlediği ve kendilerini rahat hissedebilecekleri ortamda yapılmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılara, araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı ve araştırmanın amacı bildirilmiştir. Gönüllü olan katılımcılarla görüşme gerçekleştirilmiştir ve görüşme sonunda da katılımcılara teşekkür edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Görüşme sonucunda elde edilen verileri analiz edebilmek için derinlemesine içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Kayıt altına alınan görüşme soruları, Word dosyası şeklinde yazıya geçirilmiştir. Verilerin analiz için uygun olduğu kontrol edildikten sonra, katılımcılara Fatma, Aysel, Ayşe, Derya, Meryem, Tuğba, Mine ve Zeynep takma isimler ile kimlik verilmiştir. Veriler titizlikle incelenerek belirli temalara ve bu

temalar altında kodlara ayrılmıştır. Tespit edilen temalar ve kodlar tablolar halinde düzenlenmiştir. Bulgular ve açıklama bölümünde, başlık ile ilgili içeriklere yer verilmiştir. Detaylı verilere ulaşmak isteyenler için bulguların tamamı EK B’de yer almaktadır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE ANALİZ KISMI

Kuran Kursu Öğreticileri ile yapılan araştırma sonucu elde edilen bulgular dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iş yaşamındaki roller ile eş olma rolünün etkileşimi ve para kazanmanın eş olma ve aile içindeki role etkisi; ikinci bölümde, iş yaşamındaki rollerin annelik ve çocuk yetiştirmeye etkisi ile para kazanmanın çocuklarla iletişimi nasıl etkilediği; üçüncü bölümde kadınların çalışmayan anneleri ile kendilerinin çocuk yetiştirme tarzlarına; dördüncü bölümde çalışan eş olma ve anne olma rollerinin dini hayata etkisine yönelik bulgulara yer verilecektir.

4.1. İş Yaşamında Üstlenilen Rollerin Eş Olma Durumuna Etkisine Dair Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde iş yaşamında üstlenilen rollerin ve para kazanıyor olmanın eş olma durumuna etkisi ele alınmıştır. Katılımcıların çeşitli rolleri ile eşleri arasındaki iletişim, para kazanıyor olmanın eş olma ve aile içindeki role etkisine dair bulgular ve değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

Çalışan kadınların eşleriyle olan ilişkilerine dair sorulan sorunun cevaplarına bakıldığında 6 katılımcının eşlerinin, çalışan kadınlara fiziksel ve psikolojik olarak destek olmadığı görülmektedir. Ev işlerinde yardımcı olmayan ve iş hayatının stresi üzerine eşlerine psikolojik olarak destek sağlamayan kocalara sahip kadınların, eşleri ile olan ilişkilerinin seyrinin olumsuz olduğu görülmektedir. Ev işlerine yardımcı olan ve iş hayatının stresine karşı eşleriyle sohbet edip onları dinleyen kocalara sahip olan 2 katılımcının ise, eşleriyle olan ilişkilerinin olumlu yönde olduğu; buna ek olarak ilişkilerinin, iş hayatındaki roller ve eş olma rollerinin birlikteliğinden olumsuz etkilenmediği görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında, kadının kendisinden ödün vermek zorunda kaldığı, katılımcıların çoğunun olumsuz etkilendiği, yalnızca iki katılımcının eşinden direkt destek gördüğü, tahammül ve fiziksel sağlığı olumsuz etkilediği, eşi ayrılan zamanın azaldığı, eve ve eşi zaman ayırmakta zorlanıldığı, psikolojinin negatif etkilendiği, bakış açısı ev ilişkisinin seyrinin sertleştiği, işe zaman ayırmanın daha iyi hissettirdiği ortaya çıkmaktadır.

Kendinden ödün vermesi gerektiğini belirten Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “Eşim de bir şeyi etkilemiyor ama bende çok etkiliyor. O gayet rahat, relax bir şekilde hayatına devam ederken çoğunlukla kendinden ödün vermesi gereken tek kişi benmişim gibi olmuş oluyor. O yüzden benim açımdan daha fazla fedakarlık, daha fazla yıpratıcı oluyor.” şeklinde açıklama yapmaktadır. Eşine yetemediğini, ona yeterli vakit ayıramadığını ifade edenler ise şu şekildedir:

Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “ Yani hani bazen dışarıya gideyim derken eve yetemediğim zamanlar oluyor. Çocuklarıma yetemediğim zamanlar oluyor. Eşime yetemediğim zamanlar oluyor. O şekilde etkiliyor tabii ki.”

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Çünkü evden çıktıktan sonra yoruluyorsun, oranın sorumlulukları oluyor. Zaten hem bedenen yoruluyorsun hem de kafanda sorumluluklar da oluyor. Evet. Zor yanları var bence. Çalışma hayatı zor ya. Eşimle bir araya gelip de zaten çok fazla zamanımız kalmıyor.”

Tahammülünün azaldığını ifade eden Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) ise “Ama vücut yorgunluğu oluyor, tahammülün daha da azalıyor. Öncesinde çalışmayan birisi olarak ilk zamanlar çalışıyor olsaymışım belki de yürütemezdik.” şeklindeki açıklaması ile evliliğin ilk yıllarında çalışıyor olsaydı, evliliğini sürdüremeyebileceğini ifade etmektedir.

Diğer kadınlar çalışma hayatının kendilerini hem fiziksel hem de psikolojik olarak olumsuz etkilediğini belirtmesine rağmen Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) iş hayatının kendisini iyi hissettirdiğini ifade etmektedir. Ancak iş hayatının stresinin, eşi ile olan ilişkisini olumsuz etkilediğini de belirtmektedir: “Çalışmanın bana güzel etkisi var. Yani eşimi çok bilmiyorum ama psikolojik olarak bana çok güzel

yan etkisi var. Çalışmadığım zaman daha böyle hırçın, daha kötü oluyorum. E şimdi ama hiçbir farkı olmadı. Ama ben stresli olduğum için tabii daha farklı oluyor. Bakış açım değişiyor. O da ilişkimizi etkiliyor.”

Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) ise iş hayatı ile birlikte lisans eğitimi aldığı için eşine çok fazla vakit ayıramadığını ifade ederek iş hayatı, eş olma ve öğrenci olma rolünden dolayı eşiyle vakit geçiremediğini şu sözlerle açıklamaktadır: “ Etkiliyor bence. Ama aslında benim çalıştığım işten ziyade okulla çalışmanın bir arada olması etkiliyor benim şu an. Çünkü akşamımı da okul alıyor, canlı derslerim olduğu için. Gündüzde çalıştığım için, yani akşamda derste olduğum için biraz o etkiledi bu sene. Yoksa normalde çalışmam o kadar etkilemiyordu. Akşamları hep eşimle bir arada olduğum için çok bir etkisi olmuyordu. Okulla bir arada olması etkili oldu. Nasıl olabilir yani? Ders bitince ben uyuyorum, benim dersim bitene kadar eşim uyuyor. Çok bir muhabbet olmuyor aramızda yani. Biraz ayrı ayrı takılıyor gibi oluyoruz.”

6 kadın iş hayatının eşi ile olan ilişkisini olumsuz etkilediğini belirtmesine rağmen Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu) iş hayatının eşi ile olan ilişkisini olumsuz etkilemediğini, eşinin ev işlerinde yardımcı olduğunu ifade etmektedir: “Eşim çok yardımcı. Yani evi düşünme, bizi de düşünme. Biz bir şekilde başımızın çaresine bakarız. Olduğun yerde, konumda iyi olmaya çalış. Diyen bir eş.” Zeynep’ de “Hani rahatlığa alıştırdım ama ben evlenmeden önce de çalışıyordum zaten. O yüzden evlendikten sonra da hiç bir şey yapmadı, bizi zorlamadı. En başta da bunu bilerek, kabul ederek zaten başladık evliliğe. O yüzden bir sıkıntı olmadı.” şeklinde görüşünü beyan ederek iş hayatının evliliğini olumsuz etkilemediğini ifade etmektedir.

Eş olma ve iş hayatındaki rollerinden dolayı kendinden ödün vermek zorunda kaldığını belirten Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu), iş ve eş arasındaki dengeyi kurmada zamanın yeterli olmadığını ifade eden Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu), Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu), ve Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi), iş hayatının stresinden dolayı tahammülün azaldığını ve bu durumun eşine olumsuz yansıdığını ifade eden Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu), işteki rollerin ve eş olmanın fiziksel ve psikolojik olarak yorgunluğa neden olduğunu ifade eden Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise

mezunu), Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) ve Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu), iş hayatının kendisine iyi geldiğini ancak eşiyle olan ilişkisini olumsuz etkilediği ifade eden Tuğba'nın (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) ifadelerine dayanarak 8 katılımcıdan 6'sının iş hayatının eş olma rollerinin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Ev işlerinde kocasının yardımcı olduğunu ve manevi olarak eşinden destek gördüğünü ifade eden Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu) ve eşinin anlayışlı bir yapıya sahip olmasından dolayı iş hayatının ilişkilerini olumsuz etkilemediğini ifade eden Zeynep'in ifadelerine dayanarak 2 katılımcının iş hayatının eş olma durumuna olumsuz bir etkisinin olmadığını düşünülmektedir. Burada eşlerin ev işlerinde yardımcı olması ve manevi desteğin iş hayatının stresini azalttığı ve eşler arası ilişki de negatif bir etkiye neden olmadığı görülmektedir.

Çalışıp para kazanmanın eşler arasındaki ilişkiye etkisi incelendiğinde ise kadınların tamamı bu durumun onları etkilemediğini ifade etmektedir. Ortaya koydukları düşünceler arasında, keselerinin ortak olduğu, eşlerinin onlara saygı duyduğu, eşlerinin onlara destek olduğu, kendilerine ait paralarının olmadıkları düşüncesi hâkim olmaktadır. Keselerinin ortak olduğunu ifade eden katılımcıların bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) “Ya kartım zaten eşimde. Ama beni hiç parasız bırakmaz. Ben ne istiyorsam zaten alıyor. Bana para gönder gönderiyor. Kartın onda olmasının nedeni ise, parayı onun çekmesi. Hani ben gitmediğim için çarşıları onda duruyor. Yani senin param benim param yok hiç.”

Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “Benim param diye hiçbir söz konusu olmadı. Hatta böyle eşim beni çalışıyormuş pozisyonda bile görmüyor diyebilirim maddi açıdan. Bütün şeyler onda. İktisat onda. Bütün kasa onda. Bütün kese onda. Bütün hepsi onda yani.”

Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu), “Olumsuzluğa çok etkilenmedim. Çünkü etkilenmediğimizi düşünüyorum. Çünkü ben hiçbir zaman eşime ben de çalışıyorum, benim param var demedim.”

Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) keseleri ayırmanın evliliği olumsuz etkileyeceğini düşünmekte ve kese birliğini savunduğunu ifade etmektedir: “Bu konuda ben kese birliğine inananlardanım. Kese ayrılığı gerçekten kalpleri ayırıyor, evi ayırıyor, birliği veya beraberliği ayırıyor.”

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) ise, kese birliğinin İslami olarak doğru olduğunu belirtmektedir “Bizim kesemiz bir olduğu zaman hiç para lafi edilmiyor. Yani ben biraz daha İslami olarak bakıyorum. Yani yönetimi biraz daha ona bırakıyorum ki benim karakterimde buna yatkın zaten. O idare ediyor, o zaman hiçbir sıkıntı çıkmıyor.”

Ayşe ve Aysel ise, para kazanmanın kocaları ile olan ilişkilerini etkilemediğini ancak “benim param, istediğimi yapabilirim” diyemedikleri için pişman olduklarını ifade etmektedirler. Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “....ilk günden beri bütün iktisat ondaydı, az önce de bahsettiğim gibi. Ama sonra gittikçe baktım hani sanki ben hiç para kazanmıyormuş pozisyonuna doğru gelmeye başladım. Yani benim hiç sevmediğim bir şey. Bu konuda üzüldüğüm gerçekten. Hani mesela ayın 15'i geliyor ya hiç ayın 15'i gelmiş gibi hissetmiyorum ben.” Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) ise şu sözcüklerle durumu ifade etmektedir: “ Benim eşim biraz şeydir, baskın karakterlidir, hani öyle özgürlük alanım hiç olmadı yani. Özgürlük alanım kursa gidip gelmek yani, en özgür olduğum alan orası.”

8 katılımcıdan 7'si bu soruya cevap vermiştir. Genel olarak kadınların çalışıp para kazanmasının eşleri ile olan ilişkilerini etkilemediği görülmektedir. Nedeni ise, kese birliği anlayışının eşler arasında hâkim olduğu tespit edilmiştir. Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) kese ayrılığının evliliği olumsuz etkileyeceğini ifade etmekte, Zeynep ise kese birliğinin doğru olduğunu ve para işleri ile ilgilenmenin İslami olarak erkekte olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak 2 katılımcı Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) ve Aysel'in (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) ifadelerine göre, para kazanmak eşleri ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemese bile kadınların kazandıkları para üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulunamamalarından dolayı üzgün oldukları görülmektedir.

Çalışıp para kazanmanın kadınların aile içindeki rollerini etkileyip etkilemediğine dair elde edilen bulgulara göre, 3 katılımcı çalışıp para kazanmanın aile içindeki rollerini etkilemediğini ifade etmektedir. 2 katılımcı ise, çalışıp para kazanmalarından dolayı ailedeki rollerinin değiştiğini belirtmektedirler. 3 katılımcı ise, çekirdek aile yapısında kadının çalışıp para kazanmasının rolleri etkilemediğini ifade etse de, aile büyüklerini kapsayan geniş aile yapısında çalışıp para kazanan kadınların rollerinin değiştiğini beyan etmektedirler.

Genel olarak ise, kadının güçlü hissetmesi, eve katkı sunması, ailelerden gelen yardımın kesilmesi, kazanılan paranın görülmemesi, ekstra saygıya neden olmaması, eve katkı sunma şansını gündeme getirmesi, eşin ailesinin yaklaşımında yumuşama meydana gelmesi öne çıkmaktadır.

Ailedeki rollerinin değişmediğini ifade eden katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir: Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “ Sadece maddi olarak bir şeyim olduğu için kendimi muhtaç hissetmediğimden kendimi daha güçlü hissediyorum.” şeklinde bir açıklama yapmakta iken, Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) ise, aile içindeki erkeğin konumunu sarsmak istemediği ve bu konuda çekimser durduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Ben biraz işte çekimser duruyorum yani bu konuda. Hiçbir zaman demem ki yani ben çalışıyorum, ben para kazıyorum. Çünkü bu erkeğin de gururunu incitir fitraten. Yani tamam çalışıyorum ben ama o bana çalış demedi ki, ben çalışıyordum zaten en başında. Tabii ki onun da hoşuna gidiyordur iki katı para kazanmak. Kimin hoşuna gitmez yani bu güzel bir şey, destektir. Ama hiçbir zaman da yani onun konumunu almaya çalışmadım çalışıyorum diye. Yine de evin reisi odur.”

Aile içindeki rolünün değiştiğini ifade eden Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu), “Bizim babamız katı kurallı doğduğu için geleneksel olarak sürekli bana geliyorlar ve benden istiyorlar. E tabi etkin rolü oluyor. Para kazanıyor olmak çocuklarda etkiye neden oluyor. Çünkü her sabah beraber gidiyoruz, iş hayatım çok yoğun, evde olamıyorum, onları alamıyorum, her gün değişik bir program çıkıyor. Onlar da, anne sen gidiyorsun, para mı kazanıyorsun, işte çalışıyor musun falan diye onu çok iyi bilincindeler, hissedebiliyorlar. Biraz biraz ailedeki rolümü değiştiriyor

sanki. Yani dediğim gibi ilk zamanlardakinden daha farklı şu anki maddi olarak durum yani.”

Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) “Eşimi bu sarsıyor. Yani bunu özellikle söylüyorum. Annem bazen bize geldiğinde hani herkes baba kesene bereket, anne eline sağlık diyor hep çocuklar. Annenizin de kesesine bereket diyor benim annem. Bu sefer eşim annen bunu hep vurguluyor diyor.” sözleri ile aile büyüklerinin çekirdek aile yapısındaki rollere etki ettiğini göstermektedir.

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) kendisi çalışmadan önce ailelerinin maddi olarak destekte bulunduğunu ancak çalışmaya başladıktan sonra maddi yardımın kesildiğini ve özellikle babasının kendisinden bir beklenti içerisinde olduğunu beyan etmiştir “ Her eline geçen şeyi annem bana vermek isterdi. Hani destek olurdu öncesinde. Şimdi öyle bir destek... Artık hani çalıştığım için zaten öyle bir destek şey yok ama bakış açılarımda bir değişiklik var mı? Hani artık rahatladılar ama benden bir beklentileri de yok açıkçası. Ama biraz babamın beklentisi var diye düşünüyorum. Kayınvalidemle, kayınpederimde.. Böyle harçlık falan verirlerdi. Çalıştıktan sonra bence biraz daha geri çekildiler.”

Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) ise çalışmaya başladıktan sonra kayınvalidesinin kendisine bakış açısının değiştiğini şu sözlerle ifade etmektedir “Önceden okumama izin vermeyen kayınvalidemler daha sonra sınavlara, götürdüler beni, beraber gittik.”

3 katılımcı çalışıp para kazanmanın aile içindeki rolüne herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmektedir. 2 katılımcı ise, etkilendiğini belirtmektedir. 3 katılımcının çekirdek aile yapısına sahip olmasına rağmen kadınların çalışıp para kazanmalarının onların anne-babalarına karşı üstlendiği rolleri etkilediği görülmüştür. 1 katılımcı aile içerisindeki rolünde bir değişiklik olmasa dahi annesinin söylemleri dolayısıyla eşiyile arasında huzursuzluk yaşandığını ifade etmekte, diğer 1 katılımcı ise ailelerinin maddi olarak desteklerini geri çektiklerini belirtmekte iken, diğer katılımcı ise çalışıp para kazanmasından dolayı eşinin ailesi tarafından saygı gördüğünü ifade etmektedir. Bu da 3 katılımcının ailelerinin, çocuklarının çekirdek aile yapısı üzerinde etkilerinin olduğunu göstermektedir.

4.2. İş Yaşamında Üstlenilen Rollerin Anne Olma Durumuna Etkisine Dair Bulgular

Bu bölümünde iş yaşamında üstlenilen rollerin ve para kazanıyor olmanın anne olma durumuna etkisi ele alınmıştır. Katılımcıların iş hayatındaki rolleri ile anne olma rolü ve çocuk yetiştirme konusu arasındaki etkileşim ve para kazanıyor olmanın anne olma rolüne etkisi dair bulgular ve değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

İş yaşamında üstlenilen rollerin annelik ve çocuk yetiştirme konusunda etkileri olup olmadığı ve var ise neler olduğu araştırılmıştır. 1 katılımcının iş yaşamında üstlendiği rollerin annelik ve çocuk yetiştirmesini olumlu etkilediği, 4 katılımcının 4-6 yaş Kuran Kursu Öğreticisi oldukları için iş hayatındaki deneyimlerinin kendi çocuklarını yetiştirmede yardımcı olduğu ancak iş stresinin veya çocuklarına yeterli zaman ayıramadıkları için anneliklerini olumsuz etkilediklerini ifade etmişlerdir. 1 katılımcı iş hayatının ilk yıllarında zorlandığını ancak ilerleyen yıllarda dengeyi kurduğunu ve iş hayatının olumlu etkisinin olduğunu ifade ederken, 1 katılımcı hiçbir şekilde süreçten etkilenmediği ifade etmektedir. 1 katılımcı ise iş hayatındaki rollerinden dolayı fiziksel ve psikolojik yorgun olduğunu ve olumsuz etkilendiğini belirtmektedir.

Elde edilen bulgulardan bazı anekdotlar öne çıkmıştır. Bunlar arasında:

- Çalışmanın pozitif etkisi ile çocuklarla daha iyi ilgilenildiği,
- Tam zamanlı çalışıldığında sabrın tükendiği ve çocuklarına olan toleransın azaldığı, yarı zamanlı çalışıldığında ise daha iyi vakit geçirildiği ve her şeyin düzene girdiği,
- Bazı katılımcılar çalışma hayatının ev hayatını etkilemediğini ifade etmekte ve zaman içerisinde alıştıklarını belirtmekte,
- Bazı katılımcılar ise ev yaşamı ve iş yaşamının birlikte zorluk çıkardığını ve hem fiziksel hem de psikolojik olarak yorduğunu ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar iki tarafta da çocuklarla ilgilenmenin iki tarafı da olumsuz etkileyebileceği belirtilmekte ve bunun yanında çocuklarla çalışmanın kendilerini geliştirdiğini ve kendi çocuklarına da bu minvalde davrandıklarını söylemekte,

- Bazı katılımcılar çalışmanın hem kendi çocuğunun özlenmesini hem de çocuklarla çalışıldığı için kendi çocuklarını daha iyi anlayıp onlara hitap edebildiğini söylemekte,
- Hem olumlu hem de olumsuz etkiler mevcuttur. Çocuklarla geçirilen zamanın kendi çocuklarını anlamayı kolaylaştırdığı ancak çocuklarına daha az zaman ayırabildiklerini ifade etmekte oldukları görülmektedir.

İş hayatında üstlendiği rollerin çocuk yetiştirme ve anne olma rolünü olumlu etkilediğini ifade eden Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “Bence olumlu etkiliyor. Ben olumsuz etkilediğini düşünmüyorum. Ben kursa gittiğim zaman orada enerjimi atıyorum, oradaki çocukları görüyorum. Benim için bir değişiklik gibi olmuş oluyor. Eve geldiğim zaman da çocukları daha özlemiş oluyorum. Benim için daha güzel oluyor. Çalışmıyor olup da evde olmuş olsaydım çocuklarımla daha güzel ilgilenmezdim. Bir bıkkınlık olurdu bende. Hep evdeyim, hep bıkıyorum, hep fedakârlık. Ama ben dışarıya çıkıp bir şeyler yapınca kendimi de insanlara faydam olduğunu hissettiğim zaman daha mutlu oluyorum. Benim için daha güzel yani çalışmak.” sözlerine yer vermektedir.

Özellikle 4-6 yaş öğrencileri ile çalışmanın kendi çocuklarını anlama konusunda olumlu etkiye sahip olduğunu belirten katılımcılar, bir yandan da çocuklarına yetemediklerini ifade etmekte ve sürecin olumsuz etkilerine de vurgu yapmaktadır.

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Olumlu olarak bir şeyleri öğreniyorum, çocuklarla ilgili. Ancak orada çok yoruluyorum, çocuklarıma vakit ayırmıyorum ya da tahammül seviyem düşüyor. Bazen çocuklarla muhatap olduğumuz için, öğrencilerimiz çocuk olduğu için bazen sabırsızlaşabiliyoruz eve geldiğimiz zaman. Şimdi benim çocuklarım da yaşları küçük olduğu için hep böyle çocuklara, çocuk hitabıyla konuşuyorum kursta zaten. Eve de geliyorum. Yine o modda devam etmem gerektiği için onları da hep böyle hep canım, hep İşte hep böyle oyunlar, hep o dili kullandığımız için çok yorucu oluyor. Bazen kursa gittiğim zaman bunu yaşayabiliyorum. Eve geldiğim zaman da onlara karşı da yaşayabiliyorum bunu. Hele İki tarafı da olumsuz etkileyebiliyor.”

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Yani 4-6 yaşta çalıştığım için olumlu etkiliyor diyebilirim. Nasıl? Yani çocuğumla daha çok oyun oynuyorum. Çalışmasam belki bu kadar anlamazdım onun ihtiyaçlarını. Ne istediğini biraz daha iyi anlayabiliyorum. Onun oyun kurmasına yardım edebiliyorum. Olumsuz olarak tabii ki her anne ister ki 7-24 çocuğumun yanında olayım. E tabii işe gelince biraz uzak kalıyorum.”

Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “Çünkü daha kaliteli, daha farklı zaman geçirilebilirdi çocuğum ama o kaliteli zamanı farklı kişilerle uğraşarak veya farklı şeyler yaparak değerlendiriyorum. Çocuğuma daha az kalıyor, daha yorgun oluyorum bence... Ancak gözlemlleme yapmayı öğrendim. Her çocuğun farklı olduğunu anladım.”

Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Artısı da var, eksisi de var. İki tarafı da var.”

Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) iş yaşamının getirmiş olduğu yorgunluğun çocuklarına karşı tahammülü ilk yıllarda azalttığını ancak daha sonraki yıllarda kendi çocuklarına daha sabırlı olmayı öğrendiğini ifade etmektedir: “İlk başladığım seneler etkiliyordu. Çünkü ilk başladığım seneler çok fazla taviz veriyordum. Çocuklara karşı otorite kuramıyordum. Kendi çocuğun gibi değil, başkasının çocuğu, emanettir diye her dediklerine evet deme modundaydım. O yüzden bu sefer eve hiç sabrım kalmıyordu. Yani çocuklarım anne dese bile ne var derken böyle sert bir şekilde tepki veriyordum.”

Araştırma sonucunda olumlu etkilere sahip olsalar dahi 5 katılımcının iş yaşamındaki rolleri ile anne olma ve çocuk yetiştirme konusunda olumsuz etkilendiği görülmektedir. Burada, iş yaşamının stresi, fiziksel ve psikolojik olarak yorgunluğu, tahammülün azalması ve çocuklara yeterli zamanın ayırlamaması gibi nedenler öne çıkmaktadır. 1 katılımcı çalışmanın kendisini motive ettiğini, bu sebepten de çocukları ve anneliği üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu belirtirken, 1 katılımcı ise iş ve anne olma rolü arasındaki dengeyi zamanla kurduğunu ifade etmektedir. 1 katılımcı ise, iş hayatının onu hiçbir şekilde etkilemediği ifade etmektedir.

Kadınların çalışıp para kazanmalarının çocuklarıyla olan ilişkilerinde herhangi bir etkiye (olumlu/olumsuz) neden olup olmadığı incelendiğinde 4 katılımcının para kazanıyor olmasının ailede çocukları ile olan iletişimde etkiye neden olduğu, 4 katılımcı da ise çocuk ve anne arasında bir etkiye neden olmadığı görülmektedir. Bulgular incelendiğinde, çocukların annelerinden taleplerinin olduğu, eşe hissettirmeden gereksinimlerin karşılandığı, annenin güçlü kabul edildiği, daha rahat harcama yapıldığı ve keselerin ortak olduğu için herhangi bir etkisi olmadığı cevapları verilmiştir.

Para kazanıyor olmanın manevi olarak kendisine bir güç kazandırdığını ve bu durumun çocukları ile olan iletişimini etkilediğini Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) şu sözlerle ifade etmektedir: “Elimde maddi olarak bir gelirin olması bana kendimi manevi olarak daha güçlü hissettiriyor. Ben sana muhtaç değilim ama yine de sabrediyorum duygusunu bende oluşturduğu için kendimi en azından daha psikolojik olarak şey yapmıyorum. Bu da bence çocukların bana bakışını, annem bir şeyler yaşıyor ama güçlü. Onlar açısından da olumlu olduğunu hissediyorum, öyle düşünüyorum.”

Çocukların para konusunda babalarından çekindiği için annenin çalışıyor olmasının anne ve çocuk ilişkisinde olumlu etkiye sahip olduğunu belirten 2 kadın şu sözlere yer vermektedir: Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi), “Onları da iyi yönde etkilemiştir. Bazen babalarına çekiniyorlar, harçlıkları bitiyor bir şey oluyor, bana söylüyorlar. Veriyorum yani. Önceden olsa ben de kendi harçlığımdan verecektim. Yine illaki benim açımdan da sıkıntı olacaktı.” Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu) ise, “Bu da kendi parayı kazanmak birazcık konfor olmuş oluyor çocuklar açısından da bizim açımızdan da hesap verme şeyimiz çok olmuyor açıkçası.”

Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu), eşinin yoğun iş temposundan dolayı genelde çocuklarının kendisinden para istediğini ve çocuklarıyla olan iletişimini etkilediğini belirtmektedir: “Hani ben param yok diyorum, onlar sürekli anne sen çalışıyorsun, senin de paran var diyorlar. Sen bizi alabilirsin diyorlar mesela. Daha çok benden bekliyorlar her şeyi. O şekilde benim paramın olduğunu düşünüyorlar. Çocuklarımla aramı etkileyen bir şey onlara her istediklerini almaya çalışıyorum.”

Para kazanmanın çocuklarıyla olan iletişimini etkilemediğini beyan eden 4 katılımcıdan 2'si bunun nedenini ailedeki ortak kese anlayışından kaynaklandığını ifade etmektedir.

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Kese ortak olunca ben bir şey alacağım zaman haber veriyorum ona, şunu alsam ama o hiçbir zaman demez ki alma... Yani böyle bir sınırlama söz konusu değil. Yani çocuğum da o zaman hiçbir şekilde etkilenmiyor.”

Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Çocuklarla ilişkiye hiç etkilemiyor diyebilirim. Çünkü zaten hani annenin parası, babanın parası diye bir mevhum yok evde. Mesela ben eşimin hesabına para atıyorum. O benim hesabıma atıyor.”

Bulgular sonucunda, para kazanmanın anne-çocuk ilişkisinde etkisine bakıldığında 4 anne ve çocuklarının bu durumdan etkilendiği görülmüştür. 1 kadın kendini daha özgüvenli hissettiğini, bunun çocuklarına da olumlu yansıdığını belirtmektedir. Diğer 3 katılımcı da para kazanmanın bir konfor alanı sağladığını, kocadan bağımsız olarak çocukların istediklerinin alınabildiği için anne-çocuk ilişkisinde bağı kuvvetlendirdiği söylenebilir. Para kazanmanın anne-çocuk ilişkisine etkisinin olmadığını ifade eden 4 kişi, bunun nedenini ortak kese anlayışıyla açıklamaktadır. Diğer 2 katılımcı ise, para kazanmanın anne-çocuk ilişkisinde bir etkiye neden olmadığını belirtmektedir.

4.3. Annesi Çalışmamış Kendisi Çalışıyor Olan Kadınların Çocuk Yetiştirme Tarzları

Bu çalışma da annesi çalışmamış kendisi çalışıyor olan kadın Kuran Kursu Öğreticilerine, anneleri ile kendilerinin çocuk yetiştirme tarzlarının benzerlik ve farklılıkları sorulmuştur. Yanıtlar neticesinde 3 katılımcının annesi ile kendisinin çocuk yetiştirme tarzlarının benzediği ancak annelerinin kendilerini daha iyi yetiştirdiklerini ifade ettikleri görülmüştür. 5 katılımcı ise, annesi ve kendisinin çocuk yetiştirme tarzlarının farklı olduğunu belirtmişlerdir. Verilen yanıtlar incelendiğinde;

Ortaya konulan benzerlikler arasında:

- Annesini örnek alan katılımcılar olduğu (Sabır ve bağırmama konularında),
- Titizlik, evhamlılık ve detaycılık özelliklerinin benzemesi,

Ortaya çıkan farklılıklar arasında:

- Daha sabırlı anneye sahip oldukları,
- Annelerinin daha iyi yetiştirdikleri,
- Yetiştikleri ailelerin küçüklük ve büyüklük açısından farklı olduğu,
- Annesinden daha fazla ilgilenip daha fazla oyun oynadıkları,
- Annelerinin daha çok ev işleri ile ilgilendiğı, kendilerinin buna özen gösterdiği,
- Derslerin kendileri tarafından yaptırılması,
- Annelerinin daha sabırlı ve toleranslı olmaları,
- Ev işlerinden annelerinin onlara vakit ayıramaması ön plana çıkmaktadır.

Anneleri ile benzer çocuk yetiştirme tarzına sahip olduklarını ifade eden katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “ Yani illaki ondan görüp hani şey yaptığım bilinçaltıma yerleşenler mutlaka vardır yani hani. Ama annemin daha güzel yetiştirdiğine inanıyorum. Annem daha sabırlıydı. Ben sanki o kadar sabırlı değilim gibi hissettim.”

Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Vallahi annem çok mükemmel bir anneymiş. Baktığımda görüyorum. Gerçekten çok sabırlıydı. Her şeyi böyle yaşayarak, göstererek öğrettirdi. Hala öyle. Bence bu durum anneye sirayet ediyor. Benim de çocuklarıma karşı sesim yükselmez.”

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Mesela benim annem çok titiz bizim üzerimize karşı. Her şeyimizle çok alakadar, hiçbir şeyimizi eksik etmeyen, çok evhamlı, çok titiz. Ben de mesela bence bunları çocuklarıma yansıtıyorum. Ne kadar bunun anneme olumsuz olduğunu söylesem de, öğrenilmiş olarak mı geliyor denir?

Ama bir yandan da kendimi de okuyarak geliştirmeye de çalışıyorum. İkisi birlikte aslında böyle var oluyor gibi.”

Annesinden farklı çocuk yetiştirme tarzına sahip katılımcıların görüşleri şu şekildedir: Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) “Biz daha çok ilgileniyoruz. Hangi derste biliyoruz, ödevleri ne biliyoruz. Hani ne yaptığını biliyoruz. Annem bilmiyordu mesela. Zaten ödevlerimle de destek olamıyordu. Kendi kendimize büyüdük gibi ama sevgisini aldık.”

Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “Hani Annem daha fedakâr. Biz daha böyle kriterli yetiştiriyoruz. Hayır, bu olması gerekiyor. Şöyle olacak. Daha bir taviz verebiliyordu annem. Biz sanki daha bir kuralcı yetiştiriyoruz gibi hissediyorum ben.”

Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “Evet. Yani annem çalışmıyordu. Ben okula gidip geliyordum. Eve geldiğimde en azından kapıyı açan bir annem vardı. Yemeklerimiz yapılmış oluyordu diyelim ki. Veya annem benim kadar yoğun olmadığı için bana daha böyle toleranslı, daha sabırlı davranabiliyordu.”

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Çünkü gerçekten anneme olan bağım çok kuvvetli ama benim annem oturayım çocuklarımla şöyle bir oyun oynayayım, şöyle bir şey yapayım gibi bir kadın değildi. Biz öyleyiz mesela. Daha doğduğundan itibaren başlıyoruz oyun oynamaya. Hep onunla vakit geçiriyoruz.”

Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “Çünkü annem sadece anne değildi. Annemle beraber bir sürü eğitmen vardı bizde. Ama şimdi ben varım sadece, başka kimse yok. Bence bu kötü bir şey aile için.”

3 katılımcı annelerinin, kendilerinden daha iyi bir anne olduğunu ifade etmekte ve bu durumu annesinin daha titiz, daha sabırlı olması ve yaparak/göstererek öğretme özelliğine sahip olduğunu belirterek delillendirmektedir. Annesinden farklı çocuk yetiştirme tarzına sahip olduğunu ifade eden 5 katılımcıdan 4’ü bu durumu kendilerinin geniş ailede büyümeleri, çocuklarının ise çekirdek ailede büyümeleri ile ilişkilendirmektedir. 1 katılımcı ise, annesinin kendisi gibi çalışmadığı için daha sabırlı

olduğunu ve bu sebepten de annesi ile farklı bir yetiştirme tarzına sahip olduğunu ifade etmektedir.

Katılımcılara anneleri çalışıyor olsaydı yetiştirilme tarzlarında bir değişiklik olup olmayacağı sorulduğunda 7 katılımcı herhangi bir değişiklik olmayacağını ifade etmektedir. 1 katılımcı ise, annesi çalışıyor olsaydı daha farklı bir tarzda yetiştirileceğini düşündüğünü ifade etmektedir.

Verilen yanıtlar analiz edilmek istendiğinde, katılımcıların tamamına yakınının annesi çalışsa da herhangi bir değişiklik olmayacağını dile getirdiği görülmektedir. Genel olarak annelerinin sabırlı, hoşgörülü, özgüvenli-girişken, bilinçli ve ilgili ve özverili olduğunu ifade etmişlerdir.

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu), annesi çalışıyor olsaydı farklı yetiştirilmiş olabileceğini ifade etmektedir: “ Annem okumuş, çalışan bir kadın olsaydı, işine giderdi, gelirdi, muhtemelen bizim derslerimize çok fazla ilgilenirdi diye düşünüyorum. Öyle bir kadın olurdu. Çünkü çok ilgili, çok bilinçli diye görüyorum annemi.”

Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) annesinin çalışıyor olsaydı da onun yetiştirilme tarzını etkilemeyeceğini belirtmektedir: “Yok etkilememiştir. Annem aktif birisi. Çalışmıyordu ama çevresi olan, dışarıyla bağı olan birisiydi. Girişken, konuşkan. Çalışsaydı da farklı olmazdı. Annem çok ileri görüşlü bir kadındır.” Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) ve Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) de annelerinin mizacı gereği onların yetiştirilme tarzlarında bir değişiklik olmayacağını söylemektedir. Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “Olmazdı herhalde. Annem çok disiplinli bir kadındı. Yani şimdi diyorum büyükler belki çok etkiliydi ama annem çok disiplinliydi.”

Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Annemin mizacı olarak zaten bu mizacının dışında bir şey olacağını düşünmüyorum. Hep sabırlıydı, hep bize karşı hoşgörülüydü”

3 katılımcı ise, annesi çalışmış olsa dahi yetiştirilme tarzında bir farklılık olmayacağını ancak annelerinin yokluğunu hissedeceklerini belirtmişlerdir.

Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) “Bence daha farklı yetiştirmezdi diye düşünüyorum ya. Ama biz eksikliğini hissederdik. Ben şimdi annem bizimle ilgilenmese bile vardı ya, eve geldiğimizde var bir şey istediğimizde yapıyor, her ihtiyacımızı karşılıyor. İstersem yanına oturup sarılabiliyorum hani. Ama bir kurumda olsaydı yanımda olmayacaktı.”

Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “Çalıştığında onu görmek isterdim. Onu özlerdim herhalde. Öyle düşünüyorum.”

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) “ Farklı olmazdı sanırım. Yani bana ilgisini azaltmazdı diye düşünüyorum çalışsaydı bile. Hani bize olan sevgisinden dolayı belki de ama daha çok özlerdim tabii ki.”

4.4. İş Yaşamındaki Roller, Eş Olma ve Anne Olma Rollerinin Dini Hayat Üzerindeki Etkisi

Çalışan kadınların eş olma durumlarının dini hayatlarında herhangi bir değişikliğe neden olup olmadığı incelendiğinde 1 kadının çalışma hayatının dini hayatını olumlu etkilediği, 3 kadının dini hayatını olumsuz etkilediği ve 4 kadının ise bazı sebeplere dayanarak dini hayatlarının etkilenmediğini görülmektedir. Verilen yanıtlar incelendiğinde:

- Çalışmanın pozitif etkisi ile dini hayata yönelindiği,
- Bazı katılımcılar çalışma hayatının dini hayatı etkilemediğini ifade etmekte ve zaman içerisinde alıştıklarını belirterek her işlerini ibadet niyeti ile yaptıklarını ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar ise ev yaşamı ve iş yaşamının birlikte zorluk çıkardığını ve hem fiziksel hem de psikolojik olarak yorgun hissettiklerinden ibadetlerini terk etmeseler dahi ertelediklerini ifade etmekte,

- Bazı katılımcılar ise ev içi sorumlulukları eşleri ile paylaştıklarından dolayı ibadetleri için zaman ayırabildiğini belirtmekte,
- Bazı katılımcılar iş yaşamından ziyade evli ve çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklardan dolayı ibadete zaman ayırma da zorlandıklarını ifade etmekte,
- Hem olumlu hem de olumsuz etkiler mevcuttur. İş yaşamının psikolojik rahatlatma hissi, eşin ev işlerinde yardımcı olması, her işin ibadet gibi görülerek yapılmasının yanında ev/iş yaşamı, evli, çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklardan dolayı psikolojik ve fiziksel yorgunluk ile ibadete daha az zaman ayrıldığı belirtilmiştir.

Çalışma hayatının kendisini motive ettiğini Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) şu sözlerle ifade etmektedir: “Bana şey gibi, terapi gibi geliyor kursa gitmek. Yani ben o yüzden kursa gitmemle ilgili olumsuz hiçbir şey söyleyemem. Kursa gitmeseydim belki psikolojim daha da bozuk olabilirdi benim. Hani dini olarak da hani... İbadetlerinizi, şey yapmanızı ya da...Onları olumsuz etkileyebilecek bir şeyim hiç olmadı. Dediğim gibi rahatlatma gibi geldiği için hani ben güçlü olmaya gidiyorum. Rahatlamış bir şekilde geliyorum yani. O yüzden beni olumsuz olarak o yönde etkilemedi.”

Evlilikle birlikte sorumluluğun artması ve iş hayatının yorucu olmasından dolayı dini hayatın olumsuz etkilendiğini ifade edenlerin görüşleri şu şekildedir:

Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) “Etkiledi. Namaz konusunda mesela ben yatsıyı kılmadan uyumazdım. Uyuyakalıyorum, yorgun oluyor çünkü beden artık. Yani hem kafa yoruluyor, beden yoruluyor. Eve gelip durmuyoruz, evde de yemek yapıyoruz.”

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Çalışıyor olmam değil de bence hayattaki... Mesela bekarken ve evliykenki durumumda mesela evlendim, sorumluluklarım arttı, daha az belki ibadete vakit ayırabiliyorum veya daha az huşulu olabiliyorum. Neden? Bekarken sadece kendim, bireysel, kendi bireysel sorumluluklarım vardı. Namaz kılıyordum.”

Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu)“ Hani ister istemez yoruluyorsun. Ben onu yaparken uyumam gerekiyor yani. Uyumazsam ertesi güne bedenen hasta oluyorum yani. Yatağa düşüyorum. O yüzden hep bir şeylerden eksiltiyorum. Çalışıyor olmak, ibadeti, dini hayatı etkilediğini düşünüyorum. Bırakıyor musun ibadetlerini? Bırakmıyorsun. Demin de dedim ya size, 6 rekat kılarken 2 rekat kılıp çıkarsın. Böyle bir şey var. Bırakmıyorsun.”

Eşinin ev işlerinde kendisinden bir beklentisi olmadığını ifade eden Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu), çalışan bir eş olarak dini hayatının bu durumdan etkilenmediğini ifade etmektedir: “O her zaman sen ne yapman gerekiyorsa onu yap. Evi düşünme, yemeği de düşünme. Ondan sonra ütümü de düşünme, hiçbir şeyi düşünme der. O yüzden çok olumsuz olarak etkilendiğimizi düşünmüyorum çünkü eşim şikayetçi olan, iş bekleyen bir adam değil yani. Kendi görevlerini kendisi yapar.”

Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) yarım gün çalışmanın eş olma ve dini hayat ilişkisini olumsuz etkilemediğini ifade etmektedir: “Bir de bizim çalışma şartlarımız çok güzel. Yarım gün çalışıyoruz. Belki bütün gün çalışsaydım ben 8-5, benim hayatımı etkilerdi, çocuk düzenimi etkilerdi, yemeğimi etkilerdi. Yani bence insanlara bakışımı bile etkilerdi çünkü aşırı yorulmuş olacaktım.”

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) ise yaptığı her işi ibadet olarak gördüğü için çalışan bir eş olma ve dini hayat ilişkisinin onun üzerinde negatif bir etkiye sahip olmadığını söylemektedir: “İslamiyet temiz bir dindir, düzenli bir dindir, disiplinli bir dindir. Gerçekten evdeki karmaşa, o işlerin yürüme işi, çamaşır biriksin, bulaşık biriksin evdeki huzuruna... Evde negatif bir elektrik oluyor bu sefer. Huzurunu etkiler. Mecbur onu yapıyorsun. Onları ibadet niyetiyle yapmaya çalışıyorum biraz da.”

8 kadından 3’ü eşi ile olan ilişkisini, ev işi ve eşe hizmet olarak algılamış ve o şekilde soruya cevap vermiştir. Bu 3 kadından 1’in kocası, eşine ev işlerinde yardım etmediği için kadının dini hayatının olumsuz etkilendiği görülmektedir. Ancak bu 3 kadından 1’in kocası, eşine ev işlerinde yardımcı olduğu için kadının dini hayatı olumsuz etkilenmemiştir. Diğer 1 kadın ise, ev işlerini ibadet niyetiyle yaptığını ifade etmektedir.

Bu konuya ek olarak, dini hayat kavramını 5 kadın ibadet olarak yorumlamış ve dini hayatlarını namaz, oruç ve Kuran okuma oranlarına göre ifade etmişlerdir. 1 kadın ise, her işini ibadet olarak gördüğünü belirtmiştir. 2 katılımcı ise, dini hayat kavramına dair bir açıklama da bulunmamıştır.

Çalışan anne olmanın dini hayatta bir değişiklik meydana getirip getirmediği, getirdi ise nasıl olduğu araştırılmış ve bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları;

- Katılımcıların bazılarının üstlendikleri rollerin annelik ve çocuk yetiştirme konusunda olumlu etkiler yarattığı (2 kişi) ve bazıları olumsuz etkiler yarattığını (5 kişi) ifade etmektedir.
- Bazıları eşinin maddi ve manevi destek olmamasından dolayı ibadetlerinin aksadığını belirtmekte,
- Bazıları ise eşinin çocukla ilgilenerek anneye ibadet için vakit tanıdığını ancak annenin çocuğu için bazen nafile ibadetleri ertelediğini ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar iş hayatının yoğunluğu ve eve gelindiğinde de ev işlerinin ve çocuklarla ilgilenmenin fiziksel ve psikolojik olarak yorması ibadete olan zamanı azalttığını, sadece farz ibadetlerini yerine getirebildiklerini ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar çocuklarının yaşının küçük olmasından dolayı ibadetlerini yerine getirmekte zorlandığını ve Kuran okumayı azalttığını belirtmekte,
- Bazı katılımcılar çalışmanın manevi olarak daha iyi hissettirdiğini ve zamanını daha iyi yönetebildiğini,
- Bazıları ise ibadetlerini yerini getirirken çocuklarının yanında olmasının pozitif bir etkiye neden olduğunu ifade etmektedir.

Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) çalışan bir anne olmanın zorluğundan ziyade, çalışan bir eş olmanın zorluğuna vurgu yapmaktadır: “Annelik sorumluluğu aslında bana zor gelen şey, kendimi düşündüğümde bana zor gelen annelik de değil, çalışmak da değil. Eşimin bana yardımcı olmayıp destek olmaması aslında beni daha çok zorlayan şeyler. Eşiniz daha yardımcı olsaydı belki daha kolay olurdu.” Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) ise, eşinin çocuk yetiştirme konusunda yardımcı olmasının avantajlarının olmasıyla birlikte örneğin çocuğuna yemek

yedirmek için önceden nafile olarak tuttuğu oruçları artık tutamadığını ifade etmektedir: “ Hani biz iş dağılımı da belki de iyi yapmış da olabiliriz. Yani ondan da çok etkilenmiyorum olabilir. Mesela o namazını kılarken ben başka bir işini yapıyorum çocuğun. O yüzden Ondan olabilir. O banyosunu yaptırıyor. Ama oruçları biraz etkiliyor. İllaki etkiliyor. Orucumu nasıl etkiledi? Çocuk yemesi gerekiyor. Seninle beraber daha iyi yiyor. Mesela oruçlarımı evet biraz ertelemişim.”

İş hayatı ve anneliğin getirmiş olduğu yoğunluk ve yorgunluktan dolayı ibadetlerinin aksadığını belirtenler şu kişilerdir:

Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “ Yorgun geldiğimiz için çok Kur'an'a vakit ayırabildiğimizi söyleyemem açıkçası. Çocuklarım büyümüş olsa, nasıl diyeyim, onlar lisede, üniversite çağında olmuş olsa, onlar kendi hallerinde kalırlar, derslerine çalışırlar. Sadece yemeklerin hazır olmuş olur, isteyen tabağına koyar yer. Ama evdeki çocuklar da küçük olduğu için, ödevlere, bakımlarında bana muhtaç oldukları için, Belki o yönlü. Birkaç sene sonar belki daha iyi olabilir yani. Yani çalışan bir anne olmam, çocukların küçük olması dini hayatımı böyle etkiliyor. Bu şekilde olumsuz etkiliyor.”

Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “Etkiliyor, kesinlikle etkiliyor. Çünkü bedenen ve beynen yorgun olunca ne eve, ne dünyalık olarak, ne de ibadet olarak yetemediğiniz zamanlar da olabiliyor yani. Hani ben yeterince böyle sadece farz ibadetlerimi yerine getirebiliyorum. Onun haricinde nafile olarak hani şunu da yapayım, şöyle de yapayım veya bir tespih alayım elime dediğim zaman yorgunluk çöküp uyuyakaldığımı biliyorum. Çalışan bir anne olmak dini hayatımı tatmin etmiyor.”

Çalışan bir anne olarak, çocuğunun yapılan ibadetleri görüp benimsemesi gerektiğini düşünen Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) şu sözlere yer vermektedir: “Namaz kılarken beni görsün istiyorum. Bazı anneler çocuğu babaya bırakıp diğer odada namaz kılmaya gidiyorlar ama ben tam aksine yani sırtıma da çıksa, seccadeyi de bozsa, başörtümü de bozsa özellikle onun olduğu yerde kılmaya çalışıyorum ve bunlar olumlu etkiliyor tabii ki. O bunu oyuna çeviriyor, beni görüyor. Bu yönlerden tabi onun etkileri var.” Yorgunluktan dolayı gece ibadetlerini

yapamadığı belirten Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu), çocuklarının büyüme süreçlerini kaçırmamak için nafile ibadetleri eskisine göre daha az yaptığını belirtmektedir: “Gece ibadetini bedenim kaldırmıyor artık. Hani o kadar az uykuyu ya da o kadar yorgunluğu, tempoyu kaldıramıyorum. Sonra diyorum ki kendime önceliğin ne? Bu çocuklar 10 yıl sonra hiçbiri kalmayacak. En iyisi onlarla oynayayım.”

Çalışan anne olmanın dini hayata olumlu etkilerine bakıldığında, çalışmanın maneviyatı pozitif etkilemesi (Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu)), ibadeti çocuğun yanında yapmanın pozitifliği (Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu)), eşle iş dağılımının yapılması (Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu)) söylenebilir. Negatif etkiler olarak ise, eşin destek olmaması (Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu)), maddi ve manevi desteksizlik (Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu)), çalışma hayatının olumsuz etkileri ve küçük çocuğa sahip olmak (Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu), Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu), Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu), Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu)) söylenebilir.

Çalışmayan bir eş olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olup olmayacağına dair sorulan sorunun yanıtları incelendiğinde 4 katılımcı çalışmayan bir eş olsaydı dini hayatında değişiklik olacağını ve bu durumun dini hayatlarını olumlu etkileyeceğini belirtmektedir. 2 katılımcı çalışmayan bir eş olsalar dahi dini hayatlarında bir değişiklik olmayacağını ifade etmektedir. 1 katılımcı soruya cevap vermez iken, diğer 1 katılımcı ise iş hayatının, hayatını düzenlediğini ve ibadetlerini daha düzenli yapmasına neden olduğunu ifade ederek çalışma hayatından memnun olduğunu söylemektedir. Genel olarak verilen yanıtlar incelendiğinde:

- Çalışmanın eşe karşı daha güçlü hissettirdiği, eğer çalışmasaydı dini hayata daha fazla yöneleceği,
- Çalışmayan eş olmanın kendisini daha sakin biri yapacağını ve dine yöneleceği,
- Kendisine daha fazla vakit ayıracağı,

- Ev işlerini düzenli yaparak, eşine vakit ayırarak dini hayatına da zaman ayırabileceği,
- Çalışmanın hayatını düzene soktuğu belirtilerek, bu durumdan memnun olduğu,
- Dini hayatta herhangi bir değişiklik olmayacağı belirtilmektedir.

Çalışmayan eş olmanın dini hayatlarını olumlu etkileyeceğini söyleyenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “ Sakin yapım olduğu için hani dini şeye daha çok yönlendirebilirdi. İşte daha namazı kılardım, işrak namazı kılardım ne bileyim hani öyle. Şu an onları yapmıyorum ama hani çalışmıyor olmuş olsaydım muhtemelen öyle.”

Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “Olumlu etkileyebilirdi. Çünkü bedenim yorulmayacak olacaktı. Sadece evde olurdum. Her şey rayında güzel giderdi... Dini hayat olarak da olumlu olabilirdi. Evdeyken daha sakın olurdum. Her istediğimi yapabilirdim.”

Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “ Dini hayatım belki de daha iyi olurdu, daha sakın olurdu. Yani belki de namaz kılmaya, bir şeyleri komşularıyla belki Yasin okumaya, oturmaya hani belki de kötüye de çekilebilir ama daha fazla alanım olabilirdi. Şimdi hemen güne hızlıca başlıyorsun. Hani bir cüz okumak kârın oluyor da erken kalkarsan okuyabiliyorsun, düzen kurarsan yani.”

Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) “ Şu an eşime diyorum ki memuriyeti eş arasında değişme olsa sana devrederim. Gerçekten. Değişmek olsun inan bana bugün hiç düşünmem. Çocuklar gelmeden her gün günlük okumalarımı bırakmazdım. Hadis kitaplarını hatmederdim. Değişeceğine inanıyorum.”

Çalışmayan bir eş olmasının dini hayatını etkilemeyeceğini belirtenlerin görüşleri ise şöyledir:

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Sanırım benim çalışıyor olmam dini hayatıma çok fazla olumsuz bir etkisi yok... Eşimle ilişkimi etkilemiyor olumsuz olarak.”

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) “ Yine aynı olurdu sanırım ya. Yani fazladan bir vaktim olurdu. Onda da belki biraz daha Kur'an-ı Kerim okumam artabilirdi zaman olduğu için. Ama onun dışında yine de aynı olurdu hemen hemen.”

Çalışma hayatının zaman yönetimini olumlu etkilediğini belirten Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi), dini hayatının da olumlu etkilendiğini ifade etmektedir: “ . Ama şu an ben mesela boşken evimin işleri daha çok aksıyordu benim çalışmazken. Nasıl olsa evdeyim yaparım diye erteliyordum. Ama şimdi vaktim yok ya o vakitte onu yapmak zorundayım diye daha düzenli yapıyor her şey. Yani bence çalışmak insanın hayatını düzene sokuyor.”

Kadınlar tarafından dini hayat, önceki sorulardaki gibi ibadet olarak anlaşılmış ve ibadetlerini yapma sıklıklarına göre cevap vermişlerdir. 4 katılımcı da çalışma hayatının yorgunluk ve strese neden olduğunu ifade ederek eğer çalışmasalardı daha sakin bir yapıya sahip olacaklarını ve ibadetlerini daha düzenli bir şekilde yapabileceklerini belirtmektedirler. 1 katılımcı ise, çalışmamayı tercih ettiğini ancak çalışmak zorunda olduğunu söylemekte ve çalışma hayatının dini hayatını olumsuz etkilediği görülmektedir.

Kadınlara, çalışmayan bir anne olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olup olmayacağını sorulduğunda, 4 katılımcı eğer çalışmayan bir anne olsaydı dini hayatlarını onların tanımlamaları ile ibadetlerini daha düzenli yapacaklarını belirtmekte ve çalışma hayatı ile anne olma rolünün dini hayatı olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. 2 katılımcı çalışma hayatının ve anne olma rolünün dini hayatlarını olumlu etkilediğini ve bu süreçten memnun olduklarını ifade etmektedir. 2 katılımcı ise, çalışmayan bir anne olsaydı dini hayatlarında bir değişiklik olup olmayacağı konusunda kararsız olduğunu beyan etmiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde bazı anekdotlar öne çıkmıştır. Bunlar arasında:

- Bazı katılımcılar çalışmanın pozitif etkisi ile çocuklarla daha iyi ilgilenildiği ve dini hayatta bir değişikliğin meydana gelmeyeceği,
- Bazı katılımcılar yarı zamanlı çalışıldığından, çalışmanın anneliği ve dini hayatı etkilemediği,
- Bazı katılımcılar çalışmasaydı da çocuğuyla iş paylaşımı yaptığı için dini hayatının etkilenmeyeceği,
- Bazı katılımcılar daha iyi vakit geçirileceği ve ibadet anlamında her şeyin düzene gireceği,
- Bazı katılımcılar dini hayata daha fazla vakit ayırabileceğini,
- Bazı katılımcılar ev işleri, anneliğe ve dini hayata daha fazla yöneleceğini
- Bazı katılımcılar zamanın yönetimi kendilerinde olacağı için dini hayatlarının olumlu etkileneceğini ifade etmektedir.

Çalışma hayatı ve anne olma rolünün dini hayatına etkisini Ayşe (34 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) şu sözlerle ifade etmektedir: “Çalışmayan bir anne olsaydım... Dediğim gibi çalışmak bana gerçekten iyi geliyor. Çalışmıyor olsaydım kötü etkilenirdim diye düşünüyorum. Çalışmak daha olumlu yönde etkiliyor, motive ediyor. Maddi manevi destek oluyor.”

Aile içerisinde çocuklarla yapılan iş bölümünden dolayı, süreçten etkilenmediğini Mine (36 yaşında, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “Her şey hep beraber. Kızım da 12 yaşına gelip büyüdüğü için o kendi odasını topluyor. Birisi bir yeri topluyor. Ben mutfığa geçiyorum derken iş paylaşımı yapmış oluyoruz yani. Belki de daha olumlu bir şey de olabilir bu. Ben sevdim bu hayatı. Bizim evde böyle en azından.” sözleriyle ifade etmektedir.

Çalışmayan bir anne olsalardı ibadetlere daha fazla yöneleceklerini ve ibadetlerini daha düzenli yapacaklarını belirtenlerin görüşleri şöyledir:

Derya (34 yaşında, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Kendime herhalde daha fazla vakit ayırırdım. Günün büyük çoğunluğu evde yalnız kalacaktım. Ev işlerimi hallederdim, çocuklarıma hazırlanırdım. Onlara da hazır olurum. Hem de kendi kişisel ibadetlerimi yapardım, okumalarımı yapardım. Psikolojik, kişisel olarak da kendimi

daha iyi hissederdim. Kendimi tamamlamış hissederdim. Daha bence pozitif bir eş olabilirdim. Çocuklarıma daha faydalı olabilirdim.”

Aysel (41 yaşında, 3 çocuk sahibi, lise mezunu) “İbadetime daha çok önem verirdim. Yani önem demeyeyim de daha çok zaman ayırabilirdim diye düşünebiliyorum ama hani o zaman da başka bir şeyler çıkar mıydı? Bu benim kendi içimdeki hani şeyimden mi kaynaklanıyor bilemeyeceğim ama daha fazla zaman ayırabilirdim diye düşünebiliyorum sadece.”

Fatma (37 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans öğrencisi) “Çalışmak hayatımı düzene koydu ama bir yandan da bazı ibadetlerimin aksamasına neden oldu.” ibadetlerinin aksadığını ifade ederken, Meryem (39 yaşında, 3 çocuk sahibi, lisans mezunu) ise ev işleri ve çocuklarla ilgilenmenin iş hayatıyla birlikte çok fazla vakit aldığını ifade etmektedir: “Şu an ben büyük oğlumu nasıl takip edeyim ki? Zaten edemeyeceğim. Gitti o benden, yurttan kalıyor. Onunla şu an gelince sohbet edeceksin. O da bunu istiyor. Etmedin mi o da farklı bir durum yaşıyor. Ben hafta sonu işimi nasıl yapayım? İş görmeyeceğim ki o çocukla sohbet edeyim. Bundan dolayı, bu hafta temizlik yapamadım.”

Çalışmayan bir anne olsalardı, dini hayatlarının nasıl olacağı konusunda kararsız olan 2 katılımcının görüşleri şöyledir:

Zeynep (28 yaşında, 1 çocuk sahibi, lisans mezunu) “Yani sanırım bunalırdım. Bu seferde gezmeye mi vururdum kendimi acaba evden çıkmayınca? O boş vakitlerimde ibadet mi yapardım yoksa birazda dışarı çıkayım gezeyim, evde bunaldım mı derdim, bilemiyorum, kestiremem açıkçası.”

Tuğba (30 yaşında, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu) “Bence daha iyi olurdu. İlla ki daha düzenli olur herhalde. Ama bütün gün evde olduğum zaman da hiç düzenli olmuyorum. Şimdi düzenli kullanmak zorundayım zamanı. Mesela hafta sonu evdeyim vaktim var diyorum ama cuz okumaya vakit ayıramıyorum vaktim geniş ya hep erteliyorum. Diyorum ki mesela akşama okurum, gündüz okurum falan hiçbir yere sıkışmıyor ara.”

Sonuç olarak, 2 kadın çalışmanın kendisini motive etmesi ve evdeki sorumlulukların paylaştırılması nedeniyle, çalışan anne olmanın dini hayatlarını olumsuz yönde etkilemediği ve çalışan bir anne olmaktan ve dini hayatlarından memnun oldukları görülmüştür. Çalışmayan bir anne olmanın dini hayatlarını değiştireceğini ifade eden 4 kadın, çalışmanın kendine, çocuğuna ve ibadetlerine ayıracağı vakti aldığını belirtmektedir; özellikle ibadetler vaktinde yerine getirilememekte ve nafile ibadetler yapılamamaktadır. Bu sebepten de 4 kadın, çalışan bir anne olmasaydı ibadetlerini daha düzenli bir şekilde yerine getireceklerini ifade etmektedir. 2 kadın ise, eğer çalışmasaydı vakitlerini nasıl değerlendirecekleri konusunda emin olamadıklarını ve bu nedenle de çalışmayan bir anne olsalardı dini hayatlarını ne yönde şekillendireceklerini bilmediklerini belirtmişlerdir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma; çalışan Kuran Kursu Öğreticilerinin iş yaşamındaki rolleri ile eş olma, anne olma rolleri arasındaki ilişkiyi ve bu rollerin dini hayatı nasıl etkilediğinin incelenmesi amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, farklı eğitim seviyesinde olan, çalışan, 8 evli, çocuklu ve kadın Kuran Kursu Öğreticisi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların demografik bilgilerine göre tamamının kadın olduğu, katılımcıların çoğunun 34-39 yaşları arasında olduğu, tamamının evli olduğu, çoğunluğun ise lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. 1 katılımcı hariç 7 katılımcının maaşının 35 bin civarında olduğu, katılımcıların 4'ün 3 çocuk sahibi, 2'sinin 2 çocuk sahibi, diğer 2'sinin ise 1 çocuğa sahip olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma da ilk olarak iş yaşamında üstlenilen rollerin ve para kazanmanın kadınların eş olma durumuna etkisi ele alınmıştır. Kadınların iş yaşamındaki rolleri ile eş olma rolünün etkileşimi ve para kazanmanın eş olma durumuna ve aile içindeki role etkisi incelenmiştir. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Katılımcıların iş hayatındaki rolleri ile eş olma rollerinin çatışma içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedeninin ise, kocaların eşlerinden rol beklentisi içerisinde olmasıdır. İş hayatının stres ve yorgunluğu ile kadınların bu beklentileri karşılayamamakta olduğu görülmüştür. Kadınlar, eş olma rolünü ev işleri ile özdeşleştirmiş ve eşlerinin ev işlerinde yardımcı olmaması, beklenti içerisinde olması ve iş hayatının stresine yönelik manevi destek sağlamadıkları için eşleri ile olan ilişkilerinin olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. 8 katılımcıdan 6'sı yoğun bir şekilde rol çatışması yaşamakta iken, 2 katılımcının kocalarının eşlerine yardım etmesi ve böylece de kadınların iş hayatındaki rolleri ile eş olma rolü arasında denge kurabildiği, rol çatışmasının azaldığı görülmüştür.

Çalışıp para kazanmanın eşler arasındaki ilişkiye etkisi incelendiğinde ise, bütün katılımcıların ortak kese anlayışı nedeniyle para kazanmanın eşler arasında olumlu/olumsuz bir etkiye neden olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcılar evliliğin devamı için kese birliğinin önemine vurgu yapmaktadır ve 1 katılımcı kese birliğinin İslami olarak doğru olduğunu ifade etmektedir. Ancak 2 katılımcı, para kazanmalarının eşleri ile olan ilişkisini olumsuz etkilemese dahi, kendi paraları üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulanamamaktan şikâyetçi oldukları görülmüştür. Bu durum, ataerkil toplum yapısında kesenin erkekte olması gerektiği düşüncesini istemeseler dahi yerine getirmek zorunda kaldıkları için 2 kadının kişi-rol çatışması yaşadığını ortaya koymaktadır.

Çalışıp para kazanmanın kadınların aile içindeki rolüne etkisi incelendiğinde, katılımcıların bir kısmı bu soruya kendi çekirdek ailesini esas alıp cevap verirken, bazıları ise kendi anne-babalarını kapsayacak şekilde yanıt vermişlerdir. Para kazanmanın kadının kendi çekirdek ailesindeki rolüne etkisinde, 3 katılımcı herhangi bir etkinin olmadığını belirtmektedir. Burada kadınların, geleneksel ailede ki babanın rolüne müdahale etmek istemedikleri ve kasıtlı olarak aile içerisinde kendi rollerinin değişmemesi için çaba sarf ettikleri görülmüştür. Para kazandıkları için kendilerini güçlü hissetseler dahi, aile içerisindeki rollerine bu durumun yansımaları istememişlerdir. Bunun nedeni, çeşitli rolleri üstlenen kadının, daha fazla rol üstlenmek istememesi olabilir.

Çalışıp para kazanmak kadının çekirdek ailesindeki rolünü değiştirmese dahi aile büyüklerinin nazarında rollerin değiştiği sonucuna varılmıştır. Kadınlar çalışma hayatına başlayınca, bazı katılımcılar büyükleri tarafından saygı görmüş, bazıları ise ailelerden gelen maddi desteğin kesildiğini ifade etmiştir. Bu ise, her ne kadar kentleşme ile birlikte çekirdek aile yapısının oranının arttığı ve aile büyüklerinden bağımsız ailelerin ortaya çıktığı ifade edilse dahi, yapılan bu araştırma ile aile büyüklerinin, çocuklarının çekirdek aile yapısına maddi veya manevi olarak destek sağladığını, eşler arasındaki ilişkiye müdahale ettiğini göstermektedir.

Araştırmanın diğer sorularında, iş yaşamında üstlenilen rollerin anne olma ve çocuk yetiştirmedeki rolü araştırılmaya çalışılmıştır. Yine bu doğrultu da para kazanıyor

olmanın anne olma rolüne etkisi incelenmiştir. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Katılımcıların yarısı iş hayatının anneliğe ve çocuk yetiştirmeye hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğunu ifade etmiştir. Özellikle 4-6 yaş Kuran Kursları'nda görev yapan 5 katılımcı, öğrencilerinden çocuk olmaya dair çok şey öğrendiklerini ve kendi çocuklarına karşı daha ılımlı yaklaştıklarını ifade etmektedir. Bununla beraber, iş hayatından dolayı çocuklarına yeterli zaman ayıramadıklarını, iş hayatından dolayı kendi çocuklarına tahammüllerinin azaldığını ifade etmektedirler. Bu durum, farklı rol beklentilerinin rol çatışmasına yol açtığının göstergesidir. Kadınlar, hem iş hayatında bulunmak istemekte ancak hem de vakitlerinin çoğunu çocukları ile geçirmek istemektedirler. Özellikle kocaların, çocuk yetiştirme de annelere yardımcı olmaması da rol çatışmasını daha da şiddetlendirdiği görülmüştür. Eşiyle olan olumsuz iletişiminden dolayı iş hayatının kendisini motive ettiğini ve bu motivasyonunu çocukları ile paylaştığını ifade eden katılımcının ifadelerinden yola çıkarak da, rol çatışmasının bireyleri yeni çözüm yollarına veya yeni fikirler üretmeye yönelttiğini ve motivasyonlarını güçlendirdiğini söyleyebiliriz (Narin, 2010, s. 10).

Önceki sorularda para kazanmanın eş ile olan ilişkiye etkisinde katılımcılar ortak kese anlayışından dolayı olumsuz bir etkinin oluşmadığı ifade etmişlerdi. Ancak kadınların para kazanmasının anne-çocuk ilişkisine etkisine bakıldığında, 2 katılımcı ortak kese anlayışından dolayı para kazanmanın anne-çocuk ilişkisine yansımadığını ifade etmektedir. Diğer katılımcılar, babanın haberi olmadan çocukların isteklerini yerine getirebildikleri için anne-çocuk ilişkisine para kazanmanın olumlu bir etkiye neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu da sonuç olarak, her ne kadar ortak kese anlayışı dahi olsa kadınların eşlerinin haberi olmadan paraları üzerinde tasarrufta bulunduklarını göstermektedir. Diğer yanıtlarla bağlantılı olarak kadınlar, bir yandan ailedeki rollerinin değişmesini istememekte ve geleneksel aile yapısını devam ettirmektedir. Ancak bir taraftan da iş hayatının ve para kazanmanın onlara sağladığı konforu tecrübe etmektedirler. Bu da kadınların ve ailelerin, çağın getirmiş olduğu aile yapısındaki değişikliklerden istemeseler dahi etkilendiğini göstermektedir.

Araştırmanın diğer bir araştırma konusu ise, annesi çalışmamış olan Kuran Kursu Öğreticileri'nin anneleri ile kendileri arasındaki çocuk yetiştirme tarzlarının ortaya

konmasıdır. Bununla beraber, kendi anneleri çalışmıyor olsaydı katılımcıların yetiştirilme tarzının farklı olup olmayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında şu sonuçlara varılmıştır:

Annesi çalışmamış kendisi çalışıyor olan kadınların, anneleri ile kendilerinin çocuk yetiştirme tarzları karşılaştırıldığında 3 katılımcı sabırlı olma, çocuğa bağırma, detaycı olma konularında annelerini örnek aldıklarını ifade etmekte ancak annelerinin kendi çocuklarına karşı yaparak/göstererek öğretme özelliğine sahip oldukları için onları daha iyi yetiştirdiklerini söylemektedirler. İş hayatının stresi, fiziksel ve psikolojik yorgunluğun çocukları olumsuz etkilediği ve iş hayatının çocuklara ayrılacak vakti tükettiği için annelerinin onları yetiştirdiği gibi kendi çocuklarını iyi yetiştiremediklerini belirtmektedirler. 5 katılımcı ise, annesi ile farklı yetiştirme tarzına sahip olduğunu belirtmektedir. 5 kişiden 4'ü bu durumu geniş ailede büyüme ile ilişkilendirmektedir. Annelerinin sevgilerini her daim hissettiklerini ancak büyüme çağlarında anane, babaanne, dede, hala gibi diğer aile fertlerinin eğitiminden geçtiklerini ifade etmektedirler. Kendilerinin, çocuklarından daha şanslı olduğunu, tek bir kişiden ziyaden birden fazla kişiden eğitim almanın onları zenginleştirdiğini belirtmişlerdir.

Anneleri çalışıyor olsaydı kendilerinin yetiştirilme tarzında bir değişiklik olup olmayacağı sorulduğunda ise, 7 katılımcı herhangi bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak da, annelerin kurumsal bir iş hayatı olmasa dahi günün erken saatlerinden itibaren sürekli çalıştığını ve aile büyüklerine hizmet ettiğini söylemektedirler. Bu da aslında evde, bahçede, okulda, hastanede vb. yerlerde kadınların aslında çalıştıklarının göstergesidir. Ancak kadının çalışması kavramı anlam kaymasına uğrayarak sadece ücret karşılığı yapılan bir iş olarak tanımlanmaya başlanmıştır ve bu da aslında neredeyse sürekli çalışıyor olan ev hanımlarının aslında bir iş yapmadıkları izlenimi vermiştir. Günümüzde ücret karşılığı yapılan işleri, ücretsiz olarak yapan, yaptığı işlerde görünmeyen bir gölge işçidir aslında anneler (Şişman, 2005, s. 592). Bu açıdan konuyu ele aldığımızda da, katılımcıların kadının iş hayatı ve kadının çalışma hayatı kavramlarını birbirinden ayırarak tanımlamakta olduğu görülmüştür. Katılımcılar iş hayatının, çocuklarına ayıracakları vakti tükettiği için iş hayatının anne olma rolünü olumsuz etkilediğini ifade etmekteydiler. Ancak kendi anneleri de çalıştığı için, sürekli onlarla ilgilenmemiş ve yanlarında olamamıştır.

Bu sebepten de önceki sorularla bağlantılı olarak katılımcıların, yaşanan çağın çalışan anne portresi üzerinden kendi anneliklerini tanımladıkları, kendi annelerinin aslında var olan çalışma hayatlarından etkilenmedikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın diğer bir inceleme alanı ise, çalışan kadınların eş olma ve anne olma rollerinin dini hayatlarında bir değişikliğe neden olup olmadığının incelenmesidir. Bununla beraber, katılımcılara eğer çalışmasalardı bir eş ve anne olarak dini hayatlarının nasıl olacağı da sorulmuştur. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında şu sonuçlara varılmıştır:

Çalışan kadınların eş olma durumlarının dini hayatlarını nasıl etkilediğine dair sorulan soruya katılımcılardan 1'i olumlu etkilediğini ifade ederken, 3 katılımcı olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Olumlu etkilendiğini ifade eden katılımcı, eşinden destek görmediğini ancak iş hayatıyla motive olduğunu ifade etmekte ve bu motivasyonun da dini hayatını olumlu etkilediğini söylemiştir. Olumsuz etkilendiğini ifade eden katılımcılar ise eş olma rolünün beklentilerini, ev işleri ile özdeşleştirmiştir ve çalışan bir kadın olarak ev işlerinin vakitlerini aldığını ve bu sebepten de ibadetlerinde gecikme ve aksama olduğunu ifade etmişlerdir. İş hayatının yorgunluğu üzerine ev işlerinin yükünün kendilerini yıpratmakta olduğu, bu nedenle de ibadetlerinin aksadığı görülmüştür.

Ancak çalışan bir anne olmanın dini hayatı nasıl etkilediği incelendiğinde, çalışan annenin çalışan eşten daha fazla etkilendiği görülmüştür. Özellikle çocukların küçük yaşta olması ve kocanın çocuk yetiştirme konusunda kadına yardımcı olmaması, kadının dini hayatını olumsuz etkilediği görülmüştür. Çocuğunun yemek yemesi için nafile oruç tutamadığını, eşi çocukla ilgilenmediği için namazlarının geç kıldığını, çocukla ilgilenmek zorunda olduğu için Kuran okuyamadığını veya nafile namazlarını kılamadığını ifade eden katılımcılar çalışan bir anne olarak dini hayatlarının olumsuz etkilendiğini belirtmektedirler. Ancak büyük yaştaki çocuklara sahip ve çocuk yetiştirme konusunda eşine yardımcı olan kocaların eşlerinin, çalışan anne rolünün dini hayatı daha az olumsuz etkilediği yani rol çatışmasının daha az yaşandığı tespit edilmiştir.

Çalışmayan bir eş olsalardı dini hayatlarının nasıl değişeceği sorulduğunda katılımcılardan 4'ü dini hayatlarının olumlu etkileneceğini, ibadetlerini daha düzenli eda edebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu durumun nedeni ise, çalışma hayatının kadınların tahammül seviyesini azalttığı, stres, yorgunluk gibi şeylere neden olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, kocanın eşinden rol beklentisinde bulunması kadınları rol çatışmasına sürüklemiştir. Kadınlar çalışmasalardı ev işlerine daha rahat vakit ayıracaklarını ve daha sakin bir yapıya sahip olacaklarını ve bu sebepten de ibadetlerini daha düzenli bir şekilde yapacaklarını belirtmektedir. Ancak 1 katılımcı, iş hayatının günlük hayatını düzene soktuğunu ve bu nedenle de ibadetlerini daha düzenli bir şekilde yerine getirdiğini belirtmektedir. Çalışmayan bir eş olsaydı, dini hayatının yine de değişmeyeceğini söyleyen 2 katılımcının ise, eşinden destek gördüğü için bu şekilde düşündüğü sonucuna varılmıştır.

Çalışmayan bir anne olsalardı dini hayatlarının ne şekilde etkileneceği sorulduğunda 4 katılımcı bu soruya yanıt olarak dini hayatlarında olumlu bir değişim olacağını belirtmiştir. İbadetlerini düzenli bir şekilde yapabileceklerini ifade etmişlerdir. 2 katılımcı çalışan bir anne olmaktan ve dini hayatlarından memnun olduğunu belirtmektedir. Bunun nedeni ise kocanın kadından rol beklentisinin fazla olmaması, ev işlerinde yardımcı olması ve aile içinde çocuklarla beraber bir iş bölümünün olması tespit edilmiştir. 2 katılımcı ise nasıl bir değişiklik olacağı konusunda kararsız olduğunu ifade etmektedir, nedeni ise, çalışma hayatı olmadan zamanın nasıl yönetileceği konusundaki şüphelerdir. Bu da bizlere, iş hayatının zamanı yönetme ve yönlendirmenin bireyler üzerindeki etkisini göstermektedir.

Burada değinilmesi gereken önemli bir husus ise, İslam dini inanç, ibadet ve ahlak temeline dayanan bir dindir. Aldıkları eğitim ve meslekleri gereği de Kuran Kursu Öğreticilerinin dini hayata dair sorularda, bu üçlü perspektif ışığında cevap vermeleri beklenmekteydi. Ancak katılımcıların çoğu, dini hayatı ibadet olarak yorumlamış ve dindarlıklarını ibadetlerini yerine getirme zamanı ve sıklığı ile ölçmüşlerdir. Hiçbir katılımcı yaşadığı rol çatışması yüzünden ibadetini terk etmemiş ancak ibadetini geç yaptığı veya nafil ibadetini yerine getiremediği için kendisini daha az dindar olarak tanımlamıştır.

Sonuç olarak; iş hayatındaki çeşitli rolleri ile eş olma ve anne olma rollerinin etkileşimine bakıldığında çalışan bir anne olmanın, çalışan bir eş olmaktan daha fazla rol çatışmasına neden olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, kocanın kadından rol beklentisi arttıkça, kadınların daha fazla rol çatışması yaşadıkları görülmüştür. Ancak özellikle 2 katılımcı da gördüğümüz gibi, kocaların rol beklentisi azaldığında, ev işleri ve çocuk yetiştirme konusunda kadına yardım edildiğinde kadınların rol çatışmalarının azaldığı sonucuna varılmıştır. Özellikle rol çatışmasını şiddetli olarak yaşayan kadınların, dini hayatlarının olumsuz etkilendiği, ibadetlerinin aksadığı veya yapılmak istenen nafile ibadetlerin yerine getirilemediği ve bu sebepten de Kuran Kursu Öğreticilerinin kendilerini daha az dindar olarak tanımladığı sonucuna varılmıştır.

Öneriler:

Bu araştırma da çalışan Kuran Kursu Öğreticilerinin iş yaşamındaki rolleri ile eş olma ve anne olma rolleri arasındaki ilişki incelenmiştir ve bu rollerin dini hayata olan etkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırma da elde edilen sonuçlar doğrultusunda; çalışan kadınların rolleri arasındaki çatışmayı azaltmak ve dini hayatlarını istedikleri doğrultu da yaşamaları için şu öneriler sunulmuştur:

- İş hayatındaki rollerin getirmiş olduğu stres ve yorgunluğa ek olarak, kocaların eşlerinden rol beklentisi içerisinde olduğu, ev işleri ve çocuk bakımını annelere yükledikleri görülmüştür. Bu da, kadınların rol çatışmasını arttırmıştır. Aşırı rol yüklemesinin neden olduğu rol çatışmasını azaltmak için ilk olarak eşlere rol ve sorumlulukların paylaşılmasının önemi hakkında bilinçlendirme ve özellikle kadınlara rol aktarımı konusunda aktif olmaları hakkında çeşitli eğitimler, seminerler ve konferanslar sağlanabilir.
- Eşlerin her ikisinin de çalışma durumu göz önünde bulundurulsa dahi, geleneksel cinsiyet merkezli rol algısının devam ettiği düşünülmektedir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet rollerine dair var olan bakış açılarının eşlerin çalışma durumlarına göre tekrar gözden geçirilmesi ve bu konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmaların, toplumdaki cinsiyet rollerine dair farklı perspektiflerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kurum ve kuruluşlar aracılığıyla, toplumsal cinsiyet rollerine dair topluma çeşitli eğitimler verilebilir. Bununla

birlikte çeşitli sivil toplum örgütleri, bu konuda toplumu bilgilendirerek aile için cinsiyet merkezli algıların değişmesi veya esnekleşmesine katkıda bulunabilir.

- Ev içi sorumlulukların kadın da, ev dışı sorumlulukların erkek de olduğu anlayışının devam etmesi, çalışan kadınların rol çatışmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle yeni kuşakları, ders kitapları aracılığıyla değişen toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde bilgilendirmek ve bilinçlendirmek ev içi ve ev dışı sorumlulukların eşler arasında paylaşılması gerektiği konusunda bilinçlendirmenin yararlı olacağı düşünülmektedir.
- Evlilik öncesi eş adaylarına, evdeki sorumluluklar ve çocuk yetiştirme konusunda eşler arasında paylaşım yapılması gerektiğine dair ve toplumsal cinsiyet rollerinin esnekleşmesi dair eğitimler düzenlenebilir.
- Yapılan araştırma sonucunda geniş ailede büyümüş katılımcıların, çekirdek ailede büyüyen kendi çocuklarına göre daha fazla sosyalleştikleri ve yaparak/yaşayarak öğrenme olgusunun daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Çalışan annelerin çocuklarını kreşlere yollamaktan ziyade, büyük anneler tarafından çocuklara bakılması hem annelerin daha huzurlu hissedeceği düşünülmekte hem de çocukların büyüklerinden tecrübe elde edecekleri düşünülmektedir. Bu sebeple Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından başlatılan, çalışan annelerin çocuklarına bakan büyükanneler için maaş ödemesi projesinin yaygınlaştırılmasının bu konuda faydası olacağı düşünülmektedir.
- Özellikle aşırı rol yüklemesinden dolayı ibadetlerini yerine getiremeyen kadınların eşlerine, çeşitli uzmanlar rol dağılımı hakkında eğitim verebilir. Bununla birlikte araştırmamızda ki Kuran Kursu Öğreticilerinden yola çıkarak, çalışan kadınların eşlerine Peygamberimiz' in (sav) eşleri ile olan ilişkilerine dair Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı din görevlileri tarafından çeşitli eğitim, konferans ve seminerlerin verilmesinin kadının toplumdaki cinsiyet rolüne olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

REFERANSLAR

- Acar, A. (1990). Türk Aile Yapısı Ve Kızılcahamam Aile Yapısı Üzerine Bir Araştırma. Doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağgöl, C., Yılmaz, F. (2023). Kalıp Yargı ve Ön Yargılı Çocuklar: Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Bir İnceleme. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 279-296.
- Akca, C., Erigüç, G. (2006). Hastane Çalışanlarının Yöneticileri ve Çalışma Arkadaşları ile Yaşadıkları Çatışma Nedenlerine Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9(2), 126-153.
- Alıcı, H. (2019). Rol çatışması ve rol belirsizliği algısının takım çalışmasına etkisi: Kahramanmaraş 112 acil sağlık çalışanlarında bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Altıparmak, İ. (2018). Toplumsal cinsiyet üzerine sosyolojik bir araştırma: kaynakları ve mücadele alanlarına yönelik öneriler. *Turkish Studies*.
- Araptarlı, N. (2024). *Çalışan Kadın, Eş ve Anne Üçgeninde Rol Çatışmaları*. Duru Psikolojik Danışmanlık, Meditasyon ve Gelişim Merkezi: <https://www.durupsikolojimerkezi.com/calisan-kadin-es-ve-anne-ucgeninde-rol-catismalari/> adresinden alındı
- ARGE. (2024). ARGE: <https://arge.com/makale/yasamak-demek-calismak-demektir/#:~:text=3.%20%C4%B0%C5%9F%20hayat%C4%B1n%C4%B1n%20insana%20katt%C4%B1%C4%9F%C4%B1,%C3%B6nemli%20konuda%20geli%C5%9Fimine%20katk%C4%B1da%20bulunur.> adresinden alındı
- Argyle, Michael; Beit-Hallahmi, Benjamin. (1975). *The Psychology of Religious Behaviour*. London: Routledge & K. Paul.
- Arslan, D.A., Arslan, G. (2015). KIRSAL TÜRKİYE’DE, GEÇMİŞTEN GELECEĞE KADIN, EVLİLİK VE AİLE. *Selçuk Üniversitesi TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ*, 629-684.
- Atılğan, T., Dengizler, İ. (2007). Hazır Giyim Sektöründe Örgütsel Stres Üzerine Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 62-93.
- Ayçiçeği-Dinn, A., Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). The Value of Children For Parents in The Minds Of Emerging Adults. *Cross-Cultural Research*, 44(2), 174-205.
- Aykaç, M. (2001). *Akademisyenlerin Çalışma Yaşamı ve Kariyer Sorunları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü.

- Bağcı, Z., Kolbaşı, E. (2018). Ş-aile ve Aile- İş Çatışması ile İş Tatmini Arasındaki İlişki: İmalat Sektöründe Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 157-168.
- Basım, H.N., Erkenekli, M., Şeşen H. (2010). Birey Davranışındaki Kontrol Odağının Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği Algısı ile İlişkisi: Kamu Sektöründe Bir Araştırma. *Amme İdaresi Dergisi*, 43(1), 145-165.
- Başaran, İ. (2000). *Örgütsel Dvaranış İnsanın Üretim Gücü*. Ankara: Umut Yayın Dağıtım.
- Batinder, E. (2011). *Kadınlık mı? Annelik mi?* (A. Ekmekçi, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z., May T. (tarih yok). *Sosyolojik Düşünmek* (22. Basım b.). (A. Pilgir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile: eşler arası şiddet ve din ilişkisi üzerine bir araştırma (Konya örneği). *Doktora Tezi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysal, A.C., Tekarslan, E. (1996). *İşletmeciler İçin Davranış Bilimleri*. İstanbul: Avcıol Basım Yayım.
- Berg, B. L., ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (A. H., Çev.) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berger, P. (1961). *Some General Observation on the Problem of Work*. New York: Macmillan.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet*. (K. Ay, Çev.) İstanbul: Kadav Yayınları.
- Birekul, M. (2013). *Aile-Toplum İlişkisi, Sistematik Aile Sosyolojisi içinde*. Çizgi Kitabevi.
- Boz, F. (2019). Hemşirelerde İş Yükü, Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği ile Psikolojik Taciz Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sakarya Kamu Hastaneleri Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü.
- Bozkurt, V. (2017). *Değişen Dünyada Sosyoloji* (13. Baskı b.). Bursa: Ekin Basım Dağıtım.
- Brown, A. (2008). A review of the literature on case study research. *Canadian Journal for New Scholars in Education*, 1(1), 1-13.
- Budak, G. (1991, Haziran). Çalışan Kadınların Sorunları: Bir Toplumsal Değişme Araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Bulut, I. (1993). *Ruh sağlığının aile işlevlerine etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.

- Bumin, B., Şengül, A. (2000). İnsan Kaynaklarının Değerliliği ve Organizasyonlarda Role Dayalı Stres Kaynakları Üzerine Bir Araştırma. 8. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi-Bildiriler*, (s. 571-579). Nevşehir.
- Cemalloğlu, M. (2023). MUHAFAZAKAR DEĞERLERİN TAŞIYICISI OLARAK AİLENİN ROLÜNÜN SOSYOLOJİK AÇIDAN ANALİZ EDİLMESİ. *Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ.
- Ceylan, A., Ulutürk, H. (2006). Rol Belirsizlik, rol çatışması, tatmini ve performans arasındaki ilişkiler. *Doğu Üniversitesi Dergisi*, 7(1), 48-58.
- Ceylan, T. (2011). Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 89-104.
- Cırdı, R., Bulu, Ş. (2021). Toplumsal Değişim Bağlamında Mesleğe Bakış: Güncel Mesleklerin ve Profesyonel Mesleklerin Anlamlandırılması. *International Journal of Humanities and Education*, 7(15), 346-366.
- Cirhinlioğlu, F.G., Ok, Üzeyr. (2011). Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar? *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3(1), 135-126.
- Clark, W. (1958). *The Psychology of Religion*. New York: The Macmillan Company.
- Connell, R. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çakır, H. (2016). Yozgat Kırsalında Yaşayan Üç Kuşak Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim. *Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalık, T., Ereş, F. (2006). *Kariyer Yönetimi: Tanımlar Kavramlar İlkeler*. Gazi Kitabevi Yayınları.
- Çapcıoğlu. (2021). İnsanlığın kültürel hafıza zincirine eklemlenen değerlerin birleştirici halkası olarak vefa. Çapcıoğlu içinde, *Peygamberimiz ve vefa toplumu* (s. 107-120). ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Çapcıoğlu, İ., Çetin, K. (2020). Çocukların Manevi Açıdan Güçlendirilmesinde Ailenin Rolü. *Peygamberimiz ve Çocuk* (s. 731-747). içinde İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Çelik, C. (2010). Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 25-35.
- Çelik, C. (2013). *Geleneksel Şehir Dindarlığından, Modern Kent Dindarlığına*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Çıgci, M. (2024). *MESLEK KAVRAMI VE BİR MESLEK ALANI OLARAK EĞİTİM-ÖĞRETİM*. <https://cahitcengizhan.com/meslek-kavrami-ve-bir-meslek-alani-olarak-egitim-ogretim/> adresinden alındı

- Çıtak, E. (2006). Çatışma Çözümü Eğitiminin Hemşirelerin Çatışma Çözüm Becerisi, Yönetimi ve Tükenmişlik Düzeyine Etkisinin İncelenmesi. *Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çimen, M. (tarih yok). Sağlık Personeli İçin Önemli Bir Sorun, Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği. 3. *Ulusal Sağlık ve Hastane Yönetimi Sempozyumu*, (s. 204-212). Ankara.
- Delgado, J. (2020). Dinler, Yaşam Biçimleri, Benzer Farklılık. *İslam ve Sekülerizm* (G. Durna, Çev., s. 9-42). içinde İstanbul: Dönem Yayıncılık.
- Demir, Z. (2020). *İş'te Kadın Çalışma Hayatında Kadın ve Dindarlık*. Sentez Yayınları.
- Doğan, G.H., Topkaya, N. (2020). Çalışan Kadınlarda Evlilik Doyumunun Yordayıcısı Olarak Kişiler Arası Yeterlilik ve İş-Aile Çatışmasını Yönetme Öz Yetkinliği. *Ege Eğitim Dergisi*, 21(2), 76-90.
- Doğan, İ. (1991). Evlilik Dışı Beraberlik: Birlikte Yaşama. *Türk Aile Ansiklopedisi 2* (s. 525-527). içinde Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dökmen, Z. (2019). *Toplumsal cinsiyet: sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duman, Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 19-51.
- Durkheim. (2005). *Dini hayatın ilkel biçimleri*. İstanbul: ataç .
- Durkheim, E. (1995). *The Elementary Forms Religious Life*. (K. Fields, Çev.) New York: The Free Press.
- Eke, B. (1987). Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43, 377-401.
- Ekinci, İ. (2018, Haziran). Sekülerleşme ve Din. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 320-337.
- Erdoğan, İ. (1994). *İşletmelerde Davranış* (4 b.). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Erdoğan, İ. (2007). *İşletmelerde Davranış* (7 b.). İstanbul: Miad yayınları.
- Ergin, R. (2022). ÇALIŞAN KADINLARDA ANNELİK VE DİNDARLIK ALGISI. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.

- Eroğlu, F. (2006). *Davranış Bilimleri* (7 b.). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Ertürk, M. (1998). *İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Esatoğlu, A.E., Ağırbaş, İ., Akbulut, Y., Çelik, Y. (2004). Hastanelerde Rol Çatışması ve Rol Belirsizliği: Sağlık Bakanlığı Hastanelerinde Bir Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 4, 133-146.
- Evrin, S. (1972). *Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Fichter. (2016). *Sosyoloji Nedir* (3. Baskı b.). (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fichter, J. (2016). *Sosyoloji Nedir* (3. b.). (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fischer, E., Arnold, S. J. (1994). Sex, Gender Identity, Gender Role Attitudes, and Consumer Behavior. *Psychology Marketing*, 2(11), 163-182.
- Garey, A. (1999). *Weaving Work and Motherhood*. Philadelphia: Temple University Press.
- Giddens, A. (2017). *Sosyoloji* (2. Baskı b.). (M. Şenol, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gilbert, N. (2008). *A Mother's Work: How Feminism, The Market, and Policy Shape Family Life*. New Haven: Yale University Press.
- Gökçe, B. (1990). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. B. D. Çiğdem (Dü.) içinde, *Aile Yazıları I* (s. 205-223). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Greenhaus, J. H., Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of management review*, 10(1), 76-88.
- Grinth, K. (2005). *The Sociology of Work* (3 b.). USA: Blackwell Publishing.
- Günay, Ü. (1986). Modern Sanayi Toplumlarda Din. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(3), 41-88.
- Güneş, A. (2018, Temmuz). Sosyolojik Olarak Dinin Boyutları İle İslamda Cami/Cemaat Kavramları Etrafında Oluşan Erozyonun Günümüze Yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 255-268.
- Güney, S. (2020). *Örgütsel Davranış*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gürcan, N. (2022). KÜLTÜREL BAĞLAMDA ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ: TUTUMLAR DEĞERLER VE GRUP DİNAMİĞİ ÜZERİNDE KAVRAMSAL BİR İNCELEME. *SOSYOLOJİK DÜŞÜN*(1).

- Hakim, C. (2000). *Work-Lifestyle Choices in the 21st Century: Preference Theory*. New York: Oxford University Press.
- Hökelekli, H. (2008). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İlhan, S. (2004). Bazı Temel İşlevleri ve Artan Önemi Açısından Meslek. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 137-137.
- İlhan, S. (2008). Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 313-328.
- Jary, D., Jary J. (2005). *Collins dictionary of sociology*. Collins.
- Kadriye , K. (2011). Kadın Dindarlığı ve Sosyalleşme (Yeni Süksün Kasabası Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahn, R.L., Wolfe, D.M., Quinn, R.P., Snoek, J.D., Rosenthal, R.A. (1964). *Organizational Stress: Studies in Role Conflict and Ambiguity*. New York: Wiley.
- Kapız, S. (2002). İşin değişen anlamı ve birey yaşamında önemi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 3(2).
- Karabey, C., Karcıoğlu, F. (2008). Yönetici İletişim Tarzı ile Çalışanların İş Performansı, İş Tatmini ve Rol Belirsizliği Arasındaki İlişki. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 25-41.
- Karacoğlu, K., Çetin, İ. (2015). İş Yükü ve Rol Belirsizliğinin Çalışanların Tükenmişlik Düzeyleri Üzerine Etkisi: Afad Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 5(1), 46-69.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kasapoğlu, M. (1994). Aile ve Kadın Araştırmaları İçin Yedi Temel Rol ve Statü. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 15, 217-233.
- Katz, D., Kahn, R.L. (1977). *Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi*. (H. C. Bayar, Çev.) Ankara: Doğan Basımevi.
- Kılınç, T. (1985). Örgütlerde Çatışma: Mahiyeti ve Nedenleri. *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, XIV, 103-124.
- Kılınç, T. (1988). Örgütlerde Rol Çatışması ve Rol Belirsizliğiyle Başa Çıkma Yöntemleri. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 17(2), 103-118.

- Kılınç, T. (1991). Rol Çatışmasını Belirleyen Örgütsel Faktörler ve Satış Elemanlarına Yönelik Sektörel Bir Araştırma. *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, 20, 19-34.
- Kır, İ. (2010). Eğitimin Toplumsal Temelleri. F. Töremen (Dü.) içinde, *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Kırel, Ç. (2013). *Örgütsel Davranış* (1 b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kirman, M. (2004). *Din sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Koçkuzu, A. (2005). *Sosyal Hayatta Kadın*. İstanbul: Ensar Vakfı.
- Korkmaz, O., Çevik, N.K. (2014). TÜRKİYE’DE YAŞAM DOYUMU VE İŞ DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İKİ DEĞİŞKENLİ SIRALI PROBIT MODEL ANALİZİ. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 126-145.
- Köktürk, A. (2016). Rol çatışması ve rol belirsizliği ile değişime direnme düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koroğlu, Ö., Koroğlu, A., Alper, B. (2012). Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerine Üzerine Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 131-139.
- Köse, A., Ayten, A. (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kundakçı, H. (2003). Ankara Numune ve Araştırma Hastanesi hekimlerinin ve hemşirelerinin rol çatışması ve rol belirsizliği düzeylerinin belirlenmesi . *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Leger, D. (2000). Religion as a Chain of Memory. (S. Lee, Dü.) *İslam Araştırmaları Dergisi*(4).
- Luthans, F. (2002). *Organizational Behavior* (9 b.). New York: McGraw-Hillcompanies.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McCarthy, H. (2020). *Double Lives: A History of Working Motherhood in Modern Britain*. London; New York: NY: Bloomsbury Publishing.
- Merton, R. (1968). *Social Theory and Social Structure*. Canada/USA: Free Press.
- Miller, A. S. ve Hoffman J. P. (1995). Risk and Religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity. *Journal for The Scientific Study of Religion*, 34(1), 63-75.

- Narin, Y. (2010). İstanbul ilinde bir eğitim araştırma hastanesinde çalışan hemşirelerin çatışması, iş doyumu ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nicholson, P.J., Goh, S.C. (1983). The Relationship of Organization Structure and Interpersonal Attitudes to Role Conflict and Ambiguity in Different Work Environments. *The Academy of Management Journal*, 26(1), 148-155.
- Oruç, E. (2019). İş şekillendirmenin psikolojik iyi oluşa etkisinde işin anlamının etkisi. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 24-28.
- Ören, K. (2013). *Çalışma Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ören, K., Yüksel, H. (2012). GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇALIŞMA HAYATI. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 34-59.
- Özer, İ. (2003). *Toplumsal Değişme/Gelişme, Sosyolojiye Giriş*. (İ. Sezal, Dü.) Ankara: Martı Yayınları.
- Özsoy, O. (2002). *Değişen Dünyada Meslek Seçimi, Geleceğin Meslekleri*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Öztürk, E. (2014). Türkiye’de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(7), 39-55.
- Peker, H. (2012). Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 41-49.
- Pew Research Center. (2024). <https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/22/the-gender-gap-in-religion-around-the-world/> adresinden alındı
- Polat, A. (2022). Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 161-182.
- Rizzo, John R., , Robert J.House, , Sidney I. Lirtzman. (1970). Role conflict and ambiguity in complex organizations. *Administrative Science Quarterly*, 15(2), 150-163.
- Robbins, S.P., Judge, T.A. (2013). *Örgütsel Davranış* (14 b.). (İ. Erdem, Çev.) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sabancı, A. (2016). Eğitim Pedagojisi İçinde. E. Toprakçı (Dü.) içinde, *Eğitim-Temel Kavramlar* (s. 11-38). Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Sancaklı , D. (2014). Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları. *Yüksek Lisans*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, Ö. (2013). Aile kurumu ve ailenin tanımı. *Sistemik Aile Sosyolojisi*, 17-64.

- Say, Ö. (2023, 10 31). *Sosyal/Toplumsal Rol*. Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/sosyal_toplumsal_rol adresinden alındı
- Saygan, B.B., Uludağlı, N.P. (2021). Yaşam Boyu Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(13), 354-382.
- Schwanz, J. (1996). A model of role conflict, role ambiguity, and personality factors in relation to burnout in the christian ministry. *Doktora Tezi*. Portland State.
- Sevim, Z. (2019). Aliğa Örneğinden Hareketle Sanayileşme ve Kentleşme Sürecinde Değişen Aile Yapısı. *Yüksek Lisans Tezi*. Ayfın: T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Sezal, İ. (2002). Toplum ve Aile. İ. Sezal (Dü.) içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s. 161-198). Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Sherkat, D. E. ve Ellison, C. G. (2004). Din Sosyolojisindeki Son Gelişmeler ve Gündemdeki Tartışmalar. (İ. Çapçioğlu, Dü.) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLV(1), 225-262.
- Sills, D. (1968). *International Encyclopedia of the Social Sciences* (Cilt 11). The McMillan Company and The Free Press.
- Simon, R. (1992). Parental Role Strains, Salience of Parental Identity and Gender Differences in Psychological Distress. *Journal of Health and Social Behavior*, 33(1).
- Siyah, M. (2001). *Çalışma Psikolojisi*. Umuttepe Yayınevi.
- Sokolowski, R. (1991). *Etics, Trust and The Profession*. (R. M. Edmund D. Pellegrino, Dü.) Washington: Georgetown University Press.
- Stark, R., Glock, C. (1969). Dimensions of Religious Commitment. R. Robertson (Dü.) içinde, *Sociology of Religion*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Subaşı, M., Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Sullins, P. (2006). Gender and Religion: Deconstructing Universality, Constructing Complexity. *American Journal of Sociology*, 112(3).
- Sürmen, S. (2023). ÇALIŞAN KADINLARDA İŞ-AİLE, AİLE-İŞ ÇATIŞMASI (KARAMAN ÖRNEĞİ). *Yüksek Lisans Tezi*. KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ.
- Sweney, Paul D., Dean B., Mcfarlin. (2002). *Organizational behavior: Solutions for management*. McGraw-Hill: International edition.

- Şahin , M. (2019). Kültür Aktarımında Toplumsal Cinsiyetin Rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 233-248.
- Şahin, N. (2008). İş-Aile Çatışması ve Kadın Yaşamı Üzerine Etkileri. *İ.Ü.F.N. Hem Dergisi*, 16(63), 188-194.
- Şimşek, M.Ş., Çelik, A., Akgemci, T. (2012). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış* (8 b.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Şişman, N. (2005). Küresel Dinamikler Bağlamında Aile ve Kadın. 586-612. İstanbul. 2023 tarihinde https://isamveri.org/pdfdrg/D169931/2007/2007_ZHANAZAROVAZ2.pdf adresinden alındı
- Terzioğlu, F., Taşkın, L. (2008). Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), 62-67.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi* (4 b.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tikici, M. (2005). *Örgütsel Davranış Boyutlarından Seçmeler*. Ankara: Nobel Yayın.
- Tokat, B. (1999). Örgütlerde Çatışma ve Çatışmanın Yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 23-40.
- Tokur, B. (2020). *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Topses, G., Topses, M.D. (2010). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topuz, A. (2006). Hemşirelerde rol çatışması ve rol belirsizliği iş stresi ve aralarındaki ilişkinin belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,.
- Trayambak, S., Kumar, P., JHA, A.N. (2012). A Conceptual Study On Role Stressors, Their Impact and Strategies to Manage Role Stressors. *IOSR Journal of Business and Management*, 4(1), 44-48.
- Turan, N. (2018). ÇALIŞMA MUTLULUĞU: KAVRAM VE KAPSAM. *Uludağ Journal of Economy and Society*, 37(1), 169-212.
- Turan, Ü., Kayıkçı, K. (2019). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Seçiminde Okul Rehberlik Hizmetlerinin Rolü. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 15-33.
- Tüfekçi, E. (2011). Post modern süreçte çalışma, değişen anlamı ve içeriği. *Doktora Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2024, Mart). TDK: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

- Türkiye İstatistik Kurumu.* (2024).
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675#:~:text=az%20oldu%C4%9Fu%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC-,Hanehalk%C4%B1%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%C4%B1%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re%202022%20y%C4%B1l%C4%B> adresinden alındı
- Uluhan, E. (2024). Antalya Psikiyatri Danışma Merkezi:
<https://www.antalyapsikiyatri.com/aile-evlilik-ve-cift-sorunlari/calisan-anneler-ve-cocuklari> adresinden alındı
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Uzun, T., Özen, S. (2005). İşyerinde Çalışanın Yaşadığı Çatışmanın Azaltılmasında Örgütün ve Ailenin Rolü: Polis Memurlarına Yönelik Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 128-147.
- Üçüncü, K. (tarih yok). ERGONOMİK İŞ. Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü.
- Varol, M. (1990). Örgütlerde Gruplar ve Örgütsel Çatışma Üzerine Notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41(1), 185-207.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*(35), 29-56.
- Vatandaş, S. (2020). TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE KALIPYARGILARI BAĞLAMINDA KADININ MEDYADA METALAŞTIRILMASI. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(36), 747-784.
- Wentworth, W. M., Johnson, A. G. (1998). The Blackwell Dictionary of Sociology: A User’s Guide to Sociological Language. *Contemporary Sociology*, 27(1), 112.
- West, C., Zimmerman D.H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 125-151.
- Wirth. (1938). Urbanism as a Way of Life. *Chicago journals*, 1,24.
- Yaparel, R. (1987). Yirmi-Kırk Yaş Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yapıcı, A. (2012). Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması, Bir Meta Analiz Denemesi. *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-34.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İnancın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Yazan, Ü. (1989). İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(1), 147-174.

- Yeşilyaprak, B. (2012). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığında paradigma değişimi ve Türkiye açısından sonuçlar: Geçmişten geleceğe yönelik bir değerlendirme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 97-118.
- Yıldırım, M. (2012). Şehir(li)leşme ve Din: Kocaeli Örneği. *Doktora Tezi*. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı.
- Yılmaz, Y., Gürkan, S., Akdeniz, E.T., Tınaz, S.N. (2022). Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Rollerinin V ealgılarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1021-1032.
- Yüksel, Ö. (2013). Kadınlarda evlilik uyumu ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişki:stresle baş etme biçimleri ve toplumsal cinsiyet rolü tutumlarının aracı rolü. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı.

EKLER

EK A

GÖRÜŞME SORULARI

1. Kendinizden kısaca bahseder misiniz? (Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Eğitim, Aylık Gelir ve Meslek)
2. İş yaşamınızda üstlendiğiniz rollerin eş olma durumunuza etkisi var mıdır? Var ise nasıl?
3. İş yaşamınızda üstlendiğiniz rollerin annelik ve çocuk yetiştirme konusunda sizi etkilediğini düşünüyor musunuz? Nasıl?
4. Çocuklarınızı yetiştirme tarzınız ile annenizin sizi yetiştirme tarzı arasında farklılık veya benzerlikler var mıdır? Var ise nelerdir? Neden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?
5. Anneniz çalışıyor olsaydı sizin yetiştirilme tarzınızda değişiklik olacağını düşünüyor musunuz? Var ise nasıl?
6. Çalışıp para kazanmanız eşinizle olan ilişkinizde herhangi bir etki (olumlu/olumsuz) yaratmakta mıdır? Yaratıyor ise nasıl?
7. Çalışıp para kazanmanız çocuklarınızla olan ilişkinizde herhangi bir etki (olumlu/olumsuz) yaratmakta mıdır? Yaratıyor ise nasıl?
8. Çalışıp para kazanmanızın aile içerisindeki rolünüze etki ettiğini düşünüyor musunuz? Neden?
9. Çalışan bir eş olmanız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik yaratmakta mıdır? Nasıl?
10. Çalışan bir anne olmanız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik yaratmakta mıdır? Nasıl?
11. Çalışmayan bir eş olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olur muydu? Neden?
12. Çalışmayan bir anne olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olur muydu? Neden?

EK B
BULGULAR

Tablo B.1. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Eş Olma Durumunuza Etkisi Var mıdır? Var ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	İş yaşamınızda üstlendiğiniz rollerin eş olma durumunuza etkisi var mıdır? Var ise nasıl?
K1	Eşim de bir şeyi etkilemiyor ama bende çok etkiliyor. O gayet rahat, relaks bir şekilde hayatına devam ederken çoğunlukla kendinden ödün vermesi gereken tek kişi benmişim gibi olmuş oluyor. O yüzden benim açımdan daha fazla fedakarlık, daha fazla yıpratıcı oluyor.
K2	Etkiliyor bence. Ama aslında benim çalıştığım işten ziyade okulla çalışmanın bir arada olması etkiliyor benim şu an. Çünkü akşamımı da okul alıyor, canlı derslerim olduğu için. Gündüzde çalıştığım için, yani akşamda derste olduğum için biraz o etkiledi bu sene. Yoksa normalde çalışmam o kadar etkilemiyordu. Akşamları hep eşimle bir arada olduğum için çok bir etkisi olmuyordu. Okulla bir arada olması etkili oldu. Nasıl olabilir yani? Ders bitince ben uyuyorum, benim dersim bitene kadar eşim uyuyor. Çok bir muhabbet olmuyor aramızda yani. Biraz ayrı ayrı takılıyor gibi oluyoruz. Yani ben burada dersime giriyorum, o içeride. Benim dersim bitene kadar 11'de bitiyor. Uyuyor zaten. O yüzden böyle bu dönem, hani okuldan dolayı diye düşünüyorum. Aynen bu hani aradaki şeyin okuldan dolayı. Aslında çalışmam öğlene kadar olduğu için o çok etkilemiyor eşimle aramı.
K3	Yok etkilemiyor. Eşim çok yardımcı. Yani evi düşünme, bizi de düşünme. Biz bir şekilde başımızın çaresine bakarız. Olduğun yerde, konumda iyi olmaya çalış. Diyen bir eş.
K4	Gündüz kadınlardayım. Akşam sevgi evlerinde çalışıyorum. Evet etkiliyor. Yani hani bazen dışarıya gideyim derken eve yetemediğim zamanlar oluyor. Çocuklarıma yetemediğim zamanlar oluyor. Eşime yetemediğim zamanlar oluyor. O şekilde etkiliyor tabii ki.

Tablo B.1. (devamı)

K5	Evliyken ev hanımı olduğum dönemlerde var, bu sebepten çalışmanın bence dezavantajları var. Çünkü evden çıktıktan sonra yoruluyorsun, oranın sorumlulukları oluyor. Zaten hem bedenen yoruluyorsun hem de kafanda sorumluluklar da oluyor. Evet. Zor yanları var bence. Çalışma hayatı zor ya. Eşimle bir araya gelip de zaten çok fazla zamanımız kalmıyor. Hem çocuklarda olduğu için, hem zaman yönünden birbirimize vakit ayıramıyoruz, hem de eve geliyorum işle alakalı yapmam gereken şeyler olabiliyor. Mesaj at, velileri bilgilendir vesaire. Veya işle alakalı veya amirle ilgili bazı problemler olabiliyor. Ve bunlar kafada sürekli insanı etkileyen durumlar oluyor psikolojik olarak. O yüzden eşlerle arada olumsuz ilişkiye sebep olabiliyor.
K6	Öğlene kadar çalışıyorum. Eşim de o konuda anlayışlı. Yani bana hiç sorun olmadı. En baştan beri de böyle başladık. Hani bir süre eğer çalışmasaydım, sonra başlasaydım belki zor gelirdi. Hani rahatlığa alıştırdım ama ben evlenmeden önce de çalışıyordum zaten. O yüzden evlendikten sonra da hiç bir şey yapmadı, bizi zorlamadı. En başta da bunu bilerek, kabul ederek zaten başladık evliliğe. O yüzden bir sıkıntı olmadı
K7	Etkiliyor da etkilemiyor da yanlış kalır. Ben çalışırken evlenmiştim. O yüzden o şeyi kıyaslamayı çok yapamıyorum ama bir doğum iznim olmuştu. O dönemde çalışmamıştım. Çalışmanın bana güzel etkisi var. Yani eşimi çok bilmiyorum ama psikolojik olarak bana çok güzel yan etkisi var. Çalışmadığım zaman daha böyle hırçın, daha kötü oluyorum. E şimdi ama hiçbir farkı olmadı. Ama ben stresli olduğum için tabii daha farklı oluyor. Bakış açım değişiyor. O da ilişkimizi etkiliyor.
K8	Tabii ki etkiliyor. Bir veli, potansiyelin oluyor. Ama işini seviyorsan, yaptığın şeyden zevk alıyorsan böyle çabuk toparlanıyorsun. Ama vücut yorgunluğu oluyor, tahammülün daha da azalıyor. Öncesinde çalışmayan birisi olarak ilk zamanlar çalışıyor olsaymışım belki de yürütemezdik. Çünkü ben yükseldiğimde işim susuyor. Çünkü bir şeye yorulmuşum belli yani. Hani yapamadığında agresifleşiyor insan ister istemez. Ya kendini rahatsız hissediyorsun, hastalanıyorsun bedenen. Ya da tepkisel olarak sorunlar çıkıyor.

İş yaşamında üstlenilen rollerin eş olma durumuna etkisi araştırıldığında;

- Kadının kendisinden ödün vermek zorunda kaldığı,
- Katılımcıların çoğunun olumsuz etkilendiği, yalnızca iki katılımcının eşinden direkt destek gördüğü,
- Tahammül ve fiziksel sağlığı olumsuz etkilediği,
- Eşe ayrılan zamanın azaldığı,
- Eve ve eşe zaman ayırmakta zorlanıldığı,
- Psikolojinin negatif etkilendiği,
- Bakış açısı ev ilişkisinin seyrinin sertleştiği,
- İşe zaman ayırmanın daha iyi hissettirdiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo B.2. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Eş Olma Durumunuza Etkisi Var mıdır? Var ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
İş yaşamında üstlenilen roller	Roller ve eş olma durumu ilişkisi	Kadının taviz vermesi	K1, K2,
		Olumsuz etkiler	K1, K4, K5, K7, K8
		Eşinden destek görme	K3
		Eşinden destek görme	K1, K6,
		Özel hayata zaman ayırmama	K2, K4, K5,
		Mental sorunlar yaşanması	K5,
		Tahammülün azalması	K5, K7, K8

Tablo B.2.’de görüldüğü üzere ‘İş yaşamınızda üstlendiğiniz rollerin eş olma durumunuza etkisi var mıdır? Var ise nasıl?’ sorusuna ait İçerik analizleri irdelendiğinde:

- Katılımcıların çoğunluğunun eşinden destek göremediği, yalnızca 1 katılımcının destek aldığı,
- Tahammülün azalması yani tolerans kaybı yaşandığı,
- Hem fiziksel hem de mental sorunlar yaşandığı,
- İşle eve zaman ayırma konusunda dengesizlikler yaşandığı,
- Yine çoğunluğun olumsuz etkiler içerisinde kaldığı,
- Özellikle bebekle çalışma ve eve vakit ayırmanın zor olduğu ön plana çıkmaktadır.

Tablo B.3. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Annelik ve Çocuk Yetiştirme Konusunda Sizi Etkilediğini Düşünüyor Musunuz? Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	İş yaşamınızda üstlendiğiniz rollerin annelik ve çocuk yetiştirme konusunda sizi etkilediğini düşünüyor musunuz? Nasıl?
K1	Bence olumlu etkiliyor. Ben olumsuz etkilediğini düşünmüyorum. Ben kursa gittiğim zaman orada enerjimi atıyorum, oradaki çocukları görüyorum. Benim için bir değişiklik gibi olmuş oluyor. Eve geldiğim zaman da çocukları daha özlemiş oluyorum. Benim için daha güzel oluyor. Çalışmıyor olup da evde olmuş olsaydım çocuklarımla daha güzel ilgilenmezdim. Bir bıkkınlık olurdu bende. Hep evdeyim, hep bıkiyorum, hep fedakârlık. Ama ben dışarıya çıkıp bir şeyler yapınca kendimi de insanlara faydam olduğunu hissettiğim zaman daha mutlu oluyorum. Benim için daha güzel yani çalışmak.

Tablo B.3. (devamı)

K2	İlk başladığım seneler etkiliyordu. Çünkü ilk başladığım seneler çok fazla taviz veriyordum. Çocuklara karşı otorite kuramıyordum. Kendi çocuğun gibi değil, başkasının çocuğu, emanettir diye her dediklerine evet deme modundaydım. O yüzden bu sefer eve hiç sabrım kalmıyordu. Yani çocuklarım anne dese bile ne var derken böyle sert bir şekilde tepki veriyordum. Çünkü o kadar orada bir de bütün gün başladığımda bütün gündüm. Dört buçuk beşe kadar duruyordum. Gelince de hiç kendi çocuklarıma sabrım kalmıyordu. Bu da beni çok üzüyordu. O yüzden hep stresliydim yani. Ama sonradan hem öğlene kadar yapmaya başladım. Hem çocuklar biraz daha büyüdü. Ben biraz daha alıştım. Onu dengeledim yani. Ondan önce birinci sınıftaki çocuğuma Kur'an öğretirken çok sabırsızdım. Okuyamayınca sinirleniyordum. Sonra kreşte bunu yendim mesela. Dedim ki yani buradaki çocuklara sabrediyorum. Asıl yetiştirmem gereken kendi çocuğum. Şimdi çocuklara karşı da daha sabırlıyım. Ama ilk seneler öyle değildi. Tam tersiydi. Yani onlar normal bir anne bile dese ben onlara bağırarak ne var diye karşılık veriyordum yani. 23-24 yaşlarındaydım. O yüzden şimdi daha dengeli olduğumu düşünüyorum. Aslında benim çalışma benim hayatımı çok etkilemiyor yarım gün olduğu için.
K3	Şimdi de çok etkilemiyor. Bazen tabii çok yoruluyoruz. Çocuklarla olduğumuz için yoruluyoruz. Eve yorucu olarak geliyoruz ama bilmiyorum etkilemediğini düşünüyorum. Bir de çocuklara sormak lazım. Psikolojik anlamda nasıl etkiliyor onları. Yoksa ben çok yorulmuyorum. Memnunum yaptığım işten de çocuklarla olmaktan da memnunum. Çalışıyor olmaktan da memnunum. Elhamdülillah güzel gidiyor şimdilik.
K4	Tabii ki etkiliyor. Yani hani dışarıya bölündüğün zaman evdeki çocukların senden bir şeyler bekliyor. Hem yorgun geliyorsunuz hem beyniniz yorgun oluyor. Çocukların dersleri oluyor. O şekilde etkiliyor. Onları yaptırayım derken biraz daha sinirli olabiliyorum. Dışarıda yoğun olduğum için eve geldiğimde o yoğunluktan dolayı eve zamanım kalmayabiliyor. çünkü gerçekten beyin ve vücut olarak yoruluyorum yani. Çok yorulmuşum.

Tablo B.3. (devamı)

K5	Olumlu olarak bir şeyleri öğreniyorum, çocuklarla ilgili. Ancak orada çok yoruluyorum, çocuklarıma vakit ayırmıyorum ya da tahammül seviyem düşüyor. Bazen çocuklarla muhatap olduğumuz için, öğrencilerimiz çocuk olduğu için bazen sabırsızlaşabiliyoruz eve geldiğimiz zaman. Şimdi benim çocuklarım da yaşları küçük olduğu için hep böyle çocuklara, çocuk hitabıyla konuşuyorum kursta zaten. Eve de geliyorum. Yine o modda devam etmem gerektiği için onları da hep böyle hep canım, hep İşte hep böyle oyunlar, hep o dili kullandığımız için çok yorucu oluyor. Bazen kursa gittiğim zaman bunu yaşayabiliyorum. Eve geldiğim zaman da onlara karşı da yaşayabiliyorum bunu. Hele İki tarafı da olumsuz etkileyebiliyor. Benim çocuklarıma da yaşlarına küçük olduğu için, benzer yaşlarda olduğu için. Hem işteki çocukları olumsuz etkiliyor hem de evdekileri. Hem böyle olumsuz anlamda sıkıntılar olurken bir yandan da diğer çocukların karakterlerini görüyorsun, onları gözlemliyorsun, onlarla vakit geçiriyorsun. Onlar da aslında seni bir yandan geliştiriyor onlarla vakit geçirmek aslında. Hem annelik olarak hem öğretmen olarak. Bu bence kendi çocuklarına da, kendini geliştirdiğin için çocuklarla alakalı her anlamda onların ruhsal gelişimlerini görmek veya onların karakterlerini görmek, davranış biçimlerini görmek. Kendi çocuklarına da onların olumsuz yanlarını gördüğün zaman belki kendi çocuğunda da görüyorsun ama bu her çocukta var diye düşünüyorsun veya onların altyapısını görebiliyorsun. Biraz daha kendi çocuğuna da olumlu yaklaşıma sebep olabiliyor. Bu yönden de olumlu yanı var diyebiliriz.
K6	Yani 4-6 yaşta çalıştığım için olumlu etkiliyor diyebilirim. Nasıl? Yani çocuğumla daha çok oyun oynuyorum. Çalışmasam belki bu kadar anlamazdım onun ihtiyaçlarını. Ne istediğini biraz daha iyi anlayabiliyorum. Onun oyun kurmasına yardım edebiliyorum. Olumsuz olarak tabii ki her anne ister ki 7-24 çocuğumun yanında olayım. E tabii işe gelince biraz uzak kalıyorum.

Tablo B.3. (devamı)

K7	İllaki. Etkiliyor. Ben öyle düşünüyorum. Çünkü daha kaliteli, daha farklı zaman geçirilebilirdi çocuğum ama o kaliteli zamanı farklı kişilerle uğraşarak veya farklı şeyler yaparak değerlendiriyorum. Çocuğuma daha az kalıyor, daha yorgun oluyorum bence. İlla ki o etkiliyor. Ancak gözlemlene yapmayı öğrendim. Her çocuğun farklı olduğunu anladım. Hele çocuğum olduktan sonra öğrencileri daha çok gözlemlemeye başladım. Karakterlerine daha çok bakmaya başladım.
K8	Artısı da var, eksisi de var hocam. İki tarafı da var. Mesela eğitimin içinde olduğum için ben üç çocuğuma da okuma yazmayı, üçü de okuldan önce dört yaşlarında takriben öğrendiler. Hani eksileri de var, artıları da var. Şu an çocuklarımın hani böyle bir akış içerisinde öğrenmeleri beni çok mutlu ediyor açıkçası. Yani ben hiç çocuklarımın birinci sınıfında zorlanmadım. Şimdi en küçük çocuğum da seneye gidecek. Okumayı biliyor mu? Biliyor.

Tablo B.3.'da iş yaşamında üstlenilen rollerin annelik ve çocuk yetiştirme konusunda etkileri olup olmadığı ve var ise neler olduğu araştırılmış ve bazı anekdotlar öne çıkmıştır. Bunlar arasında:

- Çalışmanın pozitif etkisi ile çocuklarla daha iyi ilgilenildiği,
- Tam zamanlı çalışıldığında sabrın tükendiği ve çocuklarına olan toleransın azaldığı, yarı zamanlı çalışıldığında ise daha iyi vakit geçirildiği ve her şeyin düzene girdiği,
- Bazı katılımcılar çalışma hayatının ev hayatını etkilemediğini ifade etmekte ve zaman içerisinde alıştıklarını belirtmekte,
- Bazı katılımcılar ise ev yaşamı ve iş yaşamının birlikte zorluk çıkardığını ve hem fiziksel hem de psikolojik olarak yordugunu ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar iki tarafta da çocuklarla ilgilenmenin iki tarafı da olumsuz etkileyebileceği belirtilmekte ve bunun yanında çocuklarla çalışmanın kendilerini geliştirdiğini ve kendi çocuklarına da bu minvalde davrandıklarını söylemekte,

- Bazı katılımcılar çalışmanın hem kendi çocuğunun özlenmesini hem de çocuklarla çalışıldığı için kendi çocuklarını daha iyi anlayıp onlara hitap edebildiğini söylemekte,
- Hem olumlu hem de olumsuz etkiler mevcuttur. Çocuklarla geçirilen zamanın kendi çocuklarını anlamayı kolaylaştırdığı ancak çocuklarına daha az zaman ayırabildiklerini ifade etmekte oldukları görülmektedir.

Tablo B.4. “İş Yaşamınızda Üstlendiğiniz Rollerin Annelik ve Çocuk Yetiştirme Konusunda Sizi Etkilediğini Düşünüyor Musunuz? Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
İş yaşamında üstlenilen roller	Roller ve annelik-çocuk yetiştirme durumu ilişkisi	Kendi çocuklarına zaman ayırmama	K2, K4, K6, K7,
		Çalışmanın çocuklarını daha iyi anlamasına yardım etmesi	K1, K5, K6, K7, K8
		Tam zamanlı çalışmanın zorluk yarattığı	K2, K5,
		Yarı zamanlı çalışmanın işleri kolaylaştırdığı	K2,
		Fiziksel ve psikolojik zorlukların yaşandığı	K2, K4, K5, K7,
		Tahammülsüz olma	K2, K4, K5,
		Çalışmanın pozitif etkilemesi	K3, K6, K7, K8,

Tablo B.4. incelendiğinde, üstlenilen rollerin annelik ve çocuk yetiştirme üzerinde etkisi olup olmadığı ve var ise nasıl olduğu araştırılmış ve bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları:

- Katılımcıların bazılarının üstlendikleri rollerin annelik ve çocuk yetiştirme konusunda olumlu etkiler yarattığı ve bazıları olumsuz etkiler yarattığı ve bazıları ise hem olumlu hem de olumsuz etkiler yarattığını ifade etmektedir.
- Bazıları tam zamanlı çalışmanın zorluklarını anlatmakta ve yarı zamanlı çalışma ile çocuklarına daha fazla zaman ayırdıklarını belirtmektedir.
- Bazı katılımcılar çalışmanın çocuklara yetememe durumunu ortaya çıkardığını ifade etmektedir.
- Bazı katılımcılar işlerin yorması ve eve gelindiğinde de tahammülsüz olunmasından yakınmaktadır.
- Bazı katılımcılar fiziksel ve psikolojik olarak zorlandıklarını söylemektedir.
- Bazı katılımcılar ise kendi çocuklarına zaman ayıramadıklarını ifade etmektedir.
- Bazıları ise çocuklarla çalışmanın kendi çocuklarını daha iyi anlamalarına, onların eğitimine katkı sağlamalarına ve onları daha iyi anlamalarına pozitif katkı yarattığını belirtmektedir.

Tablo B.5. “Çocuklarınızı Yetiştirme Tarzınız ile Annenizin Sizi Yetiştirme Tarzı Arasında Farklılık veya Benzerlikler Var Mıdır? Var ise Nelerdir? Neden Kaynaklandığını Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	Çocuklarınızı yetiştirme tarzınız ile annenizin sizi yetiştirme tarzı arasında farklılık veya benzerlikler var mıdır? Var ise nelerdir? Neden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?
K1	Annem yokluk içinde daha çok bizi büyüttüğü için şu an imkânlar içerisinde biz çocukları büyötmeye çalışıyoruz. Onlarda da bir doyumsuzluk olduğundan dolayı. Yani tam o şey olmuyor. Hani bize diyelim salı günleri o zaman pazar yerinde pazar yapma şeyi salı günüydü. Salı günü bize bayram gibiydi. Ama şimdi bu çocuklarımıza biz her gün bir şeyler almış olsak da hani onlarda o şey yaşanmıyor. Aynı mı yetiştiriyordum? Yani illaki ondan görüp hani şey yaptığım bilinçaltıma yerleşenler mutlaka vardır yani hani. Ama annemin daha güzel yetiştirdiğine inanıyorum. Annem daha sabırlıydı. Ben sanki o kadar sabırlı değilim gibi hissettim.

Tablo B.5. (devamı)

K2	Biz büyük evindeydik dedemlerle aynı evde. Gelen giden çok olurdu. Hep yaz tatillerinde bizde kalırlardı. O kadar kalabalık olurduk. O yüzden de annem hani hangi dersi yapıyoruz, ne yapıyoruz, onları çok bilmezdi. Yani aslında mesela büyük çocuğum kendi her şeyini yapıyordu. Küçüğe biz biraz daha yap yap diyerek yaptırıyorduk. Kızım, hepten elbebek gül bebek. Hep erteliyor, erteliyor, erteliyor, erteliyor. Mesela ödevlerini ya da bir sorumluluğunu, kitap okumayı. Hani annem açıkçası bize böyle hani oturup da bizle oynamamıştır. Hep böyle bir iş yapmıştır. Hatta annem der ki hep, kızım diyor yani siz bana diyordunuz ki küçükken beni oturuyor görünce, anne sen niye oturuyorsun diyormuşuz. Çalışmıyordu ama evde çalışıyordu resmen yani. Biz daha çok ilgileniyoruz. Hangi derste biliyoruz, ödevleri ne biliyoruz. Hani ne yaptığını biliyoruz. Annem bilmiyordu mesela. Zaten ödevlerimle de destek olamıyordu. Kendi kendimize büyüdük gibi ama sevgisini aldık.
K3	Annem bizim eğitimimizle çok ilgileniyordu hocam. Mesela kitap okumamızı hiç aksatmazdı. Annem kendisi ilkokuldayken, ilkokul öğretmeninden çok fazla kitap okumayı öğrenememiş, üzerine düşememiş. Kitap okumanın hep eksik kaldığı için de onu bizimle tamamladığını tabi yıllar sonra bize itiraf ediyor. Kitap okumamız konusunda çok ısrarcıydı. Babam da aynı şekilde çok fazla kitap okuyordu. Herhalde babamdan, kitap okumayı şu anda gözümün önüne getirdiğim zaman babam geliyor. Her gece yatarken baş ucunda vardı bir şeyler okurdu. Annem de bir saat oyun, bir saat gelip kitabınızı okuyacaksınız, öğle bahçeye ineceksiniz falan derdi. Okumamız, memur olmamız konusunda annem çok ısrarcı olmadı. Dürüst olun, namazlarınızı kılın, kimsenin hakkına göz dikmeyin, gerisi zaten gelir, bir şekilde yaşarsın diyen bir hanımdı. Ama şunu itiraf ediyor, sizi daha güzel yetiştirebilirdim. köy hayatında büyüklerin yanında olduğu için çok güzel yetiştiremediğini kendisi itiraf ediyor ama bana göre de o şartlar altında gayet iyi muhafaza etmiş hem kendini hem bizi gibi düşünüyorum. Hani Annem daha fedakar. Biz daha böyle kriterli yetiştiriyoruz. Hayır bu olması gerekiyor. Şöyle olacak. Daha bir taviz verebiliyordu annem. Biz sanki daha bir kuralcı yetiştiriyoruz gibi hissediyorum ben.

Tablo B.5. (devamı)

K4	Evet. Yani annem çalışmıyordu. Ben okula gidip geliyordum. Eve geldiğimde en azından kapıyı açan bir annem vardı. Yemeklerimiz yapılmış oluyordu diyelim ki. Veya annem benim kadar yoğun olmadığı için bana daha böyle toleranslı, daha sabırlı davranabiliyordu. Ama benim çocukları mesela her gün düşünüyorum. Bugün kim alacak? Bugün nasıl yapılacak? İşte eve gittiğimde yemeğim var mı çocuklara? Efendime söyleyeyim, derslerini yaptırmam gerekiyor. Acaba nasıl yaptırabilirim? Bizim zamanımızda annemiz yaptırmıyordu derslerimizi. Biz kendimiz yapıyorduk. Ama şimdi öyle değil. Çocuklar çok daha değişik. Bu Z kuşağı dediğimizden mi kaynaklı, bilemiyorum. Çok daha değişik şeyler bekliyorlar. Dersimizi beraber yapalım, beraber oturalım, beraber oynayalım, beraber yemek yiyelim. Hani biraz da beni göremedikleri için benimle çok vakit geçirmek istiyorlar diye düşünüyorum. Annem beni yetiştirirken ben daha bireyseldim. İşte evin en küçüğüdüm ben. Benimle daha çok ilgileniliyordu. Benimle daha çok vakit geçirebiliyordu. Dediğim gibi o çalışmadığı için eve geldiğimde annem hep evdeydi.
K5	Mesela benim annem çok titiz bizim üzerimize karşı. Her şeyimizle çok alakadar, hiçbir şeyimizi eksik etmeyen, çok evhamlı, çok titiz. Ben de mesela bence bunları çocuklarıma yansıtıyorum. Ne kadar bunun anneme olumsuz olduğunu söylesem de, öğrenilmiş olarak mı geliyor denir? Ama bir yandan da kendimi de okuyarak geliştirmeye de çalışıyorum. İkiisi birlikte aslında böyle var oluyor gibi. Annem bizi yetiştirirken biz biraz Allah'a emanet büyüdük. O yönden bakarsak öyleyse ben annemi açıkçası çok fazla hatırlamıyorum. Annemin bize çok düşkün olduğunu biliyorduk, çok üstümüze düşüyordu ama annem zaten hep böyle evin içinde bir şeyler yapıyordu. O hep iş yapıyor, biz kendimiz kardeşlerimizle oynuyorduk.
K6	Biz küçükken hep babaanneyle, yengeyle işte amcamın eşiyle hep onlarla büyüdük, halalarım. Yani annemle alakalı hatıram küçüklüğümde az diyebilirim. Çünkü gerçekten anneme olan bağım çok kuvvetli ama benim annem oturayım çocuklarımla şöyle bir oyun oynayayım, şöyle bir şey yapayım gibi bir kadın değildi. Biz öyleyiz mesela. Daha doğduğundan itibaren başlıyoruz oyun oynamaya. Hep onunla vakit geçiriyoruz. dayıyı, teyzeyi, halayı nadiren görüyor. Ama biz akrabaların içinde büyüdük çok fazla, geniş bir ailenin içinde.

Tablo B.5. (devamı)

K7	Çünkü ben toplu, geniş bir ailede büyüdüm. Şimdi benim çocuğum daha dar bir ailede büyüyor. Tabii aile bağlarına dikkat ediyoruz, geliyoruz, gidiyoruz ama ben dede, babaanne, halaların, amcaların büyük olduğu bir ailede büyüdüm. Bence benzemiyor. Çünkü orada büyüklerin figürleri vardı. Onlara da duyulan saygılar vardı. Biz onlardan çok farklı şeyler öğrenmiştik. Ben bunu çok daha ilerleyen yaşlarımda fark ettim. Hani ben babaannemden, dedemden, halalarımın aslında bir şeyler öğrendiğimi 20'li yaşlarımdan sonra, 24'ten sonra öğrendim. Ama mesela benim çocuğumun böyle bir alternatifi yok. Yani benim kadar bence şanslı değil o konuda. O yüzden tamamen annem gibi diyemiyorum. Çünkü annem sadece anne değildi. Annemle beraber bir sürü eğitmen vardı bizde. Ama şimdi ben varım sadece, başka kimse yok. Bence bu kötü bir şey aile için.
K8	Vallahi annem çok mükemmel bir annemiş. Baktığımda görüyorum. Gerçekten çok sabırlıydı. Her şeyi böyle yaşayarak, göstererek öğretirdi. Hala öyle. Bence bu durum anneye sirayet ediyor. Benim de çocuklarıma karşı sesim yükselmez. Bağırمام yani. Annenizin size müdahalesi, hayata bakışınızı gerçekten etkiliyor. Ben şu an bakıyorum, mesela benim çocuklarım bazen ben kızdığımdaya diyor ki hiç anneanneme benzemiyorsun. Öyle mi diyorum? Bir babaannene bak, bir anneannene bak.

Tablo B.5. aracılığı ile 'Çocuklarınızı yetiştirme tarzınız ile annenizin sizi yetiştirme tarzı arasında farklılık veya benzerlikler var mıdır? Var ise nelerdir? Neden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?' sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde:

- Ortaya konulan benzerlikler arasında:
  - ✓ Annesini örnek alan katılımcılar olduğu (Sabır ve bağırمام konularında),
  - ✓ Titizlik, evhamlılık ve detaycılık özelliklerinin benzemesi,
- Ortaya çıkan farklılıklar arasında:
  - ✓ Daha sabırlı anneye sahip oldukları,
  - ✓ Annelerinin daha iyi yetiştirdikleri,
  - ✓ Yetiştikleri ailelerin küçüklük ve büyüklük açısından farklı olduğu,
  - ✓ Annesinden daha fazla ilgilenip daha fazla oyun oynadıkları,

- ✓ Annelerinin daha çok ev işleri ile ilgilendiği, kendilerinin buna özen gösterdiği,
- ✓ Derslerin kendileri tarafından yaptırılması,
- ✓ Annelerinin daha sabırlı ve toleranslı olmaları,
- ✓ Ev işlerinden annelerinin onlara vakit ayıramaması ön plana çıkmaktadır.

Tablo B.6. “Çocuklarımızı Yetiştirme Tarzınız ile Annenizin Sizi Yetiştirme Tarzı Arasında Farklılık veya Benzerlikler Var Mıdır? Var ise Nelerdir? Neden Kaynaklandığını Düşünüyorsunuz?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Çocuk yetiştirme tarzı benzerlik ve farklılıkları	Benzerlikler	Sabırlı olma	K1, K8
		Yumuşak davranma	K1, K8
		Titizlik, evhamlılık ve detaycılık	K5
	Farklılıklar	Daha iyi yetiştiren anneye sahip olma	K1
		Daha sabırlı anneye sahip olma	K1, K8
		Daha geniş sahip olma	K2, K6, K7,
		Annelerinin derslerini yaptırmadıkları	K1, K4, K5,
		Annelerinin ev işlerine yoğunluk vermeleri	K1, K2, K4, K5,
		Annelerinden daha fazla oyun oynadıkları	K1, K6

Tablo B.6. analiz edilmek istendiğinde, anneleri ile kendileri arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin:

- Geniş veya küçük aileye sahip olunması,
- Zamanın farklı olması,
- Düşünce yapıları ve yaşayış biçimlerindeki farklılıklar,
- Çalışan anne olmaları,
- Aile yapılarındaki çeşitlilik,
- Okumuş olma veya ev işlerine ayrılan zamana ait farklılıkların kendileri ile anneleri arasında bazı benzerlikler ve farklılıklar yarattığını ortaya koymaktadır.

Tablo B.7. “Anneniz Çalışıyor Olsaydı Sizin Yetiştirilme Tarzınızda Değişiklik Olacağını Düşünüyor Musunuz? Var ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	Anneniz çalışıyor olsaydı sizin yetiştirilme tarzınızda değişiklik olacağını düşünüyor musunuz? Var ise nasıl?
K1	Yok etkilememiştir. Annem aktif birisi. Çalışmıyordu ama çevresi olan, dışarıyla bağı olan birisiydi. Girişken, konuşkan. Çalışsaydı da farklı olmazdı. Annem çok ileri görüşlü bir kadındır.
K2	Bence daha farklı yetiştirmezdi diye düşünüyorum ya. Ama biz eksikliğini hissederdik. Ben şimdi annem bizimle ilgilenmese bile vardı ya, eve geldiğimizde var bir şey istediğimizde yapıyor, her ihtiyacımızı karşılıyor. İstersem yanına oturup sarılabiliyorum hani. Ama bir kurumda olsaydı yanımda olmayacaktı. Manevi olarak ederdi. Bir tek en küçük çocuğum bunu fark etmiştir diye düşünüyorum. Prematüre doğdu benim kızım. Yani 5,5 aylık doğdu. O doğdu daha birkaç aylıkken ben yaz kursunda başladım. Allah'tan kısa, yaz kursunda o zaman 3 saat yapıyorduk zaten, kısaydı. Babası da vardı yazı çalıştığı için, babası bakıyordu. Ben geliyordum, babası işe gidiyordu.
K3	Annem memur olarak çalışmıyordu ama çalışmış olsaydı da böyle olurdu herhalde. Annemin kişiliği, karakteri böyle. Hep fedakar, kendinden vermeyi seven, karşıdan bir şey beklemeyen. Yaptığını Allah rızası için yapan orada bitti. Ben sana bunu yaptım, sen de bana bunu yapacaksın diyen bir karaktere sahip değil. Annemin mesela sınırları yok. Hep kendinden verir. Hep kendinden gider. Olsun ben onu Allah rızası için yaptım. Allah da onu bir yere koyar elbet diyen bir insan. Onun bence karakteriyle alakalı.

Tablo B.7. (devamı)

K4	Çarşıda oturuyorduk, evdeydik. Tarla bahçemiz de yoktu. Ne gibi değişiklikler olurdu? Bir de ben annesine çok bağlı bir çocuktum yani. En küçük olduğumdan kaynaklı herhalde. Çok bağlı biri olduğum için ne beklerdim annemden? Çalıştığında onu görmek isterdim. Onu özlerdim herhalde. Öyle düşünüyorum. Aynı şu an benim çocuklarımın bende yapmış olduğu psikolojiyi düşünürdüm gibi geliyor. Çünkü çocuklarım da bana çok bağlı.
K5	Okumadığı halde çok bilinçliydi. Çok akıllı, kültürlü bir kadındı bence. Çünkü kendisi de gazete alırdı, okurdu. Kuzenlerim falan ilgilenirdi ya ders konusunda. Annem okumuş, çalışan bir kadın olsaydı, işine giderdi, gelirdi, muhtemelen bizim derslerimize çok fazla ilgilenirdi diye düşünüyorum. Öyle bir kadın olurdu. Çünkü çok ilgili, çok bilinçli diye görüyorum annemi.
K6	Yani bence ben mutluyum yani öyle. Annem ilgisiz olsaydı bana, uzak dursaydı, keşke annem yanımda olsaydı, çalışmasaydı diye düşünürdüm ama benim annem işte küçükken uzak kalmamıza rağmen bize yine de ilgiliydi. O yüzden çok da şey yapmazdım herhalde. Farklı olmazdı sanırım. Yani bana ilgisini azaltmazdı diye düşünüyorum çalışsaydı bile. Hani bize olan sevgisinden dolayı belki de ama daha çok özlerdim tabii ki. yokluğunu hissederdim, özlerdim. Ama yine de ilgili bir anne bir şekilde o açığı kapatır diye düşünüyorum ben.
K7	Olmazdı herhalde. Annem çok disiplinli bir kadındı. Yani şimdi diyorum büyükler belki çok etkiliydi ama annem çok disiplinliydi. Ben onu zerremde kadar hissederdim. O kadar disiplinli olmasaydı ben bu kadar başarılı olamazdım. Gene farklı bir işte olsaydı gene o kadar disiplinli olurdu herhalde. Çalışıyor da olsa halen öyle.
K8	Annemin mizacı olarak zaten bu mizacının dışında bir şey olacağını düşünmüyorum. Hep sabırlıydı, hep bize karşı hoşgörülüydü. Yani bir şey olmazsa alternatif bir şey bulur yani. Bu niye olmadı diye asla söylenmek nedir bilmezdi. söylenmek, küsmek, sesinin yükselmesi, ben bunları hiç bilmiyorum. Yine böyle yetiştirirdi herhalde bizi.

Tablo B.7. aracılığı ile Anneniz çalışıyor olsaydı sizin yetiştirilme tarzınızda değişiklik olacağını düşünüyor musunuz? Var ise nasıl?’’ sorusuna verilen yanıtlar analiz edilmek istendiğinde:

- Katılımcıların tamamına yakınının annesi çalışsa da herhangi bir değişiklik olmayacağını dile getirdiği görülmektedir.

- Genel olarak annelerinin:
  - ✓ Sabırlı,
  - ✓ Hoşgörülü,
  - ✓ Özgüvenli-girişken,
  - ✓ Bilinçli ve ilgili,
  - ✓ Özverili olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo B.8. “Anneniz Çalışıyor Olsaydı Sizin Yetiştirilme Tarzınızda Değişiklik Olacağını Düşünüyor Musunuz? Var ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Çalışan anne- Yetiştirilme tarzında değişiklik olup olmadığı	Farklılık olacağı	Manevi eksikliğin olacağı	K2
		Özlem duyulacağı	K4
	Farklılık olmayacağı	Girişken ve ileri görüşlü olunması	K1
		Akıllı ve bilinçli olunarak	K5
		Özverili olunması	K3
		İlgili olunması	K6
		Disiplinli olunması	K7
		Sabırlı ve hoşgörülü olunması	K8
		Daha fazla ders çalıştırılması	K5

Tablo B.8. incelendiğinde genel manada anneleri çalışsa da yetiştirilmelerinde herhangi bir değişiklik olmayacağını düşünen katılımcılar söz konusu olduğu görülmektedir. Bu noktada, annelerinin sabırlı, hoşgörülü, özgüvenli-girişken, bilinçli ve ilgili, özverili olduğunu ve bu nedenle de çalışmış olsalar dahi aynı şekilde kendilerini yetiştireceklerini düşündükleri ifade edilmektedir. Bunun yanında, anneleri çalışsa idi manevi olarak boşluk yaşayacağını ve annelerine özlem duyacaklarını belirten katılımcılar da mevcuttur.

Tablo B.9. “Çalışıp Para Kazanmanız Eşinizle Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	Çalışıp para kazanmanız eşinizle olan ilişkinizde herhangi bir etki (olumlu/olumsuz) yaratmakta mıdır? Yaratıyor ise nasıl?
K1	Katkıda bulunmaktan daha fazlası diyelim. Yani benim eşim sadece çiftçi, hayvan bakıyor. Arada da odun kesiyor. Yani maddi olarak çoğunlukla, çoğunlukla demeyeyim de sürekli benim kazancım şu an evi geçindiriyor. O şekilde. Hani şey oluyor ya hocam bazen, işte erkekler kadın çalışınca daha özgür oluyor, sıkıntı yaşıyorlar. Daha özgür, özgürlük alanı bırakmadı. Benim eşim biraz şeydir, baskın karakterlidir, hani öyle özgürlük alanım hiç olmadı yani. Özgürlük alanım kursa gidip gelmek yani, en özgür olduğum alan orası.
K2	Olumlu ya da olumsuz bir fark bizde hiç yok. Ya kartım zaten eşimde. Ama beni hiç parasız bırakmaz. Ben ne istiyorsam zaten alıyor. Bana para gönder gönderiyor. Kartın onda olmasının nedeni ise, parayı onun çekmesi. Hani ben gitmediğim için çarşıları onda duruyor. Yani senin param benim param yok hiç. Önceden de yoktu. Hani ben çalışmazken de o kendim kazanıyorum modunda değildi. Ben çalışınca da ben öyle bir şey yapmıyorum. Zaten ortak kullandığımız için her şey hiç o konuda bir sıkıntı olmadı. Hatta bize faydası oldu yani ekstra bir gelir olduğu için. Daha rahat isteyebiliyorum bir şeyleri.
K3	Yani olumsuz bir hiçbir şey söylemiyor. Eşim çok esprilidir. Hatta bazen şey diyor, senin paran yetmiyor ya ben bir daha alırsam gideceğim doktor alacağım. Değil mi? Diyorum ki ben de doktorlar evde durmuyor, nöbete gidiyorlar. O da diyor ki hiç önemli değil, istediği yere gidebilir kartlarını bıraksın yeter. Olumsuzluğa çok etkilenmedim. Çünkü etkilenmediğimizi düşünüyorum. Çünkü ben hiçbir zaman eşime ben de çalışıyorum, benim param var demedim. Hatta aksine memleket memleket benim peşimde gezdiği için daha çok sustum yani. Kendisi çok fedakarlık yaptığı için. İşini bıraktı, memleketini bıraktı, ailesini bıraktı diye maddi olarak her şeyi ona teslim ettim. O ne derse. Bunda da annemin çok önemli bir rolü var. Çünkü anneme şey diyordum mesela ben hiç paramı kullanamıyorum mesela dediğimde. Senin paraya neye ihtiyacın var? Eşin her şeyi getiriyor ya eve. Paraya dokunmasan da olur. Ne yapacaksın sen parayı? Diyen bir insan mesela. Orada da hani böyle kız geçindiren annesidir derler ya.

Tablo B.9. (devamı)

K4	Evet, aslında gerçekten şöyle söyleyeyim. Yani bunu ilk çalıştığım günden beri hiç benim param yapmadım. Benim param diye hiçbir söz konusu olmadı. Hatta böyle eşim beni çalışıyormuş pozisyonda bile görmüyor diyebilirim maddi açıdan. Bütün şeyler onda. İktisat onda. Bütün kasa onda. Bütün kese onda. Bütün hepsi onda yani. Hani ben şu an kendimi böyle ayrıyetten çalışıyorum. Benim de maaşım var diye bir şey diyemiyorum. ben çok eskiden beri çalışıyorum. Eskiden çalışırken, yani küçük yaştan beri çalışıyorum. O zaman şeydim, böyle bu kadar çok üzülüyordum, bu kadar çok şey yapmıyordum. Ama biraz da benim alıştırmamdan kaynaklı, ilk günden beri bütün iktisat ondaydı, az önce de bahsettiğim gibi. Ama sonra gittikçe baktım hani sanki ben hiç para kazanmıyormuş pozisyonuna doğru gelmeye başladım. Yani benim hiç sevmediğim bir şey. Bu konuda üzülüyorum gerçekten. Hani mesela ayın 15'i geliyor ya hiç ayın 15'i gelmiş gibi hissetmiyorum ben. Öyle bir şey görmüyorum. Bu anlamda gerçekten de baştan alıştırmış olma sebebime de üzülüyorum yani. Baştan biraz daha tavrımı ve tepkimi koymuş olsaydım hani bu durum buraya kadar gelmezdi diye düşünüyorum.
K5	Hiç problem olmadı. Biz sürekli her şeyi birbirimizle paylaşan, en ufak şeyi bile birbirimizle paylaşıyorduk zaten. Evlendikten sonra da o bana sorardı, ekonomik özgürlüğüm olmamasına rağmen. Bana bol bol para verirdi, kartı verdi istediğin gibi harca şeklinde. Evlendikten sonra da aramızda böyle hani yok çalışıyorum işte param benim vesaire şeklinde bir şeye de girmedim açıkçası ben.
K6	Bizim kesemiz bir olduğu zaman hiç para lafa edilmiyor. Yani ben biraz daha İslami olarak bakıyorum. Yani yönetimi biraz daha ona bırakıyorum ki benim karakterimde buna yatkın zaten. O idare ediyor, o zaman hiçbir sıkıntı çıkmıyor.
K7	Hiç etkilemedi. Olumlu da olumsuz da etkilemedi. Ben hiç yaşamadım elhamdulillah. Bu konuda ben kese birliğine inananlardanım. Kese ayrılığı gerçekten kalpleri ayırıyor, evi ayırıyor, birliği veya beraberliği ayırıyor.
K8	-

Tablo B.9. aracılığı ile “Çalışıp para kazanmanız eşinizle olan ilişkinizde herhangi bir etki (olumlu/olumsuz) yaratmakta mıdır? Yaratıyor ise nasıl?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde;

- Katılımcıların tamamı bu durumun onları etkilemediğini ifade etmektedir.
- Ortaya koydukları düşünceler arasında:
  - ✓ Keselerinin ortak olduğu,
  - ✓ Eşlerinin onlara saygı duyduğu,
  - ✓ Eşlerinin onlara destek olduğu,
  - ✓ Kendilerine ait paralarının olmadıkları düşüncesi hakim olmaktadır.

Tablo B.10. “Çalışıp Para Kazanmanız Eşinizle Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Çalışıp para kazanmanın eş ilişkisine etkileri	Olumlu	Keselerin bir olması	K1, K2, K3, K5, K6, K7
		Eşlerinin çalışmalarına saygı duyması	K3
		Eşlerinin çalışmalarına destek olması	K3
	Olumsuz	Kendilerine ait paralarının olmaması	K4

Tablo B.10.’da eşlerin çalışmalarının ilişkilerini genel olarak etkilemediği, sadece 1 katılımcının çalışsa da bireysel birikim veya paraya sahip olmadığını düşündüğü, diğer katılımların ise keselerinin ortak olması nedeniyle hiçbir sorun yaşamadıkları yani etkilenmedikleri görülmektedir.

Tablo B.11. “Çalışıp Para Kazanmanız Çocuklarınızla Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	“Çalışıp para kazanmanız çocuklarınızla olan ilişkinizde herhangi bir etki (olumlu/olumsuz) yaratmakta mıdır? Yaratıyor ise nasıl?”
K1	Elimde maddi olarak bir gelirin olması bana kendimi manevi olarak daha güçlü hissettiriyor. Ben sana muhtaç değilim ama yine de sabrediyorum duygusunu bende oluşturduğu için kendimi en azından daha psikolojik olarak şey yapmıyorum. Bu da bence çocukların bana bakışını, annem bir şeyler yaşıyor ama güçlü. Onlar açısından da olumlu olduğunu hissediyorum, öyle düşünüyorum. Annem güçlü! Yani hani kazancı olduğu için, güçlü diye düşünüyorlar bence, bilmiyorum. Ben öyle şey yapıyorum. Bence olumlu bir etkisi var. Yani maddi olarak da hani onların istediklerini alabiliyorum. Hani şu an mesela maaş alamayacağım. Hani beslenmelerine bile ne koyacağım şu an bilemiyorum mesela. Hani onlar da bunun farkındalar.
K2	Onları da iyi yönde etkilemiştir. Bazen babalarına çekiniyorlar, harçlıkları bitiyor bir şey oluyor, bana söylüyorlar. Veriyorum yani. Önceden olsa ben de kendi harçlığımdan verecektim. Yine illaki benim açımdan da sıkıntı olacaktı. Ama şimdi en azından eşim de önceden mesela ben çalışmazken eşim de haklı olarak veriyor bir para. O para bitiyor hemen. Daha yeni şu kadar vermiştim ne oldu diye sorguluyordu. Şimdi sorgulamıyor. Şimdi diyor ki o da kazanıyor. Kullansın istediği gibi moduna giriyor. Yani bizim açımızdan daha iyi bir şey oldu. Çocuklar açısından da öyle.
K3	Evet, yani birçok şeyi babaya aksettirmiyoruz. Sıkışık mıyız, değil miyiz, ayağımızı yorganımıza göre uzatıyoruz. Çocuklar bir şey istediğinde, telefon açmıyorsun en azından, şunu alayım mı çocukları, canı istiyor, ayın sonunu getirebilecek miyiz gibi sormuyorum. O an onun alınması gerekiyor. Ufak tefek bir şeyse, kendi başımıza hallediyoruz yani ufacık bir market olur ama büyük şeylerde büyük bir isteklerde tabii ki babaya soruyoruz yani. Bu da kendi paranı kazanmak birazcık konfor olmuş oluyor çocuklar açısından da bizim açımızdan da hesap verme şeyimiz çok olmuyor açıkçası.

Tablo B.11. (devamı)

K4	Yani çocuklarımla ilişkimin sürekli her şeyi benden istiyorlar. Hem babaların çok yoğun bir çalışma hayatı var. Hem de sürekli benimle beraberler. Her şeyi benden istiyorlar. Ben de diyorum ki, oğlum gidin babanızdan isteyin diyorum mesela. Onlar da şey diyorlar, anne sen de çalışıyorsun, senin de param var diyorlar. Hani ben param yok diyorum, onlar sürekli anne sen çalışıyorsun, senin de paran var diyorlar. Sen bizi alabilirsin diyorlar mesela. Daha çok benden bekliyorlar her şeyi. O şekilde benim paramın olduğunu düşünüyorlar. Çocuklarımla aramı etkileyen bir şey onlara her istediklerini almaya çalışıyorum. Bu konuda da biraz yanlış yaptığımı düşünüyorum da kıyamıyorum işte. Ama çocuklar bu olayın farkında yani paramın olduğunu hissedebiliyorlar
K5	Hayır oluşturmuyor.
K6	Kese ortak olunca ben bir şey alacağım zaman haber veriyorum ona, şunu alsam ama o hiçbir zaman demez ki alma. Yani benim param diye bir şey yok. Ya eşim buna izin vermez, ben kendi paramla alayım diye bir durum hiç yok, ben 3 senelik evliyim, hiç oluşmadı. Çünkü niye? Parayı ben kendim ayrı tutmuyorum. Tabii ki benim bir harçlığım oluyor cebimde. Bitince ben yine o keseden oluyorum. Yani böyle bir sınırlama söz konusu değil. Yani çocuğum da o zaman hiçbir şekilde etkilenmiyor. Yani ben bir şey alacaksam eğer o beni sınırlandırsaydı o zaman ben derdim ki madem sen beni sınırlandırıyorsun, benim ayrı bir kesem mi olsun? Benim maaşım ayrı, senin ki. Ama öyle bir şey söz konusu değil, yani anlayış olunca aslında her şey yoluna giriyor. Yani ortak bir kese vardır. Bir şeye gerekliyse zaten alınır.
K7	Şimdi benim çocuğum küçük. Belki ben hani çalışmayıp bir evre çocuklu yaşayıp o sıkıntıları görmüş olsaydım daha sonrasında çalışmaya başlasaydım belki onu bilirdim ama ben onu hiç bilmiyorum. Yani öyle bir evre hiç olmadı. Hani çocuğuma artısı oldu mu? Yok yani hani bir paranın bize evet tabii ki getirdiği bir lüks var ama olmasa da olur mu? Olur. Yani bizim için şey değil yani çalışıyorum vav değil bence para. doğum izninde mesela bir yıldan fazla izin kullandım. O zaman da tek maaş çalışıyorduk. O zaman da hiç yani daha az tabii ki giderlerine daha çok dikkat ediyorsun ama gene aynıydı. Sadece dediğim gibi fazla olması senin daha rahat harcamanı sağlıyor.
K8	Çocuklarla ilişkiye hiç etkilemiyor diyebilirim. Çünkü zaten hani annenin parası, babanın parası diye bir mevhum yok evde. Mesela ben eşimin hesabına para atıyorum. O benim hesabıma atıyor. Zaten yine dışarı işlerinin hepsi eşimde. Ben dışarı işini hiçbir zaman sevmedim de zaten. Mizacım da buna uygun değil. Görmedim de. Öyle çok etkilediğini söyleyemem.

Tablo B.11. ışığında “Çalışıp para kazanmanız çocuklarınızla olan ilişkinizde herhangi bir etki (olumlu/olumsuz) yaratmakta mıdır? Yaratıyor ise nasıl?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde:

- Bazı katılımcılar bu durumun kendileri ve ailelerini etkilemediğini (3kişi) ve bazı katılımcılar ise epey etkisi olduğunu ifade etmektedir.
- Çocukların annelerinden taleplerinin oluştuğu,
- Eş hissettirmeden gereksinimlerin karşılandığı,
- Annenin güçlü kabul edildiği,
- Daha rahat harcama yapıldığı,
- Keselerin ortak olduğu için herhangi bir etkisi olmadığı cevapları verilmiştir.

Tablo B.12. “Çalışıp Para Kazanmanız Çocuklarınızla Olan İlişkinizde Herhangi Bir Etki (Olumlu/Olumsuz) Yaratmakta Mıdır? Yaratıyor ise Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Para Kazanma-Çocuklarla İlişkilere Etkisi	Etkilemiyor	Fark yaratmıyor	K5, K7, K8
	Etkiliyor	Manevi Güç vermesi	K1
		Çocukların anneyi güçlü görmesi	K1
		Eş ve çocuklar açısından olumlu etkiler	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8
		Çocukların ihtiyaçlarının karşılanması	K1, K2, K3, K4,
		Keselerin bir olması	K6
		Daha rahat harcama yapılması	K1, K2, K3, K4, K7

Tablo B.13. “Çalışıp Para Kazanmanızın Aile İçerisindeki Rolünüze Etki Ettiğini Düşünüyor Musunuz? Neden?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	“Çalışıp para kazanmanızın aile içerisindeki rolünüze etki ettiğini düşünüyor musunuz? Neden?”
K1	Yani kazanıyorum, benim dediğim olsun kafasında değilim. Hani öyle baskın bir karakter değilim zaten. Dediğim gibi eşim daha baskın olduğu için hani o şeyde değilim hiç. Hani ben yine benim yani. Sadece maddi olarak bir şeyim olduğu için kendimi muhtaç hissetmediğimden kendimi daha güçlü hissediyorum. Hani eğer ki öyle olmamış olsaydı zaten muhtemelen daha kötü durumlarda olabilirdim yani.
K2	Normalde aslında bizim aile olarak bir şey yok. Ama annem bazen... Eşimi bu sarsıyor. Yani bunu özellikle söylüyorum. Annem bazen bize geldiğinde hani herkes baba kesene bereket, anne eline sağlık diyor hep çocuklar. Annenizin de kesesine bereket diyor benim annem. Bu sefer eşim annen bunu hep vurguluyor diyor. Niye bunu vurguluyor? Hani... Annenizin de kesesine bereketliyin diyor benim annem. Aslında hiç eşimle alakalı bir durum olarak söylemiyor onu. Ama eşim ona alınıyor mesela. Bana bir şey mi demek istiyor? Bana mı duyuruyor gibi bilmiyorum hani. Ama aile içinde öyle bir şey yok. Hala çocuklar ben para kazanıyormuşum gibi davranmıyor. Dediğim gibi benim elime sağlık onun kesesine bereketli. Birkaç senedir böyle iki senedir hatta bu sene diyeyim biraz daha iyileştirildi bizim maaşlar. Çok düşük alıyorduk biz. Hatta ben önceden yol parası da çok verdiğim için yarısı da oraya gidiyordu. Eşim benden hiç para gelmiyormuş gibi şey yapıyordu. Yaşayarak dengelediniz veya uyum sağladınız.Ama ilk zamanlar öyle bir iki kere öyle konuşmalar oldu yani. Sonra rayına oturdu.
K3	Yok etkilemiyor bence.
K4	Bizim babamız katı kurallı doğduğu için geleneksel olarak sürekli bana geliyorlar ve benden istiyorlar. E tabi etkin rolü oluyor. Para kazanıyor olmak çocuklarda etkiye neden oluyor. Çünkü her sabah beraber gidiyoruz, iş hayatım çok yoğun, evde olamıyorum, onları alamıyorum, her gün değişik bir program çıkıyor. Onlar da, anne sen gidiyorsun, para mı kazanıyorsun, işte çalışıyor musun falan diye onu çok iyi bilincindeler, hissedebiliyorlar. Biraz biraz ailedeki rolümü değiştiriyor sanki. Yani dediğim gibi ilk zamanlardakinden daha farklı şu anki maddi olarak durum yani. Ama ben çok böyle istemiyorum yani, dünyalık şeyleri istemiyorum. Para olsun da şunu yapalım bunu yapalım istemiyorum açıkçası.

Tablo B.13. (devamı)

K5	Benim ailemde ben çalışmadan önce tek maaşlıydık. Sürekli bize bir destek olma şeyleri vardı ailelerimizde. Hiçbir şey eksik etmezlerdi, ben bir şeye heves ederim diye. Her eline geçen şeyi annem bana vermek isterdi. Hani destek olurdu öncesinde. Şimdi öyle bir destek... Artık hani çalıştığım için zaten öyle bir destek şey yok ama bakış açılarımda bir değişiklik var mı? Hani artık rahatladılar ama benden bir beklentileri de yok açıkçası. Ama biraz babamın beklentisi var diye düşünüyorum. Kayınvalidemle, kayınpederimde... Böyle harçlık falan verirlerdi. Çalıştıktan sonra bence biraz daha geri çekildiler.
K6	Etmiyor. Ben biraz işte çekimser duruyorum yani bu konuda. Hiçbir zaman demem ki yani ben çalışıyorum, ben para kazıyorum. Çünkü bu erkeğin de gururunu incitir fitraten. Yani tamam çalışıyorum ben ama o bana çalış demedi ki, ben çalışıyordum zaten en başında. Tabii ki onun da hoşuna gidiyordur iki katı para kazanmak. Kimin hoşuna gitmez yani bu güzel bir şey, destektir. Ama hiçbir zaman da yani onun konumunu almaya çalışmadım çalışıyorum diye. Yine de evin reisi odur. Ama tabii ki istiyorum ki her şey de bana danışsın evin içinde. Ama ben de dışarıda da onu ezdirecek bir konuma hiçbir zaman getirmiyorum. O denge çok önemli. İslamiyet'in verdiği şeyler, Allah-u Teala bizi yarattığı için bizim fitratımızı o kadar iyi biliyor ki boşuna dememiş hiçbir şeyi. O çizgiye dikkat edince her şey çok güzel tıkr tıkr ilerliyor yani.
K7	Para kazandığı için birine saygı duyulmayacağını düşünüyorum. Ben hiç onu hissetmedim çünkü. Yani saygı kişilikle alakalıdır. Ben hiç onu paramda hissetmedim. Zaten şey oluyor, hani o para yaptığın bütün kariyer bir kaynananın gözünde bir olmuyor geride kalıyor çünkü zaten sen onun gelinisin ve sıfırdan her şeyi çıkarak başlıyorsun. Her ne kadar olsa sen eve gelin olarak gidiyorsun bir kuran kursu hocası olarak atanmıyorsun yani kimse seni kapıda aa hocam sen de hocasın hoş geldin, demiyor. Belki bu okumayan ailelerde olabilir diye düşünüyorum. Ama benim olmadı. Niye olmadı? Çünkü zaten benim kaynanamın kaynatamın tarafı aşırı okumuşlar. Herkes hafız. İki çocuğu hafız. Teyzelerin çocukları hatimle namaz kıldırıyorlar. O yüzden böyle şey olmadı bende. Yani çalışmanın bir saygısını, sevgisini, bir paramın ekstrasını görmedim ben.

Tablo B.13. (devamı)

K8	Çok etkiledi. Önceden okumama izin vermeyen kayınvalidemler daha sonra sınavlara, götürdüler beni, beraber gittik. Çok mu maaş giriyor eve, hayır ama elhamdulillah. Buraya geldiğimizde eşim işsiz kaldı, benim maaşımı kullandık. Eğer ben İmam Hatip'i bırakmak zorunda kalmasaydım, eczacılık okuyacaktım. Bir kadının çalışması bana göre asla değil.

Tablo B.13. aracılığı ile 'Çalışıp para kazanmanızın aile içerisindeki rolünüze etki ettiğini düşünüyor musunuz? Neden?' sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde:

- Kadını güçlü hissettirmesi,
- Eve katkı sunması,
- Ailelerden gelen yardımın kesilmesi,
- Kazanılan paranın görülmemesi,
- Ekstra saygıya neden olmaması,
- Eve katkı sunma şansını gündeme getirmesi,
- Eşin ailesinin yaklaşımında yumuşama meydana gelmesi öne çıkmaktadır.

Tablo B.14. “Çalışıp Para Kazanmanızın Aile İçerisindeki Rolünüze Etki Ettiğini Düşünüyor Musunuz? Neden?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Para Kazanma	Para Kazanma-Aile içi rol ilişkisi	Eve katkı sağlanması	K7
		Kazanılan paranın görülmemesi	K2
		Ailedeki rolün değişmesi	K3
		Ekstra saygı getirmemesi	K6
		Erkeğin yerine geçmeme	K5
		Kadının güçlü hissetmesi	K1
		Ailelerden yardımın kesilmesi	K4
		Eşin ailesinin yaklaşımındaki değişim	K8

Tablo B.15. “Çalışan Bir Eş Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	“Çalışan bir eş olmanız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik yaratmakta mıdır? Nasıl? ”
K1	Bana şey gibi, terapi gibi geliyor kursa gitmek. Yani ben o yüzden kursa gitmemle ilgili olumsuz hiçbir şey söyleyemem. Kursa gitmeseydim belki psikolojim daha da bozuk olabilirdi benim. Hani dini olarak da hani... İbadetlerinizi, şey yapmanızı ya da... Onları olumsuz etkileyebilecek bir şeyim hiç olmadı. Dediğim gibi rahatlama gibi geldiği için hani ben güçlü olmaya gidiyorum. Rahatlamış bir şekilde geliyorum yani. O yüzden beni olumsuz olarak o yönde etkilemedi.
K2	Etkiledi. Namaz konusunda mesela ben yatsıyı kılmadan uyumazdım. Uyuyakalıyorum, yorgun oluyor çünkü beden artık. Yani hem kafa yoruluyor, beden yoruluyor. Eve gelip durmuyoruz, evde de yemek yapıyoruz. Bir de dediğim gibi bu iki senedir çok fazla bu üniversiteyi bitirmeye çalıştığımndan dolayı derse yetişeceğim diye çok az bir sürede yemeği yapmaya çalışıyorum.
K3	Yani benim eşim çok fazla hizmet bekleyen bir insan değil hocam. Çayımı getir, çay demle diyen bir insan değil. Yemek yoksa niye yemek hazır değil diyen bir eş değil. Benden bir şey beklemediği için ben çok bir şey hissetmiyorum açıkçası. Söylediği bir şey de yok olumsuz anlamda. O her zaman sen ne yapman gerekiyorsa onu yap. Evi düşünme, yemeği de düşünme. Ondan sonra ütümü de düşünme, hiçbir şeyi düşünme der. O yüzden çok olumsuz olarak etkilendiğimizi düşünmüyorum çünkü eşim şikayetçi olan, iş bekleyen bir adam değil yani. Kendi görevlerini kendisi yapar. Ben çok yorgunum, kalkıp çay demlenecek mesela. O çayı kalkıp demleyemiyorsam kalkıp demler, bana da getirir. Anladım. Ondan sonra eş anlamında da eşimden yana şanslıyım sanırım.
K4	Aslında evlilik değil de, çocuklar daha çok etkiliyor.

Tablo B.15. (devamı)

K5	Çalışıyor olmam değil de bence hayattaki... Mesela bekarken ve evliykenki durumumda mesela evlendim, sorumluluklarım arttı, daha az belki ibadete vakit ayırabiliyorum veya daha az huşulu olabiliyorum. Neden? Bekarken sadece kendim, bireysel, kendi bireysel sorumluluklarım vardı. Namaz kılıyordum. O namazımı bölen bir çocuk yoktu. Sadece ona odaklıydım. Tek sorumluluğum kendimdim. Mesela dışarıda namaz kılmam çok kolaydı. Veya oruç tutmam çok rahat, nafie ibadetleri çok rahat yapabiliyordum. Ama işte bu hayattaki başka sorumluluklar geldiği zaman ibadete daha az vakit ayırıyoruz. Daha bir hayat koşturmacası içerisinde oluyoruz. Ama bunu çalışıyor olmama bağlayamam. Bekar ya da evli olmana bağlı. Aynen. Bekar veya evli, hayattaki sorumlulukların artmasına bağlıyorum.
K6	Yani şöyle, harama kaynama açısından evlilik zaten imanı gerçekten kurtarıyor. Bir erkek açısından biraz daha böyle bence. Kadın bir şekilde daha kontrollü olabiliyor bu konularda. Çocuğuma bakmak, yemek yapmak, eşimle ilgilenmek, ibadet tabii ki. E çocuk var hemen kucağına geliyor zaten. E uyuduğu zaman çok az. Uyuduğu zaman dinlenecek misin? Yemek mi yapacaksın? Bu yönlerden evet, ilk başlarda çok zorlandım. Kendimi çok eksik hissettim. Her gün kuran okuyamıyorsun mesela. Akşam oluyor yemek yapıyorsun, bulaşık bulaşık. Ama bunları yapmazsan da evin temizliği, düzeni de evin huzurunu çok etkiliyor. İslamiyet temiz bir dindir, düzenli bir dindir, disiplinli bir dindir. Gerçekten evdeki karmaşa, o işlerin yürüme işi, çamaşır biriksin, bulaşık biriksin evdeki huzuruna... Evde negatif bir elektrik oluyor bu sefer. Huzurunu etkiler. Mecbur onu yapıyorsun. Onları ibadet niyetiyle yapmaya çalışıyorum biraz da.
K7	Yok, hayır. Bir de bizim çalışma şartlarımız çok güzel. Yarım gün çalışıyoruz. Belki bütün gün çalışsaydım ben 8-5, benim hayatımı etkilerdi, çocuk düzenimi etkilerdi, yemeğimi etkilerdi. Yani bence insanlara bakışımı bile etkilerdi çünkü aşırı yorulmuş olacaktım. Ama en çoğumuz 4 ya da 5 saat çalışıyoruz. Kur'an kursu hocalarında en çok hafızlar çalışıyor. Onlar da 6 saat çalışıyor. Nöbetlerle beraber 8 saate geçmiyor yine de. O yüzden beni çok etkilemiyor yani bence öyle düşünüyorum ben yani.

Tablo B.15. (devamı)

K8	Hani ister istemez yoruluyorsun. Ben onu yaparken uyumam gerekiyor yani. Uyumazsam ertesi güne bedenen hasta oluyorum yani. Yatağa düşüyorum. O yüzden hep bir şeylerden eksiltiyorum. Çalışıyor olmak, ibadeti, dini hayatı etkilediğini düşünüyorum. Bırakıyor musun ibadetlerini? Bırakmıyorsun. Demin de dedim ya size, 6 rekat kılarken 2 rekat kılıp çıkarsın. Böyle bir şey var. Bırakmıyorsun.

Tablo B.15. aracılığı ile “Çalışan bir eş olmanız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik yaratmakta mıdır? Nasıl?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde:

- Çalışmanın pozitif etkisi ile dini hayata yönelindiği,
- Bazı katılımcılar çalışma hayatının dini hayatı etkilemediğini ifade etmekte ve zaman içerisinde alıştıklarını belirterek her işlerini ibadet niyeti ile yaptıklarını ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar ise ev yaşamı ve iş yaşamının birlikte zorluk çıkardığını ve hem fiziksel hem de psikolojik olarak yorgun hissettiklerinden ibadetlerini terk etmeseler dahi ertelediklerini ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar ise ev içi sorumlulukları eşleri ile paylaştıklarından dolayı ibadetleri için zaman ayırabildiğini belirtmekte,
- Bazı katılımcılar iş yaşamından ziyade evli ve çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklardan dolayı ibadete zaman ayırma da zorlandıklarını ifade etmekte,
- Hem olumlu hem de olumsuz etkiler mevcuttur. İş yaşamının psikolojik rahatlatma hissi, eşin ev işlerinde yardımcı olması, her işin ibadet gibi görülerek yapılmasının yanında ev/iş yaşamı, evli, çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklardan dolayı psikolojik ve fiziksel yorgunluk ile ibadete daha az zaman ayrıldığı belirtilmiştir.

Tablo B.16. “Çalışan Bir Eş Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Çalışan eş olma	Çalışan eş olma-dini hayat ilişkisi	Psikolojik rahatlama	K1
		Yorgunluk=ihmal	K2, K4, K5, K6, K8
		Eşin destek vermesi	K3
		Çocuklar ve sorumluluk artması	K4, K5, K6, K8
		Az saat çalışmanın pozitif etkisi	K7
		İbadetin azalması	K8

Tablo B.17. “Çalışan Bir Anne Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	“Çalışan bir anne olmanız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik yaratmakta mıdır? Nasıl?”
K1	Annelik sorumluluğu aslında bana zor gelen şey, kendimi düşündüğümde bana zor gelen annelik de değil, çalışmak da değil. Eşimin bana yardımcı olmayıp destek olmaması aslında beni daha çok zorlayan şeyler. Eşiniz daha yardımcı olsaydı belki daha kolay olurdu. Farklı olurdu yani aynen. Şu an mesela anne oldum ama ben mesela diyelim birkaç ay sonra göreve başladığında rahat bir şekilde gidemeyeceğim. Neden? Geldiğim zaman yine her şeyi aynı şekilde hiçbir çocuk olmamamışçasına, hiç çalışmıyormuşçasına yine ben yapacağım. Hani sen de çalışıyorsun, sen de oradan geliyorsun, yorgunsun vesaire şeyi yok. Yani o yüzden anne olmam değil, eşimin destek, maddi manevi destek olmaması beni zorlayan şey.

Tablo B.17. (devamı)

K2	Çalışmasaydım, çalışmadığım dönemde olduğu için söylüyorum. Çalışmadığım dönemlerde bence daha kötüydü. Çünkü ben çalışmaya başladıktan sonra, ben bayan da okuttum 8 sene. Bayan okuturken çok fazla Kur'an okuyordum, ilmihallere bakıyordum, bir şeyleri karıştırıyordum. Hani evde de sürekli kendimi geliştirmeye çalışıyordum. Bayanlar sürekli soru soruyor diye. Beni 4-6 kuran kursu öğreticiliği köreltiyor. Yani 4-6 yaşta olduğum için şu an hani çalışmıyormuşum ya da çalışıyormuşum aynı kefeye koyuyorum. Çünkü ben çalışmazken de, hiçbir şeyle uğraşmazken de bu sefer televizyondaki hiç sevmediğim, herkese eleştirim kadın programlarına sardım bir ara. Gündüz program, ya diyorum ben bunlara kızıyorum ama bak merak ediyorsun. Bu sefer bir şeye bakıyorsun, ötekine merak ediyorsun derken peş peşe onları izlemeye başlıyorsun. Ben çalıştığımda onların önüne filan koyduğum için çalıştığımda bence daha iyi. En azından bir ilimle, birilerine bir şey öğretmekle uğraşıyorsun. Çünkü yani evde durduğum sürece ben oturup da sürekli Kur'an okumuyordum yani. Cuma'dan cumaya. Yani o yüzden bence çalıştığımda daha çok manevi olarak kendimi iyi hissediyorum. Boşta kalınca çünkü kandırarak çok fazla şey var.
K3	Dini hayatımızda yorgun olduğumuz için biraz etkilediğini düşünüyorum. Mesela 4-6 yaşa başladıktan sonra hatimlerimiz, tesbihlerimiz, Gece namazlarımız çok çok güzel değil. Çok yorgun olmadığımız bir bedenle olmuş olsaydı sürekli de ilmin içinde olduğumuz için daha farklı olabilirdi olumlu anlamda. Yorgun geldiğimiz için çok Kur'an'a vakit ayırabildiğimizi söyleyemem açıkçası. Çocuklarımız büyümüş olsa, nasıl diyeyim, onlar lisede, üniversite çağında olmuş olsa, onlar kendi hallerinde kalırlar, derslerine çalışırlar. Sadece yemeklerin hazır olmuş olur, isteyen tabağına koyar yer. Ama evdeki çocuklar da küçük olduğu için, ödevlere, bakımlarında bana muhtaç oldukları için, Belki o yönlü. Birkaç sene sonra belki daha iyi olabilir yani. Yani çalışan bir anne olmam, çocukların küçük olması dini hayatımı böyle etkiliyor. Bu şekilde olumsuz etkiliyor.

Tablo B.17. (devamı)

K4	Etkiliyor, kesinlikle etkiliyor. Çünkü bedenen ve beynen yorgun olunca ne eve, ne dünyalık olarak, ne de ibadet olarak yetemediğiniz zamanlar da olabiliyor yani. Hani ben yeterince böyle sadece farz ibadetlerimi yerine getirebiliyorum. Onun haricinde nafile olarak hani şunu da yapayım, şöyle de yapayım veya bir tespih alayım elime dediğim zaman yorgunluk çöküp uyuyakaldığımı biliyorum. Çalışan bir anne olmak dini hayatımı tatmin etmiyor.
K5	Yani keşke etkilemese diyorum ama maalesef etkiliyor. Sürekli bir kontrol... Belki normal zamanda da kontrol ediyor muyduk bilmiyorum ama tam şimdi... Mesela eve geleceğim, ben Kur'an okuyacağım. Ramazan geldi, hatim yapacağım.
K6	Namaz kılarken beni görsün istiyorum. Bazı anneler çocuğu babaya bırakıp diğer odada namaz kılmaya gidiyorlar ama ben tam aksine yani sırtıma da çıksa, seccadeyi de bozsa, başörtümü de bozsa özellikle onun olduğu yerde kılmaya çalışıyorum ve bunlar olumlu etkiliyor tabii ki. O bunu oyuna çeviriyor, beni görüyor. Bu yönlerden tabi onun etkileri var.
K7	Hani biz iş dağılımı da belki de iyi yapmış da olabiliriz. Yani ondan da çok etkilenmiyorum olabilir. Mesela o namazını kılarken ben başka bir işini yapıyorum çocuğun. O yüzden Ondan olabilir. O banyosunu yaptırıyor. Ama oruçları biraz etkiliyor. İllaki etkiliyor. Orucumu nasıl etkiledi? Çocuk yemesi gerekiyor. Seninle beraber daha iyi yiyor. Mesela oruçlarımı evet biraz ertelemiştim.
K8	Gece ibadetini bedenim kaldırmıyor artık. Hani o kadar az uykuyu ya da o kadar yorgunluğu, tempoyu kaldıramıyorum. Sonra diyorum ki kendime önceliğin ne? Bu çocuklar 10 yıl sonra hiçbir kalmayacak. En iyisi onlarla oynayayım.

Tablo B.17. incelendiğinde, çalışan anne olmanın dini hayatta bir değişiklik meydana getirip getirmediği, getirdi ise nasıl olduğu araştırılmış ve bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları:

- Katılımcıların bazılarının üstlendikleri rollerin annelik ve çocuk yetiştirme konusunda olumlu etkiler yarattığı ve bazıları olumsuz etkiler yarattığını ifade etmektedir.

- Bazıları eşinin maddi ve manevi destek olmamasından dolayı ibadetlerinin aksadığını belirtmekte,
- Bazıları ise eşinin çocukla ilgilenerek anneye ibadet için vakit tanıdığını ancak annenin çocuğu için bazen nafile ibadetleri ertelediğini ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar iş hayatının yoğunluğu ve eve gelindiğinde de ev işlerinin ve çocuklarla ilgilenmenin fiziksel ve psikolojik olarak yorması ibadete olan zamanı azalttığını, sadece farz ibadetlerini yerine getirebildiklerini ifade etmekte,
- Bazı katılımcılar çocuklarının yaşının küçük olmasından dolayı ibadetlerini yerine getirmekte zorlandığını ve Kuran okumayı azalttığını belirtmekte,
- Bazı katılımcılar çalışmanın manevi olarak daha iyi hissettirdiğini ve zamanını daha iyi yönetebildiğini,
- Bazıları ise ibadetlerini yerini getirirken çocuklarının yanında olmasının pozitif bir etkiye neden olduğunu ifade etmektedir.

Tablo B.18. “Çalışan Bir Anne Olmanız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Yaratmakta Mıdır? Nasıl?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Dini hayat-çalışan anne ilişkisi	Olumlu Etkiler	Çalışmanın maneviyatı pozitif etkilemesi	K2
		İbadeti çocuğun yanında yapmanın pozitifliği	K6
		Eşle iş dağılımı yapılması	
	Olumsuz etkiler	Eşin destek olmaması	K1
		Maddi-manevi desteksizlik	K1
		Çalışma-küçük çocuklar	K3, K4, K5, K8

Tablo B.19. “Çalışmayan Bir Eş Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	“Çalışmayan bir eş olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olur muydu? Neden?”
K1	Çalışmayan bir eş olsaydım dini hayatım? Belki daha manevi tarafa yönelmem gerekebilirdi, maddi olarak şey olmadığı için. Ya veli ya deli derler ya, aynı o minvalde. Çünkü psikolojik olarak da kendimi güçlü hissetmeme sebep oluyor. Bunu inkar edemem. Daha güçlü durmamı sağlıyor. Ben muhtaç değilim. İstedığimi kendim alabiliyorum. Ama çalışmıyor olsaydım, eşime muhtaç olmuş olsaydım psikolojik olarak daha kötü olurdu. Bu da muhtemelen beni... Sakin yapım olduğu için hani dini şeye daha çok yönlendirebilirdi. İşte daha namazı kılardım, işrak namazı kılardım ne bileyim hani öyle. Şu an onları yapmıyorum ama hani çalışmıyor olmuş olsaydım muhtemelen öyle.
K2	Ben bu sefer hep beraber oturup internete, televizyona saracaktık diye düşünüyorum. Çünkü ben bir dönem çalışmadığım için biliyorum. Boş boş oturuyorsun, el işi yap, televizyon izle. Boş durunca insan maneviyata yönelmiyor açıkçası. Yani boş kaldığında nefse yöneliyorsun. Boş vakti dolduracak bir şey arıyorsun. Ama şu an ben mesela boşken evimin işleri daha çok aksıyordu benim çalışmazken. Nasıl olsa evdeyim yaparım diye erteliyordum. Ama şimdi vaktim yok ya o vakitte onu yapmak zorundayım diye daha düzenli yapıyor her şey. Yani bence çalışmak insanın hayatını düzene sokuyor.
K3	Olumlu etkileyebilirdi. Çünkü bedenim yorulmayacak olacaktı. Sadece evde olurdu. Her şey rayında güzel giderdi. Kahvaltıları, yemekleri, bütün istekleri. Her şey olumlu olabilir yani. Çalıştığımız için belki saat farkıyla aksıyor olabilir ama... Bilmiyorum, sanırım ben de mutfağı seviyorum. Çocukların gönlünü yapmaya çalışıyorum geldiklerinde. Her istediklerinde. Belki düzenli değil ama onlar da... Hayata böyle başladığımız için sanırım hep böyle olduğunu düşünüyor çocuklar da. Anne de çalışıyor, baba da çalışıyor. İkisi de aynı saatte evden çıkıyor. Aynı saatte döndüğümüz günler oluyor toplantılarımız olduğunda. Çocuklar da bu düzene alıştılar sanırım. Geldiğimizde telafi ediyoruz hep beraber. Ne yapılması gerekirse. Dini hayat olarak da olumlu olabilirdi. Evdeyken daha sakın olurdu. Her istediğimi yapabilirdim.

Table B.19. (devamı)

K4	-
K5	Sanırım benim çalışıyor olmam dini hayatıma çok fazla olumsuz bir etkisi yok. Bence hani biraz çocukların sorumluluğunu... O da diğer bir sorun. Eşimle ilişkimi etkilemiyor olumsuz olarak.
K6	Yine aynı olurdu sanırım ya. Yani fazladan bir vaktim olurdu. Onda da belki biraz daha Kur'an-ı Kerim okumam artabilirdi zaman olduğu için. Ama onun dışında yine de aynı olurdu hemen hemen.
K7	Dini hayatım belki de daha iyi olurdu, daha sakin olurdu. Yani belki de namaz kılmaya, bir şeyleri komşularıyla belki Yasin okumaya, oturmaya hani belki de kötüye de çekilebilir ama daha fazla alanım olabilirdi. Şimdi hemen güne hızlıca başlıyorsun. Hani bir cüz okumak kârın oluyor da erken kalkarsan okuyabiliyorsun, düzen kurarsan yani. yemek yapmak zorundasın.
K8	Tabii ki daha farklı olurdu. Diyelim ki böyle bir düzenin vardı. Çalışmayan bir anneydin. Çok isterdim çalışmamayı. Şu an eşime diyorum ki memuriyeti eş arasında değişme olsa sana devrederim. Gerçekten. Değişmek olsun inan bana bugün hiç düşünmem. Çocuklar gelmeden her gün günlük okumalarımı bırakmazdım. Hadis kitaplarını hatmederdim. Değişeceğine inanıyorum. Kadının böyle mahremden uzak, evde... Bilmiyorum, kadının evde olması çok başka bir bereket. Yani çalışmayan bir eş olsaydım daha kendime yöneleceğimi düşünüyorum.

Tablo B.19. aracılığı ile “Çalışmayan bir eş olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olur muydu? Neden?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde:

- Çalışmanın eşi karşı daha güçlü hissettirdiği, eğer çalışmasaydı dini hayata daha fazla yöneleceği,
- Çalışmayan eş olmanın kendisini daha sakin biri yapacağını ve dine yöneleceği,
- Kendisine daha fazla vakit ayıracağı,
- Ev işlerini düzenli yaparak, eşine vakit ayırarak dini hayatına da zaman ayırabileceği,
- Çalışmanın hayatını düzene soktuğu belirtilerek, bu durumdan memnun olduğu,

- Dini hayatta herhangi bir değişiklik olmayacağı belirtilmektedir.

Tablo B.20. “Çalışmayan Bir Eş Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Çalışmayan eş olma-dini hayat ilişkisi	Değişim olurdu	Daha güçlü olurdum	K1
		Maneviyat-ibadetim artardı	K1, K3, K7
		Nefse yönelirdim	K2
		Ev işlerim aksardı	K2
		Dini işlerim aksardı	K8
		Kendime yönelirdim	K8
	Değişim olmazdı	Aynı olurdu	K6, K7

Tablo B.21. “Çalışmayan Bir Anne Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusuna Verilen Yanıtlar

Katılımcılar	“Çalışmayan bir anne olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olur muydu? Neden?”
K1	Çalışmayan bir anne olsaydım... Dediğim gibi çalışmak bana gerçekten iyi geliyor. Çalışmıyor olsaydım kötü etkilenirdim diye düşünüyorum. Çalışmak daha olumlu yönde etkiliyor, motive ediyor. Maddi manevi destek oluyor. Çalıştığım yerin de bununla bence alakası var. Ben oraya giderken seve seve gidiyorum. Bundan önce gittiğim yer vardı mesela. Gitmek istemiyordum. Teyzeleri okutuyordum o zaman. Ama şimdi ayaklarım geri geri geliyordu. Ama şimdi ben oraya giderken hem çocuklara faydalı oluyorum hem arkadaş ortamım olmuş oluyor. Hem onlara bir şeyler anlatıyorum, onların anlattıklarını dinliyorum. Böyle terapi gibi oluyor. Yani çalışıyor olmak bana her anlamda daha iyi geliyor. olmak da güzel. Keşke eşin daha yardım edecek birisi olmuş olsaydı. Eşimi bu eş olarak seçmemiş olsaydım ya da evlenmemiş olsaydım diye şey yapabilirim. Yoksa pişman değilim. Şunu şöyle yapsaydım, böyle yapsaydım. Ama en başında evlenmemiş olsaydım diye söylüyorum zaten onu. Bana en çok yıpratıcı olan tarafı o olmuş oldu. Benim annem çalışmıyor ama hani hiç öyle şey de hissetmedik yani hani annem çalışsaydı da daha iyi olurduyu biz hiç düşünmedik. Annem hani çalışmıyordu ama annemin maddi değil ama manevi gücünü biz hep hissederdik. Annem hani okumamış ama bir takvim yaprağını bile sobaya atmış olsak annem o günü kayıp olarak şey yapardı ki okumadan nasıl attım diye. Annem manevi olarak kendini geliştirdiğinden bizim de o tarafa daha çok şey yaptı. Keşke annemiz çalışıyor olsaydı da ben okulda istediğimi alsaydım düşüncesi bana hiçbir zaman gelmedi. Eskiden iş eğitimi dersi oluyordu mesela, biz çoğu malzememizi alamazdık. Ama benim hiç aklıma gelmezdi ki annem keşke çalışsaydı da alsaydı.

Tablo B.21. (devamı)

K2	Çalışmak hayatımı düzene koydu ama bir yandan da bazı ibadetlerimin aksamasına neden oldu. Ben onu da okula yoruyorum. Çünkü çalışmamız bizim normal, tam gün çalışanlar gibi olmadığı için bizim o avantajımız var. Tam gün çalışsam büyük ihtimalle onun da çok etkisi olurdu. Ama yarım gün çalıştığım için benim okul da bitmiş olsa, ben kendime de, aileme de, ibadetime de, her şeye daha fazla vakit ayırabilirim. Şu an beni okulun da olması yoruyor. Çünkü zaten yorgun bir beyin. Geliyorum evde, bedenim de yoruluyor. 4-6 yaşta beden de yoruluyor. Bir tek beyin yorulmuyor, beden de yoruluyor. Yani okulda olduğu için, bütün saatlerimde onun başında oturup dinlediğim için, yüz yüze gibi böyle sohbet gibi olmuyor okulcularla. Bilgisayardan ekranı izliyorsun, bu da yorduğu için bence böyle. Şu an. Ama okulun bittiğinde bence iş hayatı beni etkilemeyecek. Ben şöyle söyleyeyim, ben iki senedir çalışma arkadaşlarımı çok sevdim ve onlarla böyle sohbet edip bir şeyleri paylaşabildiğim için etkilemiyor diyorum. Ben önceden niye şikayet ediyordum yarım gün çalışmaktan? Şu an okul olduğu için zorlanıyorum.
K3	Çok sorun olmuyor. Ama evde olmuş olsaydım hiç dışarı çıkmıyor olsaydım ev işlerini yerli yerinde ben yapardım. Dini olarak da hiç yorulmayacağımız için zihnende yapardım herhalde her şeyi diye düşünüyorum. Şimdi hep beraber. Her şey hep beraber. Kızım da 12 yaşına gelip büyüdüğü için o kendi odasını topluyor. Birisi bir yeri topluyor. Ben mutfığa geçiyorum derken iş paylaşımı yapmış oluyoruz yani. Belki de daha olumlu bir şey de olabilir bu. Ben sevdim bu hayatı. Bizim evde böyle en azından.
K4	Evet, yani hani bilmiyorum. Şu an çalıştığım için onu çok düşünemiyorum ama hani çalışmasam yoğunluğum az olurdu. İbadetime daha çok önem verirdim. Yani önem demeyeyim de daha çok zaman ayırabilirdim diye düşünebiliyorum ama hani o zaman da başka bir şeyler çıkar mıydı? Bu benim kendi içimdeki hani şeyimden mi kaynaklanıyor bilemeyeceğim ama daha fazla zaman ayırabilirdim diye düşünebiliyorum sadece. Mesela bazı kişiler boş kalınca daha fazla vakit ayırırım diyor. Ama bir yandan da boş kalınca farklı şeylere merak sarıyor. Çalıştığım için, o boşluğu yaşamadığım için bilemeyeceğim. Ama o boşluğun içine düştüğümde de belki daha farklı bir şeylere meyil edebilirdim. Ama o boşluğu yaşayabilsem zaman olarak daha çok ibadetle geçirmeyi isterdim gerçekten.

Tablo B.21. (devamı)

K5	Kendime herhalde daha fazla vakit ayırırdım. Günün büyük çoğunluğu evde yalnız kalacaktım. Ev işlerimi hallederdim, çocuklarıma hazırlanırdım. Onlara da hazır olurdum. Hem de kendi kişisel ibadetlerimi yapardım, okumalarımı yapardım. Psikolojik, kişisel olarak da kendimi daha iyi hissederdim. Kendimi tamamlamış hissederdim. Daha bence pozitif bir eş olabilirdim. Çocuklarıma daha faydalı olabilirdim. Belki diye düşünüyorum. Belki de çalışmış olmam benim hayatımı, vaktimi daha iyi kullanmamı sağlıyor.
K6	Yani sanırım bunalırdım. Bu seferde gezmeye mi vururdum kendimi acaba evden çıkmayınca? O boş vakitlerimde ibadet mi yapardım yoksa birazda dışarı çıkayım gezeyim, evde bunaldım mı derdim, bilemiyorum, kestiremem açıkçası.
K7	Bence daha iyi olurdu. İlla ki daha düzenli olur herhalde. Ama bütün gün evde olduğum zaman da hiç düzenli olmuyorum. Şimdi düzenli kullanmak zorundayım zamanı. Mesela hafta sonu evdeyim vaktim var diyorum ama cuz okumaya vakit ayıramıyorum vaktim geniş ya hep erteliyorum. Diyorum ki mesela akşama okurum, gündüz okurum falan hiçbir yere sıkışmıyor ara. Bir cuz yani. Nereye desen sıkışır. Mesela o rahat olduğum günde namazlarımı daha şey acele kılıyorum. Çünkü daha çok iş biriktiriyorum evde. Daha geniş bir vaktim var. Daha çok telefonla vakit geçiriyorum. Belki ben de öyle de olabilirdim. Şimdi hani çalıştığım için çalışmamak tatlı geliyor olabilir ama çalışmadığım günde de hiç öyle şeyler yapmıyorum açıkçası. Yani öyle çok düzenli olmuyor. İş biraz daha düzene sokuyor galiba hayatı.
K8	Çalıştığım için evi, haftada bir kere silip süpürebiliyorum. Ama 15 tatil geliyor her gün yapıyorum sonra oğlum diyor ki anne sen ne yapıyorsun? İçimde var sürekli temizlik yapmak, önceden her gün yapmışım çünkü. Ama şu an ben eğer şurayı her gün sileyim, o çocuğumun dersi kalıyor ancak şuan tam takip edilecek yaşta. Şu an ben büyük oğlumu nasıl takip edeyim ki? Zaten edemeyeceğim. Gitti o benden, yurttan kalıyor. Onunla şuan gelince sohbet edeceksin. O da bunu istiyor. Etmedin mi o da farklı bir durum yaşanıyor. Ben hafta sonu işimi nasıl yapayım? İş görmeyeceğim ki o çocukla sohbet edeyim. Bundan dolayı, bu hafta temizlik yapamadım.

Tablo B.21. aracılığı ile “Çalışmayan bir anne olsaydınız dini hayatınızda herhangi bir değişiklik olur muydu? Neden?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde bazı anekdotlar öne çıkmıştır. Bunlar arasında:

- Bazı katılımcılar çalışmanın pozitif etkisi ile çocuklarla daha iyi ilgilenildiği ve dini hayatta bir değişikliğin meydana gelmeyeceği,
- Bazı katılımcılar yarı zamanlı çalışıldığından, çalışmanın anneliği ve dini hayatı etkilemediği,
- Bazı katılımcılar çalışmasaydı da çocuğuyla iş paylaşımı yaptığı için dini hayatının etkilenmeyeceği,
- Bazı katılımcılar daha iyi vakit geçirileceği ve ibadet anlamında her şeyin düzene gireceği,
- Bazı katılımcılar dini hayata daha fazla vakit ayırabileceğini,
- Bazı katılımcılar ev işleri, anneliğe ve dini hayata daha fazla yöneleceğini
- Bazı katılımcılar zamanın yönetimi kendilerinde olacağı için dini hayatlarının olumlu etkileneceğini ifade etmektedir.

Tablo B.22. “Çalışmayan Bir Anne Olsaydınız Dini Hayatınızda Herhangi Bir Değişiklik Olur Muydu? Neden?” Sorusu İçerik Analizi Tablosu

TEMA	KOD	NEDENSELLİK	KOD FREKANS
Çalışmayan anne-dini hayat ilişkisi	Olurdu	Kötü etkilenirdim	K1
		Hayatın düzene sokulması	K2
		Yarım gün çalışmanın kolaylığı	K2
		İbadete daha fazla yönelme	K4
		Kendine vakit ayırma	K5
		Psikolojik-kişisel daha iyi hissetme	K5
		Gezmeye yönelme	K6
		Erteleme yapma	K7
		İşin hayatının yaşamı düzene sokması	K8
	Olmazdı	Ailenin yardımı ile	K3

EK C
ETİK KURUL KARARI

Evrak Tarih ve Sayısı: 03.04.2024-39360

T.C.
İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Başkanlığı

Sayı : E-71395021-050.04-39360
Konu : Etik Kurul Kararı - Ayşenur ÇİBUK

03.04.2024

İLGİLİ MAKAMA

Kurulumuza başvuran Ayşenur ÇİBUK'un, "Çalışan Kuran Kursu Öğreticilerinin Çeşitli Rollerinin Dini Hayatlarına Etkisi" isimli projesi; amaç, araştırma türü, veri toplama araçları, süreç ve işlemler, veri analizleri dikkate alınmak suretiyle 15.03.2024 tarihinde değerlendirilerek 2024/03-08 karar numarası ile etik açıdan uygun bulunmaktadır.

Bilgilerini ve gereğini arz/rica ederim.

Prof. Dr. Alev ERKİLET
Başkan

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyad:

Ayşenur Çibuk

İletişim Bilgileri:

E-posta (1):

E-posta (2):

Eğitim:

2012 – 2017

İlahiyat Lisans, Marmara Üniversitesi, Türkiye

2020 – 2023

Din Bilimleri/Din Sosyolojisi, İbn Haldun Üniversitesi,
Türkiye

İş Deneyimi:

2017 – 2019

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

2021 -

4-6 Yaş Kuran Kursu Öğreticisi